

ΑΝΟΙΞΗ 2010 | ΤΕΥΧΟΣ 29°

Τριπτόλεμος

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

90 χρονία

Αθηνών
1910-2010

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ

90 χρόνια Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αδηνών

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

3 Σημείωμα σύνταξης

7 Χρονολόγιο Δ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

16 Το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο στον Ελαιώνα των Αθηνών Ι. ΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ

31 Η Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή Αθηνών 1920-1960 Δ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

43 Η κρίσιμη καμπά Κ. ΚΡΙΜΠΑΣ

56 Η πρώτη Δεκαπενταετία μετά την μεταπολίτευση Α. ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ

63 Στην αφετηρία της αξιολόγησης του Γ.Π.Α. Μ. ΠΟΛΥΣΙΟΥ

71 Ειδικός ποιγαριασμός κονδυλίων έρευνας Λ. ΛΟΥΛΟΥΔΗΣ

80 Ισοδυναμία και θεσμική κατοχύρωση του πτυχίου του Γ.Π.Α. Γ. ΖΕΡΒΑΣ

Τριπτόλεμος

Εκδότης: ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
Ιερά Οδός 75, Τ.Κ. 11855, Αθήνα

Διευθυντής: Γεώργιος Ζέρβας
Καθηγητής Γ.Π.Α.

Συντακτική Επιτροπή:
Άννα Κούρτη
Επίκουρη Καθηγήτρια Γ.Π.Α.
Λεωνίδας Λουλούδης
Αναπληρωτής Καθηγητής Γ.Π.Α.
Δημήτρης Μεντζαφός
Ομότιμος Καθηγητής Γ.Π.Α.
Δημήτρης Παναγιωτόπουλος
Ιστορικός,
Υπεύθυνος Ιστορικού Αρχείου Γ.Π.Α.

Γραμματεία Επιτροπής:
Ορέστης Καΐρης
ΠΕ Διοικητικού Οικονομικού
Τμήμα Δημοσίων και Διεθνών Σχέσεων Γ.Π.Α.

Σχεδιασμός:
Άννα Κούρτη
Δημήτρης Παναγιωτόπουλος
Επιμέλεια εκτύπωσης:
Εκδόσεις Νηρέας - Βασίλης Κατούφας

Διαδικτυακός τόπος Τριπτόλεμου: www.aua.gr

Επιστολές στον Τριπτόλεμο
μπορείτε να στέλνετε στη διεύθυνση:
Ιερά Οδός 75, 11855, Βοτανικός

Εκδίδεται σε 2.500 αντίτυπα και διανέμεται δωρεάν.

Σε περιπτώσεις αναδημοσίευσης παρακαλούμε να αναφέρεται ως πηγή η περιοδική έκδοση του Γ.Π.Α. «Τριπτόλεμος»

Το περιοδικό τυπώνεται σε ανακυκλώσιμο
και μη χλωριωμένο χαρτί, ακίνδυνο για το
περιβάλλον

Οι φωτογραφίες του επετειακού τεύχους ανήκουν στο Κέντρο Τεκμηρίωσης της Ιστορίας της Ελληνικής Γεωργίας του Γ.Π.Α.

Το εξώφυλλο σχεδιάστηκε για τα 90 χρόνια του Γ.Π.Α. και αποτελεί ευγενική προσφορά του ζωγράφου Αντρέα Καράμπελα.

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

«NTINTIE ΕΡΙΜΠΟΝ: Στη σύντομη ομιλία που εκφωνήσατε κατά την τελετή παράδοσης του ακαδημαϊκού ξίφους στον Φερνάν Μπρωντέλ, για να πλέξετε το εγκώμιο της Ακαδημίας, θυμίσατε ότι πρόκειται για ένα ίδρυμα που χαρακτηρίζεται από τη μακρά διάρκεια. Το κάνατε γιατί βρισκόσαστε απέναντι στον Φερνάν Μπρωντέλ ή γιατί πράγματι αυτή η μακροβιότητα σας εντυπωσιάζει;

ΚΛΩΝΤ ΛΕΒΙ-ΣΤΡΩΣ: Δεν πρέπει να υποτιμάμε τις τελετουργίες ούτε τη διάρκειά τους. Μια κοινωνία δεν μπορεί να συνεχίσει να ζει αν δεν είναι δεμένη άνευ όρων με αξίες, οι οποίες για να είναι απόλυτες, πρέπει να έχουν μια συναισθηματική πλευρά που να τις προστατεύει από τη φθοροποιό ικανότητα της λογικής...»

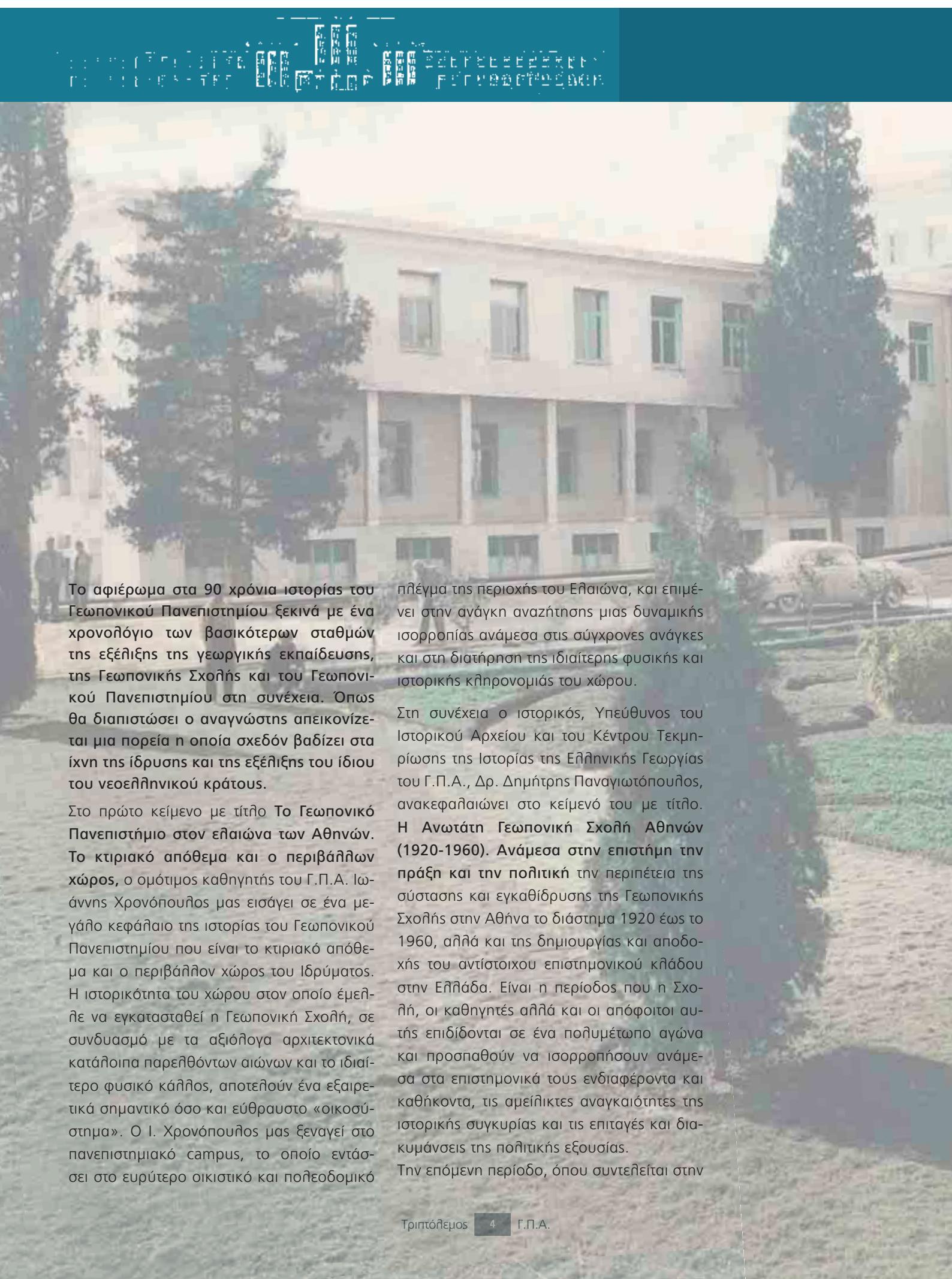
Κλωντ Λεβί-Στρως – Ντιντιέ Εριμπόν
Μνήμες Μακρινές και Πρόσφατες,
Ολίκος / Μικρή Άρκτος, Αθήνα, 1998.

Ο χρόνος ίδρυσης ενός Ανώτατου Ιδρύματος αποτελεί ένα σημαντικό ορόσημο και έναν τίτλο τιμής, αφού δεν δηλώνει απλά τη χρονική αφετηρία μιας εξέπλιξης, αλλά διατρέχει τον ιστορικό χρόνο, σηματοδοτώντας την απαρχή μιας πορείας που σφράγισε με τον δικό της τρόπο τη διαχρονία. Η πορεία αυτή δεν είναι γραμμική· σημαδεύεται από γεγονότα και επιτεύγματα, τα οποία αιληπτεύονται στην ιστορική συγκυρία και εμπλέκονται στην εξέπλιξη των θεσμών και των ιδεών, στη διαμόρφωση των δομών και των νοοτροπιών.

Η αξία της προσφοράς ενός Ανώτατου Εκπαιδευτικού Ιδρύματος, κατεξοχήν σύμβολο της νεωτερικότητας και το πλέον ζωντανό και ανήσυχο κύτταρο της κοινωνίας, καθορίζεται από την ένταση και το εύρος αυτής της αιληπτεύοντας. Η συνάρθρωση, εξάπλου, των σχέσεων και η αιληπτεύοντας μεταξύ επιστήμης, έρευνας και κρατικής πολιτικής είναι παρούσα στις περισσότερες χώρες και αποτελεί ένα ιστορικό φαινόμενο. Η αποτίμηση, επομένως, της σχέσης αυτής και της προσφοράς του Γεωπονικού Πανεπιστημίου ζεπερνά τα όρια μιας απλής παρουσίασης και θέτει ζητήματα που ελπίζουμε να αποτελέσουν αντικείμενο ενός ευρύτερου διαλόγου που θα αναπτυχθεί καθ' όλη τη διάρκεια των εκδηλώσεων αυτής της πολύσημης επετείου.

Υπό αυτή την έννοια, είμαστε ιδιαίτερα ευτυχείς που μας δίνεται η ευκαιρία στο αφιέρωμα αυτό, με αφορμή την επέτειο των ενενήντα χρόνων αδιάληπτης παρουσίας του Ιδρύματός μας στο επιστημονικό και κοινωνικό γίγνεσθαι, να σκιαγραφήσουμε το γενικό ιστορικό και πνευματικό πλαίσιο εξέπλιξης της πάλαι ποτέ Ανώτατης Γεωπονικής Σχολής Αθηνών και της μετεξέπλιξης της στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Να αναδείξουμε την εξέχουσα επιστημονική και παιδευτική συνεισφορά του Πανεπιστημίου στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας του επιστημονικού πεδίου που διακονεί, αλλά και στη διεύρυνση του πνευματικού και πολιτιστικού ορίζοντα της νεοελληνικής κοινωνίας.

Το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο, άρροκτα συνυφασμένο με τον μύθο της Δήμητρας και το μυστήριο της Ιεράς οδού, σηματοδοτεί με τον δικό του τρόπο τον χώρο αυτό της επιστήμης και της έρευνας. Αποτελεί κατά κάποιο τρόπο, για να θυμοθούμε και πάλι τον Claude Levi-Strauss, τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στον μύθο και τη σύγχρονη πραγματικότητα, τη γέφυρα σύνδεσης του ανθρώπου με την πραγματική ζωή.

Το αφιέρωμα στα 90 χρόνια ιστορίας του Γεωπονικού Πανεπιστημίου ξεκινά με ένα χρονολόγιο των βασικότερων σταθμών της εξέλιξης της γεωργικής εκπαίδευσης, της Γεωπονικής Σχολής και του Γεωπονικού Πανεπιστημίου στη συνέχεια. Όπως θα διαπιστώσει ο αναγνώστης απεικονίζεται μια πορεία η οποία σχεδόν βαδίζει στα ίχνη της ίδρυσης και της εξέλιξης του ίδιου του νεοελληνικού κράτους.

Στο πρώτο κείμενο με τίτλο **Το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο στον ελαιώνα των Αθηνών.** Το κτιριακό απόθεμα και ο περιβάλλον χώρος, ο ομότιμος καθηγητής του Γ.Π.Α. Ιωάννης Χρονόπουλος μας εισάγει σε ένα μεγάλο κεφάλαιο της ιστορίας του Γεωπονικού Πανεπιστημίου που είναι το κτιριακό απόθεμα και ο περιβάλλον χώρος του Ιδρύματος. Η ιστορικότητα του χώρου στον οποίο έμελλε να εγκατασταθεί η Γεωπονική Σχολή, σε συνδυασμό με τα αξιόλογα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα παρελθόντων αιώνων και το ιδιαίτερο φυσικό κάλπος, αποτελούν ένα εξαιρετικά σημαντικό όσο και εύθραυστο «οικοσύστημα». Ο Ι. Χρονόπουλος μας ξεναγεί στο πανεπιστημιακό campus, το οποίο εντάσσει στο ευρύτερο οικιστικό και πολεοδομικό

πλέγμα της περιοχής του Ελαιώνα, και επιμένει στην ανάγκη αναζήτησης μιας δυναμικής ισορροπίας ανάμεσα στις σύγχρονες ανάγκες και στη διατήρηση της ιδιαίτερης φυσικής και ιστορικής κληρονομιάς του χώρου.

Στη συνέχεια ο ιστορικός, Υπεύθυνος του Ιστορικού Αρχείου και του Κέντρου Τεκμηρίωσης της Ιστορίας της Ελληνικής Γεωργίας του Γ.Π.Α., Δρ. Δημήτρης Παναγιωτόπουλος, ανακεφαλαιώνει στο κείμενό του με τίτλο. **Η Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή Αθηνών (1920-1960).** Ανάμεσα στην επιστήμη την πράξη και την πολιτική την περιπέτεια της σύστασης και εγκαθίδρυσης της Γεωπονικής Σχολής στην Αθήνα το διάστημα 1920 έως το 1960, αλλά και της δημιουργίας και αποδοχής του αντίστοιχου επιστημονικού κλάδου στην Ελλάδα. Είναι η περίοδος που η Σχολή, οι καθηγητές αλλά και οι απόφοιτοι αυτής επιδίδονται σε ένα πολυμέτωπο αγώνα και προσπαθούν να ισορροπήσουν ανάμεσα στα επιστημονικά τους ενδιαφέροντα και καθήκοντα, τις αμείλικτες αναγκαιότητες της ιστορικής συγκυρίας και τις επιταγές και διακυμάνσεις της πολιτικής εξουσίας.

Την επόμενη περίοδο, όπου συντελείται στην

ουσία μια «αλλαγή παραδείγματος» και η Σχολή φαίνεται να κλίνει αποφασιστικά προ την επιστήμη και την έρευνα, αποδεσμευμένη από το βάρος της ευθύνης που επέφερε η ταύτισή της με το Υπουργείο Γεωργίας και την αγροτική πολιτική, εξετάζει στο κείμενό του, με τίτλο **Η κρίσιμη καμπή στην αρχή της δεκαετίας του 1960** ο ακαδημαϊκός Κώστας Κριμπάς. Κατά τη διάρκεια της «κρίσιμης καμπής», όπως την ονομάζει, της δεκαετίας του 1960 συντελούνται μια σειρά από αλλαγές στη δομή και τη διάρθρωση της Σχολής που είχαν ως αποτέλεσμα την καθιέρωση ενός εξειδιγμένου ερευνητικού και ακαδημαϊκού προτύπου. Τις αλλαγές αυτές, οι οποίες ούτε εύκολης ήταν ούτε αυτονότες, ο Κ. Κριμπάς ανιχνεύει μέσα από τις ποικίλες εσωτερικές διεργασίες και συγκρούσεις, τις οποίες γνώριζε από «πρώτο χέρι» ως ένας εκ των πρωταγωνιστών της μετεξέλιξης αυτής.

Το κείμενο του Προέδρου του Τμήματος Επιστήμης Φυτικής Παραγωγής Καθηγητή και πρώην Πρύτανη Ανδρέα Καραμάνου, με τίτλο **Η πρώτη δεκαπενταετία μετά τη μεταπολίτευση** που ακολουθεί, καλύπτει χρονικά και θεματικά την επόμενη «κρίσιμη κα-

μπή». Το κείμενο επικεντρώνει στις διεργασίες της περιόδου της μεταπολίτευσης, κάνοντας μια σύντομη και περιεκτική ανασκόπηση της ταραγμένης και «σύντομης» δεκαετίας του 1960, αλλά και της επώδυνης εμπειρίας της δικτατορίας των συνταγματαρχών. Αναλύει τις πολιτικές επιπλογές και τις κοινωνικές διεργασίες, και τον αντίκτυπό τους στον ακαδημαϊκό χώρο και στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο φυσικά, οι οποίες διαμόρφωσαν και μετασχημάτισαν οριστικά και αμετάκλητα το χώρο της ανώτατης παιδείας. Η αλλαγή του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας των πανεπιστημίων και η αργή αλλά σταθερή μετεξέλιξη της Ανώτατης Γεωπονικής Σχολής Αθηνών σε Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών αποτελούν το θεματικό κι ερμηνευτικό άξονα του συγγραφέα, εισάγοντάς μας ταυτόχρονα στη σύγχρονη προβληματική.

Το άρθρο του Αντιπρύτανη Ακαδημαϊκών Υποθέσεων και Προσωπικού, Καθηγητή Μόσχου Πολυσίου, με τίτλο **Πρώτη Εσωτερική Απογραφική Έκθεση Αξιολόγησης του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών** αναφέρεται σε μια, θα μπορούσε να πει κανείς ιστορική στιγμή, από την άποψη της αυτογνωσί-

ας της ακαδημαϊκής κοινότητας. Πρόκειται για τα αποτελέσματα της πρώτης Απογραφικής Έκθεσης Αξιολόγησης του Γ.Π.Α., με βάση τις Επίσημες Εσωτερικές Έκθέσεις των Τμημάτων, οι οποίες έγιναν από την Ομάδα Εσωτερικής Αξιολόγησης (OMEA) του κάθε Τμήματος και την επεξεργασία τους ανέλαβε το ειδικά θεσμοθετημένο Τμήμα Οργάνωσης και Τεκμηρίωσης. Ο Μ. Πολυτεχνίου επιλέγει και παρουσιάζει ορισμένα, κατ’ αυτόν, σημαντικά αποτελέσματα. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται και σχολιάζονται κριτικά ορισμένα αιχμηρά δεδομένα των κύκλων του προπτυχιακού προγραμμάτος σπουδών και του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών. Σε μια άλλη ενότητα συζητά όψεις του διδακτικού έργου, όπως αναδεικνύεται από έρευνα με χρήση ερωτηματολογίων τα οποία απευθύνθηκαν στους φοιτητές σε μια απόπειρα κταταγραφής της γνώμης τους σχετικά με την ποιότητα εκπαίδευσης στα εργαστήρια και τις θεωρητικές διαλέξεις. Το κείμενο του Μ. Πολυτεχνίου θίγει σοβαρά θέματα, συνδεόμενα με την εξέλιξη των γεωπονικών σουδών αιλιά επισημαίνει συγχρόνως ότι για την ολοκληρωμένη θεώρησή τους θα απαιτηθεί πολύ εμβριθής μελέτη και εμπλοκή σημάσιμών διαθέσιμων δεδομένων, ώστε η εκτεταμένη συζήτηση να οποία θα ακολουθήσει να επωφεληθεί, όσο γίνεται περισσότερο, από την πρώτη συστηματική προσπάθεια αξιολόγησης των επιλογικών ανώτατων ιδρυμάτων.

Ο Αντιπρύτανης Οικονομικού Προγραμματισμού και Ανάπτυξης, καθηγητής Λεωνίδας Λουλούδης επιχειρεί, με το κείμενό του **Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας. Ένας ευέλικτος θεσμός διαφανούς διαχείρισης και προγραμματικής αξιοποίησης των ερευνητικών πόρων του Γ.Π.Α.** να αναδείξει τη σημασία της οργανωμένης αντιμετώπισης του δεύτερου σημαντικού, μετά την εκπαίδευση, αναπτυξιακού πόλου του δημόσιου πανεπιστημίου, δηλαδή της έρευνας. Παραθέτοντας τα οικονομικά δεδομένα της διαχείρισης των ερευνητικών κονδυλίων στο ΓΠΑ από τη σύσταση του ΕΛΚΕ, το 1983, μέχρι σήμερα αναφέρεται στους κυριότερους φορείς χρηματοδότησης, τις σχετικές επιδόσεις των μελών ΔΕΠ, όπως εκφράζονται μέσα από τη βασική ακαδημαϊκή μονάδα, το Τμήμα, και την κατανομή των αποθεματικών σε κοινωφελείς για το ίδρυμα σκοπούς.

Ο απολογισμός είναι κάτι παραπάνω από θετικός, παρότι δεν έχουν λείψει και ορισμένα προβλήματα «ετερόκλητων αμφισβητήσεων», τα οποία αναμένεται να ξεπερασθούν, με την ενημηρίωση του θεσμού, προς όφελος της έρευνας, της εκπαίδευσης και, εμμέσως πλην σαφώς, της αυτοδιοίκησης του επιλογικού δημόσιου πανεπιστημίου.

Το άρθρο του Πρύτανη, καθηγητή Γεωργίου Ζέρβα, με τίτλο **Ισοδυναμία και θεσμική κατοχύρωση του πτυχίου των αποφοίτων του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών με το Ευρωπαϊκό Master of Science** αναφέρεται στις προσπάθειες διεκδίκησης του Γ.Π.Α. από το Υπουργείο Παιδείας, σε συνεργασία με τις Γεωπονικές Σχολές και τα Γεωπονικά Τμήματα της χώρας, τα Πολυτεχνεία και τις Πολυτεχνικές Σχολές, της αναγνώρισης ακαδημαϊκής ισοδυναμίας των πενταετών σπουδών των Γεωπόνων και των Μηχανικών, ως πτυχίου του ιδίου επιπλέον με το αγγλοσαξονικό Master. Το ενδιαφέρον του κειμένου είναι ότι αναφέρεται σε μια μακροχρόνια διεκδίκηση, γενικότερα του γεωπονικού κόσμου, η οποία, τα τελευταία χρόνια αναζωπυρώθηκε παρά τις αντιστάσεις οργανωμένων επαγγελματικών και συντεχνιακών συμφερόντων. Αυτή τη φορά η «μάχη» δόθηκε με την προβολή τεκμηριωμένων θέσεων οι οποίες προέκυψαν από διεθνείς συγκρίσεις των σπουδών σε συγγενή ιδρύματα της αιλιόδαπάνης. Συγκεκριμένα, σχετική μελέτη έδειξε, ότι οι σπουδές στα έξι Τμήματα του Γ.Π.Α. δικαιοιούν τη θεώρηση του πτυχίου που χορηγείται στους αποφοίτους του, ως ισοδύναμου με το Ευρωπαϊκό Δίπλωμα «Πενταετούς Ενιαίου 2ου Κύκλου Σπουδών» (Five-years Integrated 2nd Cycle Degree). Η θεώρηση στηρίζεται, κυρίως, στο περιεχόμενο των διδασκομένων μαθημάτων σε σύγκριση με αναγνωρισμένα Πανεπιστήμια του Εξωτερικού. Τελικώς, τεκμηριώνεται η ισοδυναμία του πτυχίου των Τμημάτων του Γ.Π.Α. με το Ευρωπαϊκό Master of Science ή Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης (MΔΕ) ή γενικότερα με πρώτο τίτλο μεταπτυχιακών σπουδών. Η «μάχη» συνεχίζεται καθώς συνδέεται, μέσω αυτής, σε τελευταία ανάλυση, η δομή του εκπαιδευτικού προγράμματος των γεωπονικών πανεπιστημίων με την επαγγελματική εξέλιξη των αποφοίτων τους.

Χρονολόγιο

Σταθμοί στη γεωργική εκπαίδευση

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ
ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ Γ.Π.Α.

Από το αγροκήπιο της Τίρυνθας,
στην Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή Αθηνών
και το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ιωάννης Καποδιστριας

Παναγιώτης Γεννάδιος, Διευθυντής
Τριανταφυλλίδειου Σχολής Αθηνών

1829

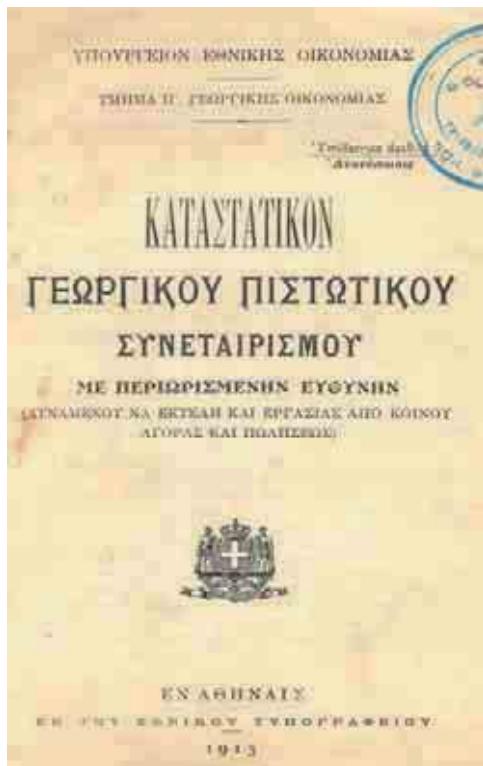
Ιδρυση του Πρότυπου Αγροκηπίου Τίρυνθας από τον
Ι. Καποδίστρια. Ο γεωπόνος Γρ. Παλαιολόγος προ-
σκαλείται από τη Γαλλία να αναλάβει τη διεύθυνση.
Το 1837 διαλύεται το αγροκήπιο.

1846

Ιδρυση και λειτουργία (έως το 1873) της Γεωργικής
Σχολής Τίρυνθας.

1888

Ιδρυση Τριανταφυλλίδειων Γεωργικών Σχολείων
(Αθήνας, Αιδινίου Βόλου και Τίρυνθας -το τελευ-
ταίο δεν λειτούργησε ποτέ). Το Γεωργικό Σχολείο
της Αθήνας βρισκόταν στον ίδιο χώρο που αργότερα
ιδρύθηκε η Ανώτατη Γεωπονική Σχολή Αθηνών.
Λειτούργησε μέχρι το 1897.

Πρότυπο καταστατικό συνεταιρισμών

Δημήτριος Γρηγοριάδης

1897

Κατάργηση των Γεωργικών Σχολών και ίδρυση
Γεωργικών Σταθμών και Αγροκοπίων.

1901

Ιδρυση Αβερωφείου Γεωργικής Σχολής Λάρισας.
Το 1911 αναδιοργανώνεται (αναβαθμίζεται) η Σχολή
και λειτουργεί ως μέση Γεωργική Σχολή μέχρι το 1944.

1914

Αρχίζει ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος. Ψηφίζεται ο νόμος 280 «περί Γεωργικών Επιμελητηρίων» και ο νόμος 602 «περί συνεταιρισμών» και ιδρύονται οι πρώτοι αγροτικοί συνεταιρισμοί με τη σύγχρονη μορφή τους. Ιδρυση Κατώτερων Γεωργικών Σχολείων.

1917

Με το νόμο 1072 της επαναστατικής κυβέρνησης Ε. Βενιζέλου τίθεται σε εφαρμογή η αγροτική μεταρρύθμιση και το ίδιο έτος ιδρύεται ανεξάρτητο Υπουργείο Γεωργίας.

1918-1919

Το Νοέμβριο του 1918 τερματίζεται ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος και το Μάιο του 1919 ο ελληνικός στρατός μπαίνει στη Σμύρνη. Ιδρύεται το Ταμείο Προστασίας Ελλαίας και εισάγεται ο θεσμός του πλασματικού ενεχύρου καπνών.

1919

Ιδρύεται η μέση Δενδροκομική και Αμπελουργική Σχολή Πατρών, η οποία θα λειτουργεί ανελλιπώς μέχρι το 1942.

Ο Γ. Καφαντάρης αναθέτει στο Σ. Χασιώτη τη διεύθυνση της Α.Γ.Σ.Α.

Σωκράτης Ιασεμίδης

Οι Φοιτηταί του 1922 – 1923

1920

Τον Ιούλιο υπογράφεται η συνθήκη των Σεβρών και το Νοέμβριο ο Ε. Βενιζέλος χάνει τις εκλογές. Πορίσματα Επιτροπής Σ.Π. Χασιώτη για την πλήρη αναδιοργάνωση της γεωργικής εκπαίδευσης (κατώτερους μέσους και ανώτερους). Στο πλαίσιο αυτό αποφασίζεται η ίδρυση και αρχίζει το Μάρτιο τη λειτουργία της «Ανωτέρα Γεωπονική Σχολή Αθηνών» (Α.Γ.Σ.Α.) (νόμος 1844/1920). Εισάγεται ο θεσμός του γεωργικού ενεχυρογράφου.

1922

Μικρασιατική καταστροφή – έλευση προσφύγων.

1923

Τον Ιούλιο υπογράφεται η συνθήκη της Λοζάννης. Το Νοέμβριο συνίσταται η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (Ε.Α.Π.) και τίθεται σε εφαρμογή η αποκατάσταση ακτημόνων και προσφύγων. Ιδρύεται το Αγροτικό Κόμμα Επλάδος (Α.Κ.Ε.). Η πρώτη Διοικούσα Επιτροπή αποτελείται από συνεταιριστές και γεωπόνους υπό τον Σ. Χασιώτη.

1925

Ιούνιος. Δικτατορία Θ. Πάγκαλου. Ιδρύονται τα γραφεία προστασίας καπνού καθώς και ο Αυτόνομος Σταφιδικός Οργανισμός (Α.Σ.Ο.). Επίσης, το Ινστιτούτο Καλυτερεύσεως Φυτών με Διευθυντή τον γεωπόνο Ι. Παπαδάκη.

1926

Ιδρύεται το Κεντρικό Ταμείο Ασφαλείας κατά Χαλάζης και Παγετών (Κ.Τ.Α.Χ.) και το Ταμείο Προστασίας και Προαγωγής της Κτηνοτροφίας.

Οι Φυσικοί, κλη 1^η σάλονος, νοές Ράνες (1928 – 1929)

Απόβιτο στον περίβολο του συγκροτήματος Χασεκή (δεκαετία 1930).

Σπυρίδων Χασιώτης

Διομήδης Σαρακωμένος

1927 - 28

Αρχίζει τη λειτουργία του το Γεωπονικό Τμήμα της Φυσικομαθηματικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Από τον Αύγουστο του 1928 εγκαινιάζεται η τελευταία και μακροβιότερη διακυβέρνηση υπό τον Ε.Π. Βενιζέλο που θα κρατήσει μέχρι το 1932. Προωθούνται μέτρα που αφορούν στη γεωργία και τίθεται σε εφαρμογή η πολιτική της αυτάρκειας.

1929

Ιδρύεται η Αγροτική Τράπεζα Ελλάδος (Α.Τ.Ε.) καθώς και η Υπηρεσία Μηχανικής Καλλιέργειας του Υπουργείου Γεωργίας. Τίθεται σε εφαρμογή η πολιτική προστασίας και προαγωγής της σιτοκαλλιέργειας μέσω της Κ.Ε.Π.Ε.Σ. (Κεντρική Επιτροπή Προστασίας Εγχωρίου Σιτοπαραγωγής). Με το νόμο 3894/1929 η Γεωπονική Σχολή μετονομάζεται από «Ανωτέρα» σε «Ανωτάτη»

1930

Η Ε.Α.Π. ολοκληρώνει το έργο της. Ιδρύεται το Μπενάκειο Φυτοπαθολογικό Ινστιτούτο (Μ.Φ.Ι.) με δωρεά του Εμμανουήλ Μπενάκη και αρχίζει τη λειτουργία του το έτος 1931. Επίσης, αρχίζει η λειτουργία της πρώτης Σχολής Συνεταιριστών.

1931

Η Ελλάδα εισέρχεται στην παγκόσμια οικονομική κρίση. Ιδρύεται το Ινστιτούτο Βάμβακος στη Μακεδονία και ο Οργανισμός Βάμβακος. Επίσης, αρχίζουν τη λειτουργία τους τα «Κέντρα Βελτιώσεως Σιτοπαραγωγής».

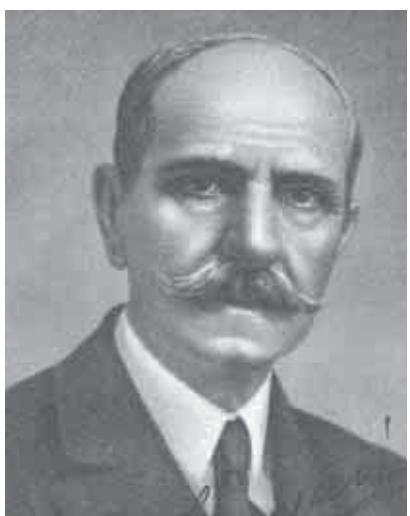
Φοιτητές Α.Γ.Σ.Α. (δεκαετία '30)

Οι αποφοίτες του πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης στην έδρα της Ανθούσας στη Θεσσαλονίκη.

Η κατάργηση της σχολής το 1937 (εφ. Καθημερινή)

Ο γεωπόνος Γ. Κυριακός

1932

Ιδρύεται το Ταμείο Γεωργικών Ασφαλειών.

1934

Εισάγεται ο θεσμός των Κοινωνικών Ασφαλίσεων (νόμος 6298).

1935

Μάρτιος. Αποτυχημένο βενιζελικό κίνημα. Ακολουθούν μαζικές διώξεις και εκκαθαρίσεις-επαναφορά της βασιλείας. Ιδρύεται η «Πανελλήνια Συνομοσπονδία Γεωργικών Συνεταιρισμών».

1936

Αύγουστος. Δικτατορία Ι. Μεταξά.

Υπουργός Γεωργίας ο γεωπόνος Γ. Κυριακός.

1937

Ιούνιος. Καταργείται η Ανώτατη Γεωπονική Σχολή Αθηνών και ενσωματώνεται στη Γεωπονική και Δασολογική Σχολή που αρχίζει τη λειτουργία της ως ανεξάρτητη Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης το ίδιο έτος.

1939

Σεπτέμβριος. Αρχίζει ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος.

Φοιτητές Α.Γ.Σ.Α. (δεκαετία '30)

Φοιτητές Α.Γ.Σ.Α., δεκαετία '50

'11 και 'Αθήνας "Αγροτική Γεωπονική Σχολή'

1943

Η Ανώτατη Γεωπονική Σχολή Αθηνών επανέρχεται με το νόμο 672 στην Αθήνα και αρχίζει ξανά τη λειτουργία της. Πρόσωπο κλειδί, ο κατοχικός Υφυπουργός Γεωργίας και βουλευτής προπολεμικά του Λαϊκού Κόμματος Γ. Παμπούκας (σχεδόν ταυτόχρονα εκλέγεται Καθηγητής της έδρας Γεωργικής και Συνεταιριστικής Νομοθεσίας και Αγροτικής Πολιτικής). Η θητεία του Διευθυντή και του Υποδιευθυντή γίνεται μονοετής (από πέντε χρόνια που ήταν μέχρι τότε).

1945

Με το ν.δ. 632/1945 ο Διευθυντής της Α.Γ.Σ.Α. μετονομάζεται σε Πρύτανη, και ο Υποδιευθυντής σε Αντιπρύτανη και το Διδακτικό Συμβούλιο, σε Συνέλευση των Καθηγητών. Η εκλογή του Αντιπρύτανη (που είναι ο Πρύτανης του επομένου έτους), γίνεται κάθε Μάιο.

1947

Η φοίτηση στην Α.Γ.Σ.Α. γίνεται πενταετής.

1948

Από το ακαδημαϊκό έτος 1948-1949 καθιερώνονται στο πέμπτο έτος σπουδών τμήματα Ειδικότητας ως εξής: Δενδροκομίας και Ελαιουργίας, Γεωργίας, Ζωοτεχνίας, Αμπελουργίας και Οινολογίας και Φυτοπαθολογίας και Εντομοπολογίας. Θεμελιώνεται το νέο Κεντρικό Κτίριο (Μέγαρο) της Α.Γ.Σ.Α. που ολοκληρώνεται, σε πρώτη φάση, το 1954, χάρη στην Αμερικανική Βοήθεια και με χρήματα του σχεδίου Μάρσαλ.

Ιωάννης Σαρεγιάννης

Σταύρος Παπανδρέου

Αριστοτέλης Σίδερης, Νικόλαος Ρουσσόπουλος

1949

Η Γεωπονική Σχολή αρχίζει να απονέμει Διδακτορικά διπλώματα. Πρώτος Διδάκτορας της Σχολής ο μετέπειτα Καθηγητής Οδυσσέας Νταβίδης.

1950

Ολοκληρώνεται η κατασκευή της παλιάς πτέρυγας του Εργαστηρίου Γαλακτοκομίας και αρχίζει τη λειτουργία του το Τμήμα Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας με σκοπό τη μετεκπαίδευση αποφοίτων της Χαροκοπείου Σχολής Οικιακής Οικονομίας για τη στήριξη των οικογενειών της υπαίθρου.

1953

Παραχωρούνται στη Σχολή από το Υπ. Γεωργίας 1000 στρ. στην Κωπαΐδα για την πρακτική εξάσκηση των φοιτητών. Μαζί με το κτήμα των 430 στρ. της Γιαλού Σπάτων που είχε δοθεί λίγο νωρίτερα και αυτό της Σκάλας Ωρωπού 30 στρ. περίπου που παραχωρήθηκε το 1930, η Σχολή αποκτά σημαντικά αγροκτήματα για την πρακτική άσκηση των σπουδαστών της.

1959

Η Γεωπονική Σχολή με το ν.δ. 3973/1959 παύει να υπάγεται στο Υπουργείο Γεωργίας και περνάει στη δικαιοδοσία του Υπουργείου Παιδείας.

1963 - 64

Δημιουργούνται δύο νέα τμήματα Ειδικοτήτων: Εγγείων Βελτιώσεων και Γεωργικής και Συνεταιριστικής Οικονομίας. Το 1964 συζητείται η ενσωμάτωση της Σχολής σε ένα καινούργιο Πανεπιστήμιο, το λεγόμενο «Αττικό», το οποίο θα περιελάμβανε (εκτός από τη Γεωπονική), την Ανωτάτη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών, την Πάντειο και την Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή.

Φοιτητές της Σχολής, τέλη δεκαετίας 1950

Θεόφιλος Φραγκόπουλος

1967

Η περίοδος της δικτατορίας, περίοδος ανωμαλίας για τα ανώτατα ιδρύματα και την Α.Γ.Σ.Α. Στη Σχολή διορίζεται Κυβερνητικός Επίτροπος. Διώξεις φοιτητών, Καθηγητών και προσωπικού.

Η δικτατορία επιχειρεί να μετριάσει τις εντυπώσεις εγκαινιάζοντας μια σειρά διευκολύνσεων προς τους φοιτητές, όπως τη μεταφορά μαθημάτων στο επόμενο έτος, τη δωρεάν διανομή των συγγραμμάτων (1967/68), τη χορήγηση ατόκων φοιτητικών δανείων (1968/69) κ.ά.

1969

Το πρωί της 29ης Μαρτίου ο Θεόφιλος Φραγκόπουλος, Βονέθος Εργαστήριου Γεωργικής Χημείας βρίσκεται νεκρός στο εργαστήριό του αφόνοντας ένα ιδιόχειρο σημείωμα που έλεγε:

«Καλύτερα να πεθαίνεις όρθιος παρά να zns γονατιστός. Οι φίλοι μου να εκδικηθούν τον θάνατό μου». Είχε αυτοκτονήσει παίρνοντας κυανιούχο κάλιο και αφού είχε προηγηθεί ολοήμερη σχεδόν ανάκρισή του στην Ασφάλεια.

1972

Ο Σ. Παττακός απειλεί να μεταφέρει τη Σχολή στο χωριό του στην Κρήτη. Καθιερώνεται βασικός ενιαίος κορμός εκπαίδευσης στα τρία πρώτα έτη και δύο έτη εξειδίκευσης στους παρακάτω κλάδους: Φυτοεκτροφή, Ζωοτεχνία, Γεωργική Οικονομίας, Γεωργικών Βιομηχανιών και Εγγείων Βελτιώσεων και Γεωργικής Μηχανικής.

Οι κλάδοι αυτοί ουσιαστικά παγιώθηκαν στην τελική τους μορφή (μετά από μεταβατικά στάδια), από το ακαδ. έτος 1978-79.

Εργαστήριο Γεωργικών Βιομηχανιών, δεκαετία 1960

Ο Κ. Κριμπάς στο γραφείο του (δεκαετία '70)

1975

Η περίοδος της δικτατορίας κλείνει με την επανάκριση και δίωξη του βοηθητικού (κυρίως) προσωπικού της Σχολής. Τίθεται σε διαθεσιμότητα ο καθηγητής Δημήτριος Αθανασάτος.

1982

Ψηφίζεται ο νόμος Πλαίσιο 1268 που καθορίζει το νέο καθεστώς λειτουργίας των Α.Ε.Ι.

1985 - 86

Η Γεωπονική Σχολή χωρίζεται σε δύο Τμήματα: Γεωργικής Παραγωγής και Γεωργικής Ανάπτυξης.

1989

Με το Π.Δ. 377/1989 η Α.Γ.Σ.Α. μετονομάζεται σε «Γεωργικό Πανεπιστήμιο» και παράλληλα ιδρύονται 7 ανεξάρτητα Τμήματα (Φυτικής Παραγωγής, Ζωικής Παραγωγής, Γεωργικής Βιολογίας και Βιοτεχνολογίας, Γεωργικής Οικονομίας, Γεωργικών Βιομηχανιών, Εγγείων Βελτιώσεων και Γεωργικής Μηχανικής και Γενικό Τμήμα), που χορηγούν (εκτός από το Γενικό Τμήμα), ενιαίο πτυχίο.

1995

Με το Π.Δ. 226/1995 το Γεωργικό Πανεπιστήμιο μετονομάζεται σε Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο στον Ελαιώνα των Αθηνών

Το κτιριακό απόθεμα και ο περιβάλλον χώρος

Μερική άποψη του προκπίου του κεντρικού κτιρίου της Α.Γ.Σ.Α. τη δεκαετία του 1970.

Ένας πανεπιστημιακός χώρος με πολύχρονη παρουσία στο εκπαιδευτικό και ερευνητικό γίγνεσθαι της χώρας είναι επόμενο να διαθέτει κτιριακό απόθεμα με ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό και πολιτιστικό ενδιαφέρον. Η αναζήτηση της ισορροπίας ανάμεσα σε αυτό που υπαγορεύει η σύγχρονη διαχείριση του Πανεπιστημίου και η διατήρηση της ιστορικής αξίας των κτιρίων και όποιων άλλων αξιόλογων στοιχεί-

ων διαθέτει ο χώρος είναι κεφαλαιώδους σημασίας. Στην πορεία του χρόνου, όμως, μια ορθή παρέμβαση στα παλαιά κτίσματα του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, δυστυχώς δεν ήταν πάντα εφικτή με αποτέλεσμα ορισμένες από τις επεμβάσεις που είχαν πραγματοποιηθεί στα πλαίσια της κάλυψης των αναγκών που προέκυπταν κατά καιρούς να μην είναι οι ενδεδειγμένες.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΟΜΟΤΙΜΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Γ.Π.Α.

Εικ.1 Η έκταση της Ανωτάτης Γεωπονικής Σχολής (νυν Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών) στον Βοτανικό το έτος 1929 με τα υφιστάμενα κτίσματα: Κριμπά (1), Παλαιό Θερμοκήπιο (3), Τριανταφυλλίδιο (4), Ευελπίδιν (5), Παραπήγματα (6), κατεδαφισθέν (7), Οινοποιίο (8), Παπαδάκη (9), Δενδροκομίας (10) και Κτηνοτροφείου (11), Στάβλοι (12,13), τη κρήνη του Χασεκή (2), και η Δενδροστοιχία με τους φοίνικες (14), και την Εκκλησία του Αγ. Πολυκάρπου (15). (Αεροφ. οργαν. κτηματολογίου και χαρτογραφήσεων Ελλάδος)

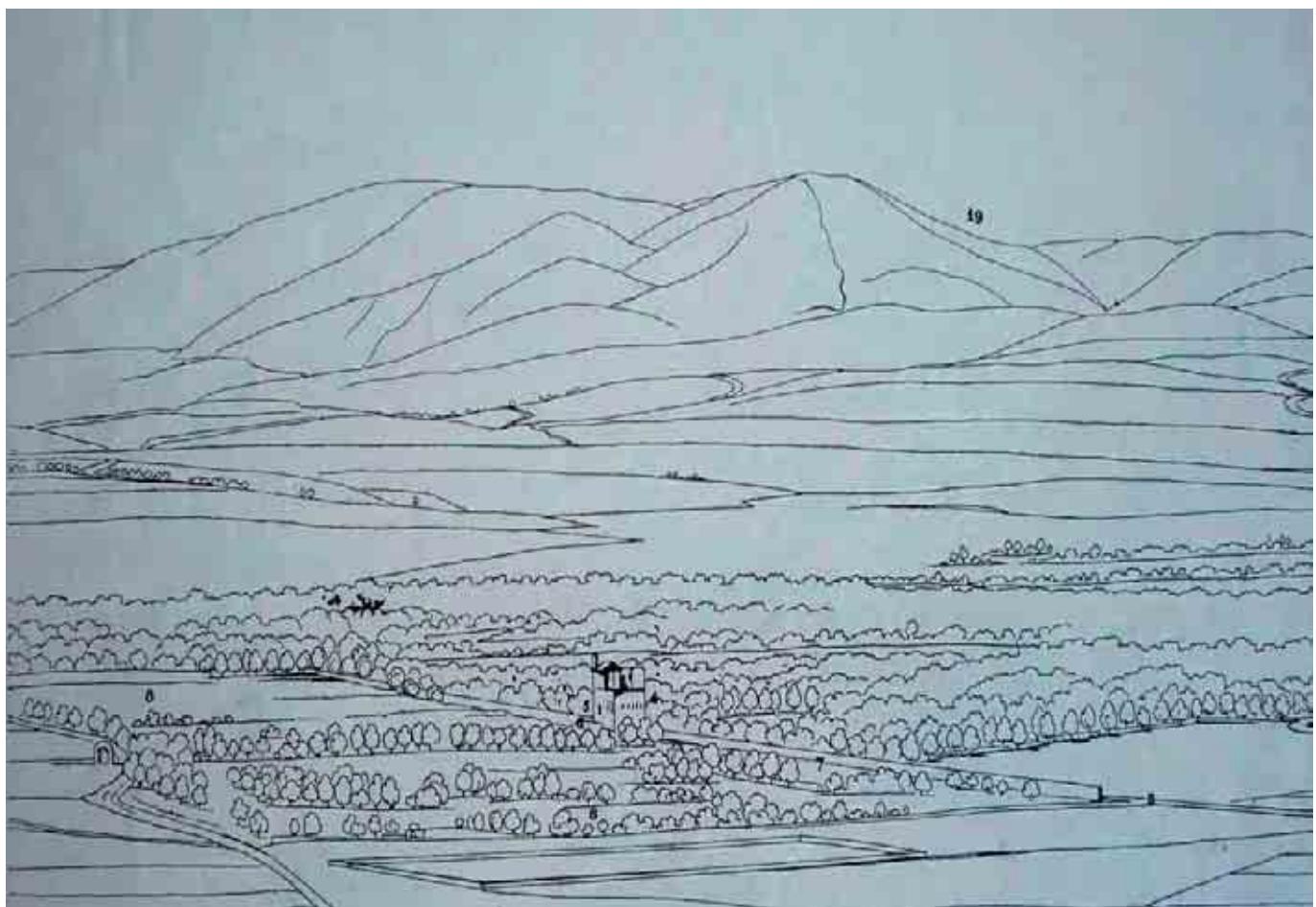
Με την εγκατάσταση του Τριανταφυλλίδειου Γεωργικού Σχολείου το 1888 στο πρώην αγρόκτημα του Χασεκή στην Ιερά οδό, στον αρχαιότερο ίσως δρόμο σε ευρωπαϊκό έδαφος, άρχισε στον Βοτανικό η παροχή γνώστης σε γεωργικό επίπεδο. Στην περιοχή αυτή υπήρχαν ήδη διάφορες καλλιέργειες και κυρίως κηπευτικά. Το Γεωργικό Σχολείο, που αποτελεί πρόδρομο μορφή του ΓΠΑ, μετατρέπεται το 1897 σε Γεωργικό σταθμό και το 1914 σε Δενδροκομικό και Κηπουρικό Σταθμό. Τον Ιανουάριο του έτους 1920 ιδρύεται η Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή (Ν. 1844), η οποία το 1929 μετονομάζεται σε Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή (Ν. 3894), στη συνέχεια σε Γεωργικό Πανεπιστήμιο (Π.Δ.377/1989) και ακολούθως μετά παρέλευση εξαετίας σε Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΓΠΑ) σύμφωνα με το Π.Δ.226/1995.

Κατά την εποχή της ίδρυσης της Ανωτέρας Γεωπονικής Σχολής στο βορειοανατολικό άκρο του Ελαιώνα, η εξάπλωση της πόλης των Αθηνών προς την περιοχή του Βοτανικού, έφθανε μέχρι την οδό Σπ. Πάτση (εικ. 1). Η αρχική έκταση που κατελάμβανε η Σχολή ήταν 120 στρ., από τα οποία τα 95 κάλυπτε το Δενδροκομείο, ενώ τα υπόλοιπα 25 ο Βοτανικός κήπος. Σήμερα οι εκπαιδευτικές και ερευνητικές δραστηριότητες του ΓΠΑ εξυπηρετούνται σε μια έκταση 250 στρ. εκατέρωθεν της Ιεράς οδού, μεταξύ της Λεωφ. Αθηνών, και της οδού Αγ. Πολυκάρπου.

Μετά την απελευθέρωση της Αθήνας από τον οθωμανικό συγό το έτος 1833, στην περιοχή, που σήμερα είναι οι εγκαταστάσεις του Γεωπονικού Πανεπιστημίου, υπήρχε το κτήμα του διαβόητου βοεβόδα των Αθηνών

επί Τουρκοκρατίας (1775-1795) Χατζή- Αλή Χασεκή (Εικ. 2) και το κονάκι του, το οποίο περιβαλλόταν από τον ελαιώνα των Αθηνών, που αριθμούσε την εποχή εκείνη περί τα 150.000 δένδρα. Έκτοτε και μέχρι της ιδρύσεως του Τριανταφυλλίδειου Γεωργικού Σχολείου σαφείς πληροφορίες για τη δημιουργία κτιρίων δεν έχουν εντοπιστεί, πλην αυτών που αναφέρονται από τον Καθ. Παπανδρέου το 1933, ο οποίος κάνει λόγο για το πρώτο σχετικό με τη γεωργία ίδρυμα Νεοφύτου, που είχε ιδρυθεί το 1836, ένεκα του οποίου υπήρχαν κτίρια διαφόρων εποχών και εγκαταστάσεις, όπου στεγάζονταν διάφορα πρόσωπα μετά των οικογενειών τους.

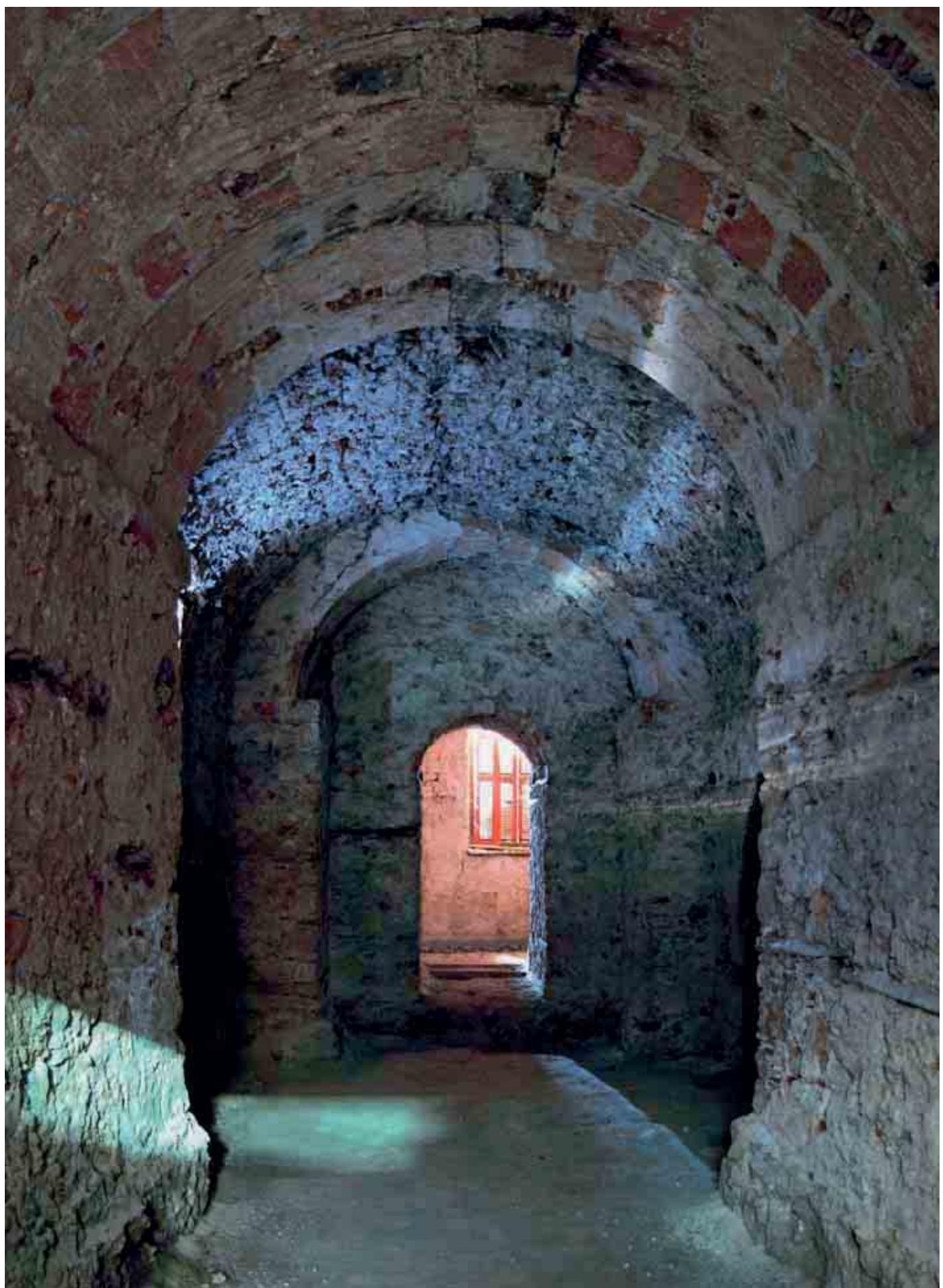
Το παλαιότερο κτίσμα στον χώρο του Πανεπιστημίου είναι το κτίριο Κριμπά, (Εικ. 3) στο ισόγειο του οποίου ένα μέτρο χαμηλότερα από την επιφά-

Εικ. 2. Η περιοχή του ελαιώνα των Αθηνών με το κονάκι του Χατζή Αλή Χασεκή, όπως ήταν το 1841. (Κατά F. Stademan).

Εικ.3. Το κτίριο Κριμπά.

Εικ.4. Ο πιθόκτιστος θόλος του αρχικού κτίσματος του Χασεκή στο υπόγειο του κτιρίου Κριμπά.

Εικ.5. Τμήμα της καμινάδας από το κονάκι του Χασεκή, που διασώζεται στην αίθουσα ασκήσεων του Εργ. Ανθοκομίας και Αρχιτεκτονικής Τοπίου

νεία του δρόμου, σώζονται τα κατάλοιπα του αρχικού κτίσματος του Χασεκή που ανεγέρθηκε τον 18ο αιώνα. Πρόκειται για ένα λιθόκτιστο θολωτό χώρο 68 m² (Εικ. 4). Με την αφαίρεση του παλαιού επιχρίσματος (κουρασάνι)¹ της τοιχοποίias, αποκαλύφθηκε η λιθοδομή, στην οποία διακρίνονται τα ξύλινα «δεσίματα» και οι ενσωματωμένοι σε αυτή ορθογωνικοί μαρμάρινοι λίθοι, που προφανώς υπήρχαν στην περιοχή διάσπαρτοι την εποχή εκείνη και χρησιμοποιήθηκαν ως δομικό υλικό. Τη σημερινή του εικόνα απέκτησε το κτίριο τη δεκαετία του 1930, μετά τις τροποποιήσεις και προσθήκες που δέχθηκε κατά καιρούς. Ένα στοιχείο, που επιβεβαιώνει την ύπαρξη δευτέρου ορόφου στο αρχικό κτίριο, είναι οι εντοιχισμένες καμινάδες (διαμέτρου 20 n μεγάλη και 14 cm n μικρή) στο λιθόκτιστο μεσότοιχο του πρώτου ορόφου, οι οποίες αποκαλύφθηκαν κατά τις εργασίες καθαίρεσης ενός τμήματός του το 1995 για την ενοποίηση δύο αιθουσών διδασκαλίας. Η καμινάδα αυτή διακρίνεται στο δυτικό εξωτερικό τοίχο (σήμερα μεσότοιχο) του αρχικού οικοδομήματος του Χασεκή, (εικ. 2).

Το τμήμα της καμινάδας που αποκαλύφθηκε έχει διατηρηθεί και προστατεύεται σε προθήκη στην αίθουσα σκεδίου του Εργαστηρίου Ανθοκομίας και Αρχιτ. Τοπίου (εικ. 5).

Μετά την ίδρυση της Ανωτάτης Γεωπονικής Σχολής (ΑΓΣΑ), στο κτίριο Κριμπά στεγάστηκαν κατά διαστήματα τα Εργαστήρια της Δενδροκομίας και Κηποκομίας, της Αμπελογραφίας και Αμπελουργίας, της Διατροφής των Ζώων, της Ορυκτολογίας και Γεωλογίας, στη συνέχεια της Ανθοκομίας και Αρχιτεκτονικής Τοπίου και αργότερα σε τμήμα του ισογείου οι γραμματείες των τμημάτων Επιστήμης Φυσικής Παραγωγής και Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης.

Το κτίριο Κριμπά πλαισιώνουν δύο κεραμοσκεπή διώροφα κτίρια, που συναποτελούσαν τον αρχικό κτιριακό πυρήνα της Ανωτέρας Γεωπονικής Σχολής. Το ένα είναι το κτίριο Ευελπίδη (εικ. 6) που βρίσκεται παραπλήρως του κτιρίου Κριμπά και το άλλο του Τριανταφυλλίδη. Το κτίριο Ευελπίδη θεωρείται μεταγενέστερο του Χασεκή, το οποίο όμως λειτούργησε για ένα διάστημα παράλληλα με αυτό,

Εικ.6. Το κτίριο Ευελπίδη.

Εικ.7. Το κτίριο Τριανταφυλλίδη.

εξυπηρετώντας συμπληρωματικά τις ανάγκες του Χασεκή. Μεταγενέστερα και ειδικότερα κατά τη δεκαετία του 1940 δύο αίθουσες του πρώτου ορόφου και μια του ισογείου χρονιμοποιήθηκαν για διδασκαλία των 1ου, 2ου και 4ου έτους σπουδών. Στο υπόλοιπο τμήμα του κτιρίου είχε εγκατασταθεί το Εργαστήριο Φυσικής και Γεωργικής Μετεωρολογίας. Και αυτό το κτίριο υπέστη κατά διαστήματα διάφορες επεμβάσεις στην εσωτερική του κυρίως διαρρύθμισην ενώ η βασική του εξωτερική εμφάνιση δεν έχει υποστεί ριζικές αλλαγές. Ακόμη στα πλαίσια στήριξης του κτηρίου αντικαταστάθηκαν με σκυρόδεμα το ξύλινο πάτωμα και η εσωτερική ξύλινη σκάλα (1984). Σήμερα το κτίριο εξυπηρετεί ανάγκες του Τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης.

Το κτίριο Τριανταφυλλίδη (Εικ. 7) έχει κατασκευαστεί τη δεκαετία του 1920. Το δάπεδο του πρώτου ορόφου στηρίζεται σε αψιδωτά στοιχεία, τα οποία όμως σήμερα δεν είναι εμφανή λόγω της τοποθέτησης ψευδοροφής. Αρχικά η πρόσβαση στον πρώτο όροφο γινόταν με εσωτερική σκάλα

η οποία στην πορεία αντικαταστάθηκε από εξωτερική πλιθόκτιστη, που κατασκευάστηκε στον κενό χώρο μεταξύ των δύο κτιρίων, με αποτέλεσμα αυτά να ενωθούν και να έχουν κοινή εξωτερική πρόσβαση στους άνω ορόφους. Επί πλέον σε υπερκατασκευή του εξωτερικού κλιμακοστασίου είχε τοποθετηθεί και λειτουργούσε ο ανεμομετρικός σταθμός του τότε Εργαστ. Φυσικής και Γεωργικής Μετεωρολογίας (εικ. 8). Το κλιμακοστάσιο αυτό μεταγενέστερα κατά τη δεκαετία του 1980 κατεδαφίστηκε, αφού εντωμεταξύ είχε κατασκευαστεί εξωτερικό στην ανατολική πλευρά του κτιρίου και σε επαφή με το οχυρωματικό τείχος. Έτσι τα δύο αυτά κτίρια λειτουργούν έκτοτε και πάλι ανεξάρτητα. Στο ισόγειο του κτιρίου Τριανταφυλλίδη στεγάστηκαν σε διαφορετικές περιόδους τα Εργαστήρια της Αναλυτικής Χημείας, της Γεωργικής Χημείας και των Κηπευτικών καλλιεργειών ενώ σήμερα ο χώρος αυτός εξυπηρετεί, όπως ήδη έχει αναφερθεί, τις ανάγκες του Τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης. Στον πρώτο όροφο λειτούργησαν κατά καιρούς το

Εδαφολογικό Εργαστήριο του Υπ. Γεωργίας, το Εργαστ. Γεωλογίας και της Γενικής Χημείας

Τα τρία αυτά κτίρια του «συγκροτήματος Χασεκή» σχηματίζουν Π, το άνοιγμα του οποίου έχει παράλληλη διεύθυνση με την Ιερά οδό και είναι προσανατολισμένο προς τον Βοτανικό κήπο και την Ακρόπολη. Στο διαμορφούμενο από τα κτίρια αυτά αίθριο, γινόντουσαν το πρώτο ήμισυ του 20^{ου} αιώνα διάφορες γεωργικές δραστηριότητες (εικ. 9) και μετέπειτα ορισμένες εκδηλώσεις της Σχολής (εικ. 10). Σήμερα στον χώρο αυτό και απέναντι από το κτίριο Ευελπίδη έχει τοποθετηθεί η προτομή του Θ. Φραγκόπουλου².

Στα υπάρχοντα κτίρια του κτήματος Χασεκή λειτουργούσε επίσης στην αρχή του 20ου αιώνα το Κεντρικό Γεωπονικό Χημείο Αθηνών³, ενώ σε κάποιο από αυτά κατοικούσε και ο ιδρυτής και Διευθυντής του Φ. Παπιατσέας.

Τα προβλήματα υποδομής, που αντιμετώπιζαν τότε οι πρώτοι διδάσκοντες τη γεωργική επιστήμη στην χώρα, ήταν σοβαρά. Οι συνθήκες όμως δεν άλλαξαν ριζικά με την ίδρυση της

βείο. Ακόμη, όλη η διαμόρφωση του εσωτερικού χώρου έγινε με ιδιαίτερη καλαιοθησία. Το κτίριο αυτό, τόσο με την τελική κτιριολογική εικόνα που παρουσιάζει, όσο και με τα σημαντικά εκθέματα που πρόκειται να φιλοξενήσει και να παραπέμψουν στον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη της ελληνικής γεωργίας και του αγροτικού κόσμου της χώρας, είναι βέβαιο ότι θα αποτελέσει πόλο έλξης επισκεπτών κάθε πλικίας.

Στα κτίρια του παλαιού Κτηνιατρικού – Μικροβιολογικού Ινστιτούτου εγκαταστάθηκαν Εργαστήρια του Πανεπιστημίου μας. Στο κτίριο Παπαδάκη (εικ. 15 β) έγινε μετεγκατάσταση των Εργαστηρίων Κηπευτικών καλλιεργειών (ισόγειο) και Βελτίωσης Φυτών και Γεωργικού Πειραματισμού (πρώτος όροφος) ενώ στο κτίριο Ιασεμίδην (εικ. 17) των Εργαστηρίων Αγροτικής Πολιτικής και Συνεταιρισμών (ισόγειο) και Πολιτικής Οικονομίας και Ευρωπαϊκής οικοκλήρωσης (πρώτος όροφος).

Στο βόρειο τμήμα του κτήματος υπήρχαν επίσης ορισμένες κατασκευές της δεκαετίας του 1920. Στο κτίριο 11 (εικ. 1), αρχικά στεγαζόταν σε τμήμα του πρώτου ορόφου το Εργαστ.

Ζωοτεχνίας (Καθηγητής Δημακόπουλος) ενώ το υπόλοιπο χροσίμευε για αποθήκευση ζωοτροφών (εικ. 18). Στο ισόγειο υπήρχαν διάφοροι αποθηκευτικοί χώροι, ενώ στο βόρειο τμήμα του κτιρίου ξεκίνησε τη λειτουργία του το Κέντρο Τεχνητής Σπερματέγχυσης του Υπ. Γεωργίας. Στο κτίριο αυτό που είχε διατηρηθεί σε σχετικά καλή κατάσταση έγιναν εργασίες συντήρησης, και αναπαλιώσων λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά στοιχεία της κατασκευής. Πλην όμως, ως ατυχής θεωρείται η προσθήκη στην πρόσοψη του κτιρίου ενός εξωτερικού κλιμακοστάσιου, που αλλοιώνει την αρχική του εμφάνιση. Σήμερα μέρος του κτιρίου αυτού χρησιμοποιείται από τα τμήματα Ζωικής Παραγωγής και Επιστήμης και Τεχνολογίας Τροφίμων. Δύο κτίσματα της εποχής εκείνης (12 και 13 στην εικ. 1) υπάρχουν ακόμη στο χώρο, στα οποία όπως και παλαιότερα ενσταθίζονται βοοειδή. Στο μεγαλύτερο κτίσμα σχήματος Γ (εικ. 19) για να καλυφθούν λειτουργικές ανάγκες της εκτροφής έχει κατασκευαστεί ένας πρόσθετος χώρος επάνω στην οροφή του ισογείου, από λευκά συμπαγή τούβλα ανεπίχριστα, στα οποία δι-

ακρίνονται οι ρυγματώσεις, που έχουν προκληθεί από τους σεισμούς. Ο επιμήκης χώρος του στάβλου στηρίζεται σε πλάκα από σκυρόδεμα με κοπώνες στη μέση, η οποία πιθανόν να αντικατέστησε την κεραμοσκεπή που προϋπήρχε. Ο χώρος που βρίσκεται πάνω από τον στάβλο και χρησιμοποιείται για την αποθήκευση των ζωοτροφών καλύπτεται από ξύλινη στέγη με κεραμίδια, η οποία είναι υπερυψωμένη για τον αερισμό του χώρου. Αυτή στηρίζεται σε σκελετό από ξύλινο δικτύωμα με υλικό πληρώσεως συμπαγή τούβλα. Εικάζεται ότι η κατασκευή αυτή έγινε μετά το σεισμό της Κορίνθου το 1929, δεδομένου ότι το ξύλινο δικτύωμα παρέχει πολύ καλή αντίσεισμική προστασία.

Μέχρι το 1947 η Σχολή Λειτουργούσε με τα παλαιά κτίσματα του «συγκροτήματος Χασεκή», ορισμένα παραπήγματα, δύο κτίρια του Κτηνιατρικού Ινστιτούτου με το ιπποφορβείο, το κτηνοτροφείο και μερικούς στάβλους, που είχαν εντωμεταξύ κατασκευαστεί. Τα περισσότερα από αυτά έχουν αναπαλιωθεί κατά καιρούς και βρίσκονται σήμερα σε πλήρη χρήση από διάφορα Εργαστήρια ή διοικητικές μονάδες.

Εικ. 9. Εργασίες απωνισμού στον αύλειο χώρο των κτιρίων Κριμπά, Ευεμπίδη και Τριανταφυλλίδη την δεκαετία του 1930.

Εικ.10. Στιγμιότυπα από την θελίωση του κεντρικού κτιρίου (α) και από αθλητικές δραστηριότητες των φοιτητών (β).

Η δημιουργία νέων κτιριακών εγκαταστάσεων για τις ανάγκες της εκπαίδευσης και της έρευνας, ήταν το αποτέλεσμα ποιούχρονων προσπαθειών ορισμένων παλαιών Καθηγητών και κυρίως του τότε Πρύτανη Β. Κριμπά. Με οικονομική ενίσχυση της Αμερικανικής Αποστολής (Σχέδιο Μάρσαλ) θεμελιώνεται το κεντρικό κτίριο της Σχολής το 1948 το οποίο πιθανόν να λειτούργησε θετικά στην εδραίωση της παρουσίας της ΑΓΣΑ στο Βοτανικό, δεδομένου ότι η μετακίνησή της σε άλλο χώρο ή τόπο ήταν πάντα υπό συζήτηση. Αρχικά ολοκληρώνεται ο πυρήνας του κτιρίου με τμήμα της ανατολικής πτέρυγας (1954). Στο στάδιο αυτό συμ-

μετείχαν και οι μαθητές της Σιβιτανίδειου Σχολής, οι οποίοι επιμελήθηκαν τα κουφώματα και την ξύλινη επίπλωση των αμφιθέατρων. Σε επόμενα στάδια συμπληρώνεται το κτίριο με τη δυτική πτέρυγα και το αμφιθέατρο Σίδερη το 1965 και τέλος ολοκληρώνεται μετά παρέλευση 14 ετών, με την κατασκευή του συμπληρωματικού τμήματος της ανατολικής πτέρυγας και του αμφιθέατρου Φραγκόπουλου το 1979. Κατά την εκσκαφή για τη θεμελίωση του τελευταίου αυτού τμήματος του κτιρίου, βρέθηκε μια αρχαία επιτύμβια επιγραφή που φυλάσσεται στο επιγραφικό μουσείο και ένας κίονας. Η διαμόρφωση του προκηπίου, που είχε ακολου-

θήσει τις λιτές γραμμές του κτιρίου, περιελάμβανε και μία ορθογωνική λίμνη εγκάρσια τοποθετημένη στην κεντρική είσοδο (εικ. 20). Στο κέντρο της υπήρχε μια βραχονοσίδα με κύπερο και κάλπες ενώ στις γωνίες υπήρχαν βάσεις, στις οποίες τοποθετούσαν γλάστρες με νούφαρα. Η λίμνη αυτή καταργήθηκε λόγω έλλιψης μηχανικού συστήματος καθαρισμού. Με την κατασκευή του κεντρικού κτιρίου στο νότιο τμήμα του κτήματος, δημιουργήθηκε και η νέα είσοδος της Σχολής παραπλεύρως του κτιρίου Κριμπά, η οποία λειτουργούσε μέχρι τη δεκαετία του 1900 παράλληλα με την παλαιά που υπήρχε δίπλα από την κρήνη του Χασεκή.

Εικ. 11. Παλαιό κτίσμα επί της Ιεράς οδού που κατεδαφίστηκε τη δεκαετία του 1980.

Εικ. 12. Κεραμοσκεπή παραπήγματα (α) και χώροι στάθμευσης φορτηγών αυτοκινήτων και ελκυστήρων (β).

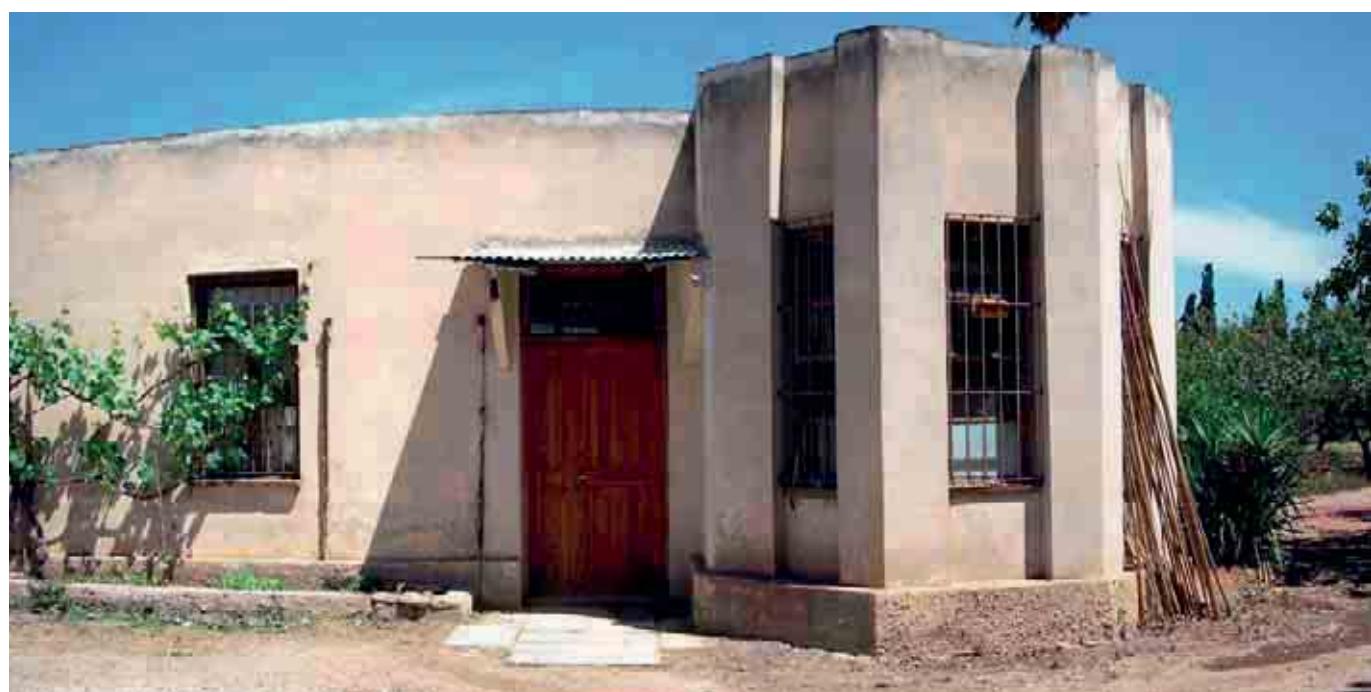
Το 1947 στο βόρειο τμήμα του κτήματος Θεμελιώθηκε ένα διώροφο κτίριο με κεραμοσκεπή (κτίριο Βεινόγχη), για να στεγάσει το Γαλακτοκομείο της Σχολής. Αυτό αποπερατώθηκε με χρήματα της αμερικανικής αποστολής το 1950. Το κτίριο αυτό απέκτησε σύγχρονο εξοπλισμό από δωρεά της UNICEF, με σκοπό να δημιουργηθεί ένα κέντρο Μεσογειακής εκπαίδευσης στη Γαλακτοκομία. Εκεί εγκαταστάθηκε το νεοϊδρυθέν Εργαστήριο Γαλακτοκομίας, στο οποίο μετά την εκλογή του Καθηγητού Βεινόγχη άρχισε η παραγωγή τυριών για ερευνητικούς κυρίως λόγους σε συνεργασία με το Συνεταιριστικό Εργοστάσιο ΑΣΠΡΟ. Αργότερα

(1966) προσετέθησαν με χρηματοδότηση του Υπ. Γεωργίας, δύο πιέρυγες και ένα επί πλέον κτίριο στη μέση. Παραπλεύρως σε τμήμα ενός μικρότερου επιμήκους διώροφου κτιρίου τοποθετήθηκε το λεβητοστάσιο του Γαλακτοκομείου και στο υπόλοιπο κτίριο στεγάζεται από το 1979 μέχρι σήμερα η Εθνική Επιτροπή Γάλακτος.

Τα νεότερα χρόνια και σε διάφορα χρονικά διαστήματα κατασκευάζονται και άλλα κτίρια, για να καλυφθούν οι οιλοένα αυξανόμενες ανάγκες του Πανεπιστημίου, όπως τα κτίρια Δημακόπουλου, Ρουσσόπουλου, Χασιώτη, η Βιβλιοθήκη, η Φοιτητική εστία, τα αμφιθέατρα Κουτσομπόουλου και Νια-

βή, αίθουσες ασκήσεων στον χώρο του Δενδροκομείου, Συνεδριακό κτίριο ως και επέκταση του κτιρίου, Ισαακίδην.

Στα αξιόλογα στοιχεία του περιβάλλοντος χώρου του Πανεπιστημίου, περιλαμβάνεται ακόμη ανέπαφη και η κρήνη του Χασεκή (εικ. 21). Αυτή βρίσκεται ανατολικά του κτιρίου Κριμπά, πολύ κοντά σε αυτό και χαμηλότερα από το σημερινό επίπεδο της Ιεράς Οδού. Η μαρμάρινη πρόσοψη της κρήνης που ανεγέρθηκε κατά την διάρκεια του 18ου αιώνα, περιβάλλεται από δύο παραστάδες που στηρίζουν τόξα διπλής καμπυλότητας. Στη μνημειακότητα της Κρήνης συμβάλλουν τα μετωπικά λαξευμένα διακοσμητικά ανάγλυ-

Εικ. 13. Υφιστάμενο κτίριο στο χώρο του Δενδροκομείου, όπου φυλάσσονταν οι εντομολογικές συλλογές κατά την δεκαετία του 1940.

Εικ.14. Ο Μετεωρολογικός Σταθμός της ΑΓΣΑ το 1930.

φα, όπως και ο προσανατολισμός του μετώπου της προς την Ιερά Οδό. Κύριο στοιχείο του συστήματος ύδρευσης είναι η διατηρούμενη κλειστή στέρνα που διοχέτευε το νερό, στην πρόσοψη της βρύσης. Η Κρήνη του Χασεκή είναι η μόνη βρύση της Τουρκοκρατίας που διατηρείται σήμερα στην Αθήνα. Κάθετα προς αυτή και προς το εσωτερικό του κτήματος διατηρείται ακόμη το εναπομείναν τμήμα του οχυρωματικού τείχους με τις πολεμίστρες, που προστάτευε το κονάκι του Χασεκή (εικ. 22). Σε αυτό περιέχεται και η πύλη που είναι προσανατολισμένη προς την πόλη των Αθηνών. Επί πλέον στον κόπο διασώ-

ζεται ακόμη και μια λιθόκτιστη στέρνα χωρτικότητας 40 m^3 , η οποία κατασκευάστηκε περί το 1835 και αποδίδεται στον Christian Hansen (εικ. 23). Ένα στοιχείο με διαφορετική προέλευση αλλά και σημασία αποτελεί το μοναδικό παλαιό υαλόφρακτο θερμοκήπιο (εικ. 24), που απέμεινε και βρίσκεται νοτιοανατολικά του κτηρίου Τριανταφυλλίδην και πίσω από το οχυρωματικό τείχος. Αυτό μετά την αναπαλαιώσή του το 1990, αξιοποιείται για εκπαιδευτικούς και ερευνητικούς σκοπούς από το Εργαστήριο Ανθοκομίας και Αρχιτεκτονικής Τοπίου. Στον ίδιο χώρο υπήρχαν δύο ακόμη παλαιά θερμοκή-

πια, που δυστυχώς κατεδαφίστηκαν το 1980. Το πρώτο, που βρισκόταν δίπλα στο αναπαλαιωθέν, ήταν ημιβυθισμένο στο έδαφος για εξοικονόμηση ενέργειας και λειτουργούσε ως πολλαπλασιαστήριο ενώ το δεύτερο βρισκόταν δίπλα από την κρήνη του Χασεκή και παράλληλα με την Ιερά οδό και χρονίμευε για τη διατήρηση ευαίσθητων φυτών.

Αξιόλογο επίσης στοιχείο, που κοσμεί τον ακάλυπτο χώρο του Πανεπιστημίου είναι η δενδροστοιχία με φοίνικες (εικ. 25) στο βόρειο τμήμα του κτήματος, η οποία το 1929 (εικ. 1) είχε ήδη ένα ικανό μέγεθος⁶. Χαρακτηριστι-

Εικ.15. Το κιγκλίδωμα του χώρου του Μουσείου (α) και το Γεωργικό Μουσείο με το κτίριο Παπαδάκη (β).

Εικ.16. Πορτοπαράθυρο στο ισόγειο του κτιρίου του μουσείου.

κή είναι επίσης η εικόνα που προσφέρουν τα κυπαρίσσια, που απαρτίζουν δενδροστοιχία κατά μήκος του κιγκλιδώματος του δενδροκομείου επί της Ιεράς οδού και οριοθετούν το κτήμα του Πανεπιστημίου (εικ. 26).

Το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο, πέτυχε να διατηρήσει στο πέρασμα των χρόνων τη σημαντική έκταση, που κατέχει σήμερα στην περιοχή παρά τις πιέσεις, που έχει δεχθεί κατά καιρούς από διάφορους ιδιωτικούς και μη φορείς, για εκκώρωση μικρών ή μεγάλων τμημάτων του για ποικίλες δραστηριότητες (π.χ. αθλητικές εγκαταστάσεις). Σήμερα ποσοστό 73,5% περίπου επί του συνόλου της έκτασής του είναι ελεύθερο κατασκευών και περιέχει διάφορες μορφές φυτοκάλυψης. Τόσο στον κύπο του Εργαστ. Ανθοκομίας και Αρχιτ. Τοπίου, όσο και στα άλλα φυτοκαλυμένα τμήματα του Πανεπιστημίου ευδοκιμεί ποικιλία φυτικών ειδών με ιδιαίτερο βιοτανικό, καλλωπιστικό και γεωργικό ενδιαφέρον. Ήδη από το 1835 λειτούργησε στον χώρο⁷ το πρώτο Δημόσιο Δενδροκομείο στην Ελλάδα⁸, το οποίο είχε ως σκοπό την καλλιέργεια και την ανάπτυξη εγχώριων και μη φυτών, καθώς και τη συστηματική πειραματική φύτευση νέων εισαγο-

μένων φυτών, έτσι ώστε να ενισχυθεί αποφασιστικά η αρχικά σε υποτυπώδη κατάσταση ευρισκομένη Γεωργία της χώρας. Το φυτώριο αυτό προμήθευε φυτά και στον Εθνικό κάποια τα χρόνια της δημιουργίας του. Σήμερα μεγάλες επιφάνειες του Γεωπονικού Πανεπιστημίου χρησιμοποιούνται για πειραματικούς – ερευνητικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς. Για παράδειγμα ο εκπαιδευτικός αγρός του Εργαστ. Γεωργίας καταλαμβάνει έκταση 10 στρ., ο κύπος του Εργαστ. Ανθοκομίας και Αρχιτ. Τοπίου 6,5 στρ., ο αμπελώνας 35 στρ., το δενδροκομείο 40 στρ., οι κη-

πευτικές καλλιέργειες ένα και ο Μορεώνας τέσσερα στρέμματα.

Οι στεγασμένες γενικά επιφάνειες μέσα στον χώρο του ΓΠΑ εκφράζουν το 26,5 % της συνολικής του έκτασης. Λεπτομερής βιοκλιματική έρευνα έδειξε ότι κατά τη θερμή περίοδο του έτους, οι επιφάνειες αυτές παρουσιάζουν αυξημένη θερμική επιβάρυνση σε σύγκριση με τις ακάλυπτες περιοχές και ιδιαίτερα τις φυτοκαλυμένες με υψηλή πυκνή αρδευόμενη βλάστηση. Με δεδομένο ότι, όπως έχει ήδη αναφερθεί, ποσοστό 73,5% της συνολικής έκτασης ανήκει σε ακάλυπτες ή

Εικ. 17. κτίριο Ιασεμίδην.

Εικ. 18. κτίριο Δημακόπουλου.

Εικ.19. Στάβλος με υπερκατασκευή για αποθήκευση ζωοτροφών.

Εικ. 20. Η ορθογωνική λίμνη που υπήρχε μέχρι τη δεκαετία του 1980 στο προκάπιο του κεντρικού κτιρίου του ΓΠΑ.

φυτοκαθημένες επιφάνειες, είναι κατανούτο ότι αυτές επιδρούν θερμικά και επικρατούν με αποτέλεσμα ο συνολικός χώρος του ΓΠΑ να εμφανίζεται ως ενιαία δροσερή νησίδα στο σύνολο της υπερθερμασμένης δομημένης περιοχής, που το περιβάλλει (εικ. 27). Οι ευνοϊκές θερμομετρικές συνθήκες, που διαμορφώνονται εντός του χώρου του Πανεπιστημίου έχουν τη δυνατότητα να επηρεάσουν την περιβάλλουσα περιοχή ανάλογα με τη γειτνιάζουσα δόμηση και τον κυκλοφοριακό φόρτο. Έτσι η ευνοϊκή επίδραση νοτιοανατολικά καλύπτει τη δομημένη περιοχή και πέραν της οδού Κωνσταντινουπόλεως ενώ βόρεια, που ο χώρος του Πανεπιστημίου εφάπτεται της Λεωφόρου Αθηνών (υψηλός κυκλοφοριακός φόρτος, μεγάλος οικοδομικός όγκος) η ευνοϊκή επίδραση δεν μπορεί να επεκταθεί πέραν των ορίων του.

Είναι γεγονός ότι η περιοχή που συμπίπτει με τον ελαιώνα των Αθηνών δεν είχε με την πάροδο του χρόνου την εξέλιξη που θα άρμοζε σε ένα χώρο με σημαντικά ιστορικά (Ιερά οδός κ.ά.) και φυσικά στοιχεία (ρέμα Προφ. Δανιήλ). Στον ελαιώνα εξακολουθούν οι χρήσεις γης να καλύπτουν μεγάλο φάσμα ετερόκλιτων δραστηριοτήτων και να συνθέτουν ένα πολεοδομικό σύνολο δυσλειτουργικό, αντιαισθητικό, ανθυγιεινό και έντονα ρυπογόνο. Ένα οικιστικό περιβάλλον χωρίς οργανωμένη δομή και εξαιρετικά υποβαθμισμένο.

Το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο εκτός από την αναμφισβήτητη ακαδημαϊκή του παρουσία στην περιοχή, συμβάλλει, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας που αναφέρθηκε πιο πάνω, και στη βελτίωση των συνθηκών περιβάλλοντος. Είναι επομένως άξιον έρευνας, το κατά πόσο η θρυλούμενη τα τελευταία χρόνια αναβάθμιση της περιοχής του ελαιώνα θα έχει τα αναμενόμενα για τους κατοίκους και το περιβάλλον αποτελέσματα. Από την άλλη πλευρά το Πανεπιστήμιο με το καθόλια άξιο επιστημονικό προσωπικό που διαθέτει, θα πρέπει

να ενισχύσει όσο το δυνατόν περισσότερο τη φυτοκάλυψη όλων των επιφανειών του, ανεξάρτητα εάν είναι επί του εδάφους ή σε δώματα και να αποφύγει την περαιτέρω τσιμεντοποίηση των ακαθίπτων επιφανειών του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Stademann, F. 1841: "Panorama von Athen". Blatt Nr.7, Mönchen.

Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών - 75 χρόνια – Επετειακό τεύχος. 1996: Αθήνα

Κριμπάς, Κ.:Το Ιστορικό του Πανεπιστημίου μας. Το Γεωργικό Πανεπιστήμιο-Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή Αθηνών. Η ίδρυσή της, 1920 και η δύσκολη περίοδος, 1936-1950. Τριπόλεμος. Περιοδική Έκδοση του Γεωργικού Πανεπιστημίου Αθηνών. Τεύχος 1, Αθήναι Μπίρος, Κ.Η.: Αι Τοπωνυμίαι της Πόλεως και των Περιχώρων των Αθηνών. 1971. Αθήναι

Παναγιωτόπουλος Δ., 2004: Γεωργική Εκπαίδευση και Ανάπτυξη. Η Ανώτατη Γεωπονική Σχολή Αθηνών στην ελληνική κοινωνία, 1920-1960, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Πάπυρος- Λαρούς: Γενική Παγκόσμιος Εγκυκλοπαδεία.Τ.12, σελ. 930

Εικ. 21. Η κρήνη του Χασεκή (18ος αιώνας).

Εικ.22. Τμήμα του Οχυρωματικού τείχους του Κονακίου του Χασεκή με τις πολεμίστρες.

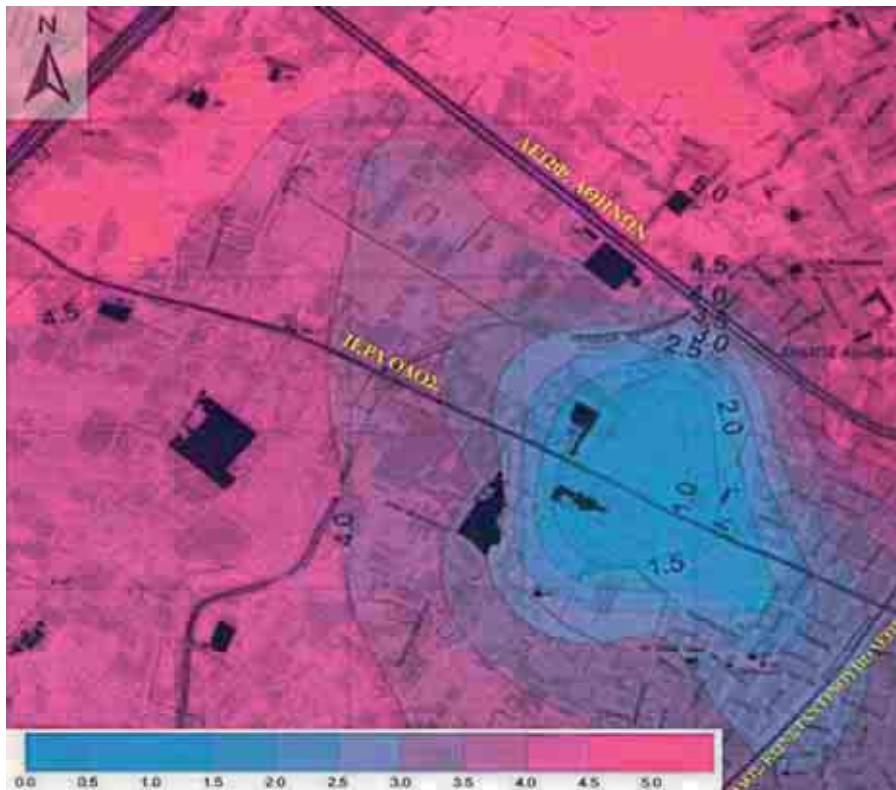
Εικ.23. Η Λιθόκτιστη στέρνα, του Christian Hansen (1835).

Εικ. 24. Το αναπαλαιωθέν υαλόφρακτο θερμοκήπιο.

Εικ. 25 Η Δενδροστοιχία με τους φοίνικες στο βόρειο τμήμα του Γ.Π.Α.

Εικ. 27. Κατανομή θερμοκρασίας αέρος (0°) σε ύψος 1,80m από την επιφάνεια του εδάφους στην ευρύτερη περιοχή του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών κατά τη θερμή περίοδο των ετών 2000 και 2001 (30 σειρές μετρήσεων ανέφελος ουρανός και νηνεμία, ώρα 22.30). (κατά Χρονοπούλου-Σερέθη, 2003).

Ταμβάκης Ν., 1981: Κατάλογος καλλιωπιστικών φυτών Εθνικού κήπου. Επιτροπή Δημοσίων Κήπων και Δενδροστοιχιών. Αθήνα Φιλαδέλφεύς Θ.Ν., 1902: Ιστορία των Αθηνών επί Τουρκοκρατίας (1440-1800). Τόμος δεύτερος. Εν Αθήναις. Χάιμαν Ι.Λ., 1927: «Βοτανικός Κήπος και Δενδροκομικός και Κηπουρικός Σταθμός». Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια του Πυρσού. Τόμος Β'. Αθήνα. 1927.

Χρονόπουλος Ι., Παπαγεωργίου-Βενετάς Α., Μποφίλιας Α. και Valentien C., 2002: Το αγρόκτημα Χασεκή και τα παλαιά κτίσματά του στο χώρο του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών. Τριπτόλεμος, Περιοδική Έκδοση του Γεωπονικού Πανεπιστημίου

Αθηνών. Τ.10, 2002. Χρονόπουλος Ι., Παρασκευοπούλου Α., 2004: Τα Ιστορικά Κήρια του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών – Χθές και Σήμερα. Τριπτόλεμος Τ.19, Αθήνα

Χρονοπούλου-Σερέθη Α. 2003: Διερεύνηση βιοκλιματικών συνθηκών στον Ελαιώνα των Αθηνών. Σελίδες 35, Αθήνα.

Το φωτογραφικό υλικό του κειμένου προέρχεται από το αρχείο του Γ.Π.Α. (εικ. 9, 10, 12) του Ι. Χρονόπουλου (εικ.1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 11, 13, 15, 16, 17, 18 {θετομέρεια. Γ.Π.Α.}, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, και του Εργαστ. Γ. Μετεωρολογίας (εικ. 8,14)

¹ Πρόκειται για ένα μίγμα ασβεστοκονιάματος και άχυρου με επικάλυψη από ασβέστη και τριμμένο κεραμίδι

² Ο Θεόφιλος Φραγκόπουλος υπήρξε επιμελητής στο Εργαστήριο της Γεωργικής Χρημάτων

³ Πιθανόν να πρόκειται για το κτίριο με αρ.8 (εικ. 1), το οποίο υπήρχε στην θέση που ανεγέρθηκε το κεντρικό κτίριο του Πανεπιστημίου.

⁴ Ο Μ. Σ. είναι εγκατεστημένος σε υψόμετρο 30 m από την επιφάνεια της θάλασσας σε γεωγραφικό πλάτος 370 32' 55'' και γεωγραφικό μήκος 230 32'14''.

⁵ Το Κτηνιατρικό – Μικροβιολογικό Ινστιτούτο είχε πλειονυργήσει για πρώτη φορά το 1921, ως ερευνητικό κέντρο στο Ινστιτούτο Παστέρ.

⁶ Η αρχική δενδροστοιχία τα τελευταία χρόνια έχει συμπληρωθεί και απαρτίζεται σήμερα από 75 συνολικά φυτά.

⁷ Διάταγμα 22.11.1835 «περί συστάσεως νεοφυτεών»

⁸ Ο δεύτερος οργανωμένος χώρος παραγωγής φυτών που υπήρχε την ίδια εποχή στην Αθήνα ήταν ο κήπος-φυτώριο του Θ. Ορφανίδη στην είσοδο του Ζαππείου, που έχει προσφέρει πολλά στην ελληνική ανθοκομία και τη καλλιωπιστική δενδροκομία.

Εικ. 26. Η Δενδροστοιχία με τα κυπαρρίσια οριοθετεί το ΓΠΑ στην ιερά οδό.

Η Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή Αθηνών

1920-1960

Ανάμεσα στην επιστήμη, την πράξη και την πολιτική

Το κτήριο Ευελπίδων τη δεκαετία του 1930

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ
ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ Γ.Π.Α.

Ο Γεώργιος Θεοτοκάς σε ένα απόσπασμα του Ελεύθερου Πνεύματος 1929, του «μανιφέστου» της γενιάς του τριάντα, αναφέρεται με κάποια απαξιώσον στους «φρόνιμους νέους, γεωπόνους, μηχανικούς, δασκάλους, οικονομολόγους, με θετικό μυαλό, με αυστηρή πειθαρχία, με πρακτική χρησιμότητα». Κατά την άποψή του, οι νέοι αυτοί «πρεσβεύουν τα νοικοκυρίστικα ιδανικά της τάξης, της ασφάλειας, της πρεμίας, της περισυλλογής», πα-

ρόλο που αναγνωρίζει ότι είναι «πολύ χρήσιμοι» στην κατάσταση «που βρίσκεται ο τόπος μας». Ο ίδιος εκφράζει την προτίμοσή του στους «ανήσυχους ονειροπόλους», τις «ταραγμένες ψυχές», στους «ανυπόταχτους» και «ανικανοποίητους» που θα πραγματοποιήσουν το «όμορφο» και το «μεγάλο», ενώ ταυτόχρονα διακηρύσσει με την αυτοπεποίθηση που χαρακτηρίζει γενικότερα τη γενιά του ότι: «Δεν θα αφήσουμε [...] τη νοικοκυροσύνη

Ο καθηγητής Φρ. Χρυσοχέρης (στο κέντρο) και το προσωπικό και φοιτητές της ειδικότητας Δενδροκομίας (δεκαετία 1960)

να καταχτήσει ολόκληρη την ελληνική νιότη»¹. Το ερώτημα που ανακύπτει, όσο και αν το zήτημα τίθεται με όρους ευρύτερα λογοτεχνικούς, αισθητικούς, αλλά και ιδεολογικούς, είναι αν στη δεδομένη συγκυρία το θετικό πνεύμα, ο επιστημονικός ορθολογισμός και η πρακτική αίσθηση με την οποία επιχειρούν να μποριάσουν την ελληνική πραγματικότητα οι ανωτέρω επαγγελματικές και κοινωνικές ομάδες, συνιστούν την πραγματική αιτία που η Ελλάδα, με τα λόγια πάντα του Θεοτοκά, «δε δημιουργεί [...] δεν πραγματοποιεί τίποτα το όμορφο [...] δεν επιδιώκει τίποτα το μεγάλο»².

Θα εξετάσουμε το zήτημα από την οπτική γωνία της γεωπονικής επιστήμης, μιας από τις πλέον τεχνικές, πρακτικά προσανατολισμένες και εφαρμοσμένες πειθαρχίες που συγκροτούνται, μαζί με τον αντίστοιχο επαγγελματικό

κλάδο, στην Ελλάδα την περίοδο του μεσοπολέμου. Όπως έχει εύστοχα ειπωθεί «η ιστορία των καθυστερημένων χωρών κατά το δέκατο ένατο και τον εικοστό αιώνα είναι η ιστορία της προσπάθειάς τους να φτάσουν τον πιο προηγμένο κόσμο μέσω της μίμησής του»³. Η γενική αυτή αρχή φαίνεται να ισχύει και στην ελληνική περίπτωση, αφού, χρειάστηκε ένας σχεδόν αιώνας για να κατανοήσει η πολιτική εξουσία ότι διαχειρίζόταν μια κατεξοχήν αγροτική κοινωνία με ιδιαίτερα τονισμένα τα αρχαϊκά της στοιχεία, όπου ο οργανωση της ανώτερης γεωργικής εκπαίδευσης και έρευνας αποτελούσε αναγκαία συνθήκη για την επίλυση των χρόνιων και σύνθετων προβλημάτων του αγροτικού (και όχι μόνο) χώρου, κάτι που ήταν κοινός τόπος στης αναπτυγμένης χώρες.

Η παρατεταμένη οικονομική, κοι-

νωνική και πολιτική κρίση σε συνδυασμό με τις ευνοϊκές υποδοχές που είχαν διαμορφωθεί εντός της κοινωνικής δομής τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα (γεωπολιτικές ανακατατάξεις, εισροή προσφύγων, αλληλαγής σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο), είχαν ως αποτέλεσμα την εμφάνιση ή την ενεργοποίηση ορισμένων κατηγοριών τεχνικών, όπως των γεωπόνων, αλλά και των μηχανικών, των οικονομολόγων κ.λπ. Οι επιστημονικές και επαγγελματικές αυτές ομάδες αναλαμβάνουν ουσιαστικά την ευθύνη αναδιοργάνωσης και αναδιάρθρωσης των δομών του αγροτικού και αστικού χώρου στο πλαίσιο του κεντρικά καθοδηγούμενου πολιτικού σχεδίου του βενιζελικού εκσυγχρονισμού, το οποίο, στις πρώτες του ημέρες φάσεις του, υπήρξε φιλελεύθερο και επιτυχές. Οι διανοούμενοι αυ-

Ο καθηγητής και πλογοτέχνης Χρ. Ευελπίδης (τέταρτος από δεξιά) στην απονομή των κρατικών βραβείων πλογοτεχνίας 1957

τοί εισέρχονται στον δημόσιο χώρο με το κύρος του ειδικού, ένα κύρος όμως που δεν το χρησιμοποιούν για να εκπληρώσουν κάποιο αφορημένο ιδανικό ή όραμα, αλλά για να διακηρύξουν τον αποδοτικότερο δρόμο στην παραγωγική διαδικασία.

Στην κατηγορία αυτή εμπίπτουν οι γεωπόνοι, οι οποίοι, από τα τέλη του 19ου αιώνα και με μεγαλύτερη ένταση τις πρώτες δεκαετίες του 20ου, επιχειρούν να εισαγάγουν τον επιστημονικό ορθολογισμό στην εξέταση και αποσαφήνιση των τεχνικών και οικονομικών όρων ανάπτυξης του αγροτικού τομέα. Η νέα αυτή κατηγορία διανοούμενων του αγροτικού χώρου βρίσκεται στον αντίποδα του άκρατου θεωρητικισμού και κλασικισμού που επικρατούσε σε μεγάλο βαθμό στον πανεπιστημιακό χώρο μέχρι τότε. Η Γεωπονική Σχολή Αθηνών 1920, μαζί με τη

Δασοϊλογική 1917 που προηγήθηκε και την Α.Σ.Ο.Ε.Ε. που ιδρύθηκε το ίδιο έτος, αποτέλεσαν τις πρώτες ανεξάρτητες Σχολές στον χώρο της ανώτατης επαγγελματικής εκπαίδευσης που επιχείρησαν να συνδέουν την επιστήμη με την παραγωγή και την οικονομία και τις αναπτυξιακές ανάγκες της κοινωνίας, δίνοντας ταυτόχρονα λύση σε πρακτικά ζητήματα.

Η ιδιαιτερότητα της Γεωπονικής Σχολής συνίστατο στη διπλή της υπόσταση, αφενός ως επιτελικού κέντρου παραγωγής επιστημονικής γνώσης, και αφετέρου ως συνδετικού κρίκου στο αρκετά πολύπλοκο σύστημα των επιμέρους φορέων που συγκροτούν το δίκτυο διαμόρφωσης και άσκησης της αγροτικής πολιτικής στον μεσοπόλεμο: το Υπ. Γεωργίας, τις συνεταιριστικές οργανώσεις, τις υπηρεσίες της Αγροτικής Τράπεζας, τις μέσες και ανώτερες γεωπονικές σχολές και τα κέντρα αγρο-

τικής έρευνας. Η οργάνωση της ανώτερης γεωργικής εκπαίδευσης βοήθησε στη συγκρότηση του δικτύου αυτού και στη στελέχωσή του με εξειδικευμένα μεσαία και ανώτερα στελέχη (γεωπόνους, γεωπόνους μηχανικούς, συνεταιριστικούς και τραπεζικούς υπαλλήλους κ.π.). Το επιστημονικό και εκπαιδευτικό αυτό δυναμικό, φορέας ενός νέου επιστημονικού λόγου και ενός αυξημένου μορφωτικού κεφαλαίου, που αρχικά αποκτήθηκε σε διακεκριμένες σχολές του εξωτερικού και στη συνέχεια του εσωτερικού, θα αναδειχτεί, λόγω και της ιστορικής συγκυρίας (μικρασιατικός πόλεμος, αγροτική μεταρρύθμιση), σε καθοριστικό παράγοντα της μετεξέλιξης και ανασυγκρότησης της ελληνικής κοινωνίας κατά την περίοδο του μεσοπολέμου.

Τα παραπάνω υπερτιμούν ίσως τις δυνατότητες παρέμβασης του συγκε-

Εκδρομή φοιτητών, δεκαετία 1950. Όρθιοι στο κέντρο διακρίνονται οι καθηγητές Π. Αναγνωστόπουλος και Α. Μουσούλης

κριμένου επιστημονικού σώματος στην οργάνωση των διαφόρων πεδίων της κοινωνικής ζωής κατά την περίοδο του μεσοπόλεμου. Η αντίστροφα, ενδεχομένως υποτιμούν την πολυπλοκότητα και την αμφισσημία του εγχειρήματος εκσυγχρονισμού της ελληνικής κοινωνίας την περίοδο αυτή, και όχι μόνο, που είναι γεμάτη από αντιφάσεις και υπαναχωρήσεις από τους αρχικούς στόχους. Η επιδίωξη αυτή δεν έχει εξ αρχής ως αντίπαλό της την πολιτική ελίτ και το κράτος, κάθε άλλο μάρτιστα αφού από εκεί καθοδηγείται. Το ίδιο το κράτος, εξάλλου, φροντίζει για την εκπαίδευση και τη μετεκπαίδευσή τους, με υποτροφίες, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό (κυρίως στη Γαλλία και το Βέλγιο) και ακολούθως, μέσω των υποδομών που δημιουργεί, την ενσωμάτωσή τους στους μυχανισμούς του.

Εντούτοις, στην πορεία η απόπειρα αυτονόμησης του συγκεκριμένου επιστημονικού πεδίου από τον έλεγχο διαφόρων μορφών εξωτερικής πίεσης, όπως το κράτος και οι διάφορες παράπλευρες ελίτ, είχε ως αποτέλεσμα τη ρήξη ή/και τη σύγκρουση με την πολιτική εξουσία και τις πρακτικές της. Η Γεωπονική Σχολή, οι Καθηγητές και οι απόφοιτοι αυτής θα βιώσουν έντονα τις αντιστάσεις από την πλευρά της πολιτικής εξουσίας όταν θα επιχειρήσουν να αυτονομηθούν από την πηγή που τις τροφοδότησε και να αναπτυχθούν με βάση τη δική τους ιδιαίτερη εσωτερική λογική. Η χειραγώγηση εκφράστηκε με πολλούς τρόπους, που περιλάμβαναν την παρέμβαση σε οργανωτικό και θεσμικό επίπεδο, την άνιση κατανομή της επιχορήγησης, την ανάμικη στις εσωτερικές διαδικασίες (διορισμός Καθηγητών, καθορι-

σμός αριθμού εδρών, αριθμού εισακτέων κ.λπ.) και εκτείνονταν μέχρι τον ορισμό του χαρακτήρα και του περιεχόμενου των σπουδών και την καθοδήγηση στην επαγγελματική απορρόφηση και εξέλιξη των αποφοίτων της. Ενώ συνεχείς ήταν, τόσο προπολεμικά όσο και μεταπολεμικά, οι εκφοβισμοί και οι απειλές περί μεταφοράς και κατάργησης της Σχολής.

Το Καθηγητικό σώμα, μέσα από τις ποικίλες πρακτικές που αναπτύσσει, επιχειρεί διαχρονικά να αντισταθεί και να προασπίσει την αυτονομία του επιστημονικού του πεδίου και να κατοχυρώσει τον ρόλο του στην ανώτατη εκπαίδευση και στην άσκηση της αγροτικής πολιτικής. Από τις αρχές του 20^{ού} αιώνα και περισσότερο έντονα μετά το 1930, οι γεωπόνοι θα ενταχθούν σε ισχυρότερα ή λιγότερο ισχυρά δίκτυα, θα δημιουργήσουν

θεσμικούς ή άτυπους μηχανισμούς πρόσβασης στην κρατική εξουσία επιχειρώντας με τον τρόπο αυτό να εδραιώσουν την παρουσία τους και να περιχαρακώσουν ένα χώρο με σχετική αυτοτέλεια διαμορφώνοντας κοινές λίγο πολύ πρακτικές. Στις πρακτικές αυτές περιλαμβανόταν και η ανάμιξη με την πολιτική ή την όποια επιρροή μπορούσαν να ασκήσουν σε πολιτικό επίπεδο. Στις περισσότερες μάλιστα των περιπτώσεων η ενασχόληση αυτή υπερέβαινε τα στενά κομματικά πλαίσια προκειμένου να επιφρέσει περισσότερο αποτελεσματικά και να αμβλύνει τις αρνητικές επιπτώσεις της πολιτικής συγκυρίας προς όφελος του θεσμού. Από την άλλη, η διπλή ένταξη της πλειοψηφίας σχεδόν του αρχικού πυρήνα των Καθηγητών αφενός στις υψηλές θέσεις της γραφειοκρατίας του Υπουργείου Γεωργίας και αφετέρου στη Σχολή, παρείχε το πλεονέκτημα της κατοχής διοικητικής και επιστημονικής ταυτόχρονα εξουσίας. Ο διαρκής και επίπονος αυτός αγώνας, ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσης

όπου απειλούνταν ακόμη και η ίδια η υπόσταση της Σχολής, ήταν αποφασιστικής σημασίας για τον γεωπονικό κλάδο ο οποίος, ευρισκόμενος στα πρώτα στάδια της ανάπτυξής του, δεν είχε προηλέψει να κατοχυρώσει τον ρόλο του στον χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης, ούτε είχε κατορθώσει ακόμη να διαμορφώσει ενδογενείς μηχανισμούς αναπαραγωγής του επιστημονικού και εκπαιδευτικού του δυναμικού και να περιχαράκωσει τα επαγγελματικά και άλλα δικαιώματά του, όπως για παράδειγμα ο νομικός κλάδος, που διέθετε σίγουρα σοβαρότερα ερείσματα.

Σταδιακά παρατηρείται η εμπέδωση μιας αλληληγγύης μεταξύ των Καθηγητών, η οποία στηριζόταν σε μια συμφωνία ατομικών συμφερόντων που, ανεξάρτητα από την πολιτική τοποθέτησης του καθενός και τις προσωπικές διαφορές, προφύλασσε τα μέλη της και ταυτόχρονα περιφρουρούσε την αυτονομία της Σχολής. Αυτό το οπόιο τους ένωνε και τους συνέδεε ήταν η αποδοχή της κρισιμότη-

τας της θέσης τους και η αβεβαιότητα η οποία, μέσα στο κλίμα της γενικευμένης αναστάτωσης και πολιτικής πόλωσης, σφυροκλιτούσε ασθενείς ή και επερόκλητες συμμαχίες, οι οποίες όμως ήταν προσαρμοσμένες στην περίσταση και αποδείχτηκαν αποθύτως σταθερές στον χρόνο.

Η εντύπωση που αποκομίζει κανένας για την περίοδο του μεσοπολέμου, αλλά σε μεγάλο βαθμό και τη μεταπολεμική, είναι η σύμποιη ενός ισχυρού πυρήνα Καθηγητών, η συγκρότηση μιας ομάδας ισχύος, η οποία είναι σε θέση να χειρίζεται και να εκμεταλλεύεται επιδέξια τα δίκτυα εξουσίας, στα οποία συμμετείχαν πολλά από τα μέλη του, επιχειρώντας με τον τρόπο αυτό την υπέρβαση των δυσχερειών και περιορισμών που έθετε η πολιτική εξουσίας. Ταυτόχρονα, όμως, καθλιεργείται η δημιουργία και παγίωση μιας κλειστής ακαδημαϊκής κοινότητας, η οποία λειτουργεί αφενός συλλογικά, αφετέρου αυτοαναφορικά, επιχειρώντας με τον τρόπο αυτό να υπερασπίσει τον χαρακτήρα, τα δικαιώματά της

Από εκδήλωση στο προαύλιο της Σχολής, δεκαετία 1940

Από την τελετή θεμελίωσης του κεντρικού κτηρίου (1948)

Από την τελετή εγκαινίων του κεντρικού κτηρίου της Σχολής (1954)

Στιγμιότυπα από την τελετή κατάθεσης του θεμέλιου λίθου του κεντρικού μεγάρου της Σχολής (1948)

και να διαφυλάξει τα προνόμια της.

Στη διάρκεια, πάντως, της προπολεμικής περιόδου, οι σπουδές στην Α.Γ.Σ.Α. διακρίνονταν για τον έντονα θεωρητικό τους χαρακτήρα, ενώ εμφανής ήταν η απουσία εξειδίκευσης και οργανωμένης έρευνας. Οι παράγοντες αυτοί σε συνδυασμό με την κυριαρχία του εμπειρικού πρακτικισμού και την εμμονή στην παραδομένη πρακτική γνώση ακόμη και εντός της Σχολής, όπως πιστοποιείται από τη διαμάχη εμπειρικών και θεωρητικών στη διαδικασία αναπαραγωγής του διδακτικού προσωπικού, συνέτειναν στη μονοδιάστατη ανάπτυξη της γεωπονικής επιστήμης. Έτσι, παρόλο που τέθηκαν οι βάσεις, η δημιουργία εγχώριας επιστημονικής και ερευνητικής παράδοσης παρέμενε ημιτελής. Ουσιαστικά, η Σχολή προετοίμαζε στελέχη για τον δημόσιο τομέα, κυρίως τις υπηρεσίες του Υπουργείου Γεωργίας και της Αγροτικής Τράπεζας. Ο δημόσιος τομέας παρέμενε για πολλές δεκαετίες το προνομιακό πεδίο απορρόφησης των αποφοίτων της, παρέχοντάς τους μεγάλα περιθώρια επαγγελματικής και κοινωνικής ανέλιξης. Εντούτοις, οι Καθηγητές της Σχολής, οι απόφοιτοι αυτής και ο γεωπονικός κλάδος γενικότερα, διέθεταν μια αρκετά σφαιρική και εντοπισμένη γνώση του επιστημονικού τους πεδίου και επέδειξαν έντονη κινητικότητα, αξιοσημείωτη εξωστρέφεια και αποτελεσματικότητα στην επίτευξη συγκεκριμένων πρακτικών στόχων σε οργανωτικό και επιχειρησιακό επίπεδο.

Προς το τέλος της δεκαετίας του 1930, όταν η Σχολή καταφέρνει να βρει τον δρόμο της, χάρη στις επιλογές και τις συντονισμένες ενέργειες των Καθηγητών της που εκφράστηκαν με πολλούς τρόπους –κυρίως με την πρόθεσή τους ν' αποδεσμευτούν οργανικά από το Υπουργείο Γεωργίας και ν' αναλάβουν την ευθύνη της εδραίωσης και αυτονόμησης της Σχολής- εμφανίστηκε το καθεστώς Μετα-

Από εκδήλωση της Σχολής. Τελευταίος αριστερά διακρίνεται ο Θ. Φραγκόπουλος

ξά να ακυρώσει αυτή τη δυναμική με την κατάργησή της μέσω της μεταφοράς της στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης το 1937. Η δικτατορία διέκρινε στην κίνηση αυτή στοιχεία παγίωσης μιας προνομιούχας ομάδας επιστημόνων η οποία επιζητούσε να παρεμβαίνει, ακόμη και «αυτεπαγγέλτως» και να επηρεάζει τη γεωργική πολιτική, πράγμα το οποίο επιχείρησε να ανακόψει. Καθοριστικό ρόλο στην απόφαση αυτή έπαιξε και η ιδιάζουσα θέση των γεωπόνων, σε στενή επαφή και συνάφεια με τα κέντρα λήψης αποφάσεων και πλησίον του μεγαλύτερου και πλέον ανήσυχου κομματιού της ελληνικής κοινωνίας, εξαιτίας και των ατελών μεταρρυθμίσεων. Πόσο μάλλον που μεγάλο μέρος

αυτών ήταν αναμεμιγμένο στα κοινά και ιδεολογικά προσκείμενο εν γένει στον χώρο της αριστεράς. Οι διάφορες ομάδες και ελίτ που είχαν συγκροτηθεί εντός και εκτός του Υπουργείου Γεωργίας και της Σχολής δεν ήσαν, όπως αποδείχτηκε, αρκετά ισχυρές και συνεκτικές, ώστε να αντισταθούν στην επέλαση αυτή. Το πλήγμα ήταν ισχυρό, αλλά όχι μη αναστρέψιμο, τουλάχιστον στο επίπεδο της Σχολής και στον βαθμό που θα επιθυμούσαν οι εμπνευστές του σχεδίου διάλυσης και μετάθεσης αυτής. Μόλις παρουσιάστηκε η ευκαιρία, το 1943, υπό συνθήκες εξίσου ανώμαλες με αυτές που επέβαλλαν τη διάλυσή της, οι Καθηγητές, ή καλύτερα μια ηγετική ομάδα αυτών, ανέλαβαν πρωτοβουλίες και

η Σχολή επανήλθε στο γνώριμο περιβάλλον των Αθηνών.

• • •

Οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες που επικρατούν κατά τη μεταπολεμική περίοδο, οι αλλαγές που συντελούνται σε οικονομικό και αναπτυξιακό επίπεδο, καθώς και η σημαντική πρόοδος της γεωπονικής επιστήμης και η ανάπτυξη νέων επιστημονικών και ερευνητικών κλάδων, επέφεραν σημαντικές ανακατατάξεις και ορισμένες ποιοτικού χαρακτήρα μεταβολές. Καθοριστικός παράγοντας στην αναδιάρθρωση των παραγωγικών δομών, καθώς και στην ανασυγκρότηση της Γεωπονικής Σχολής και τη διαμόρφωση του εκπαιδευτικού της προσανατολισμού, στάθηκε η μεσολάβηση και η τεχνική

υποστήριξη που παρέίχαν οι διεθνείς οργανισμοί και περισσότερο έντονα η αμερικανική αποστολή βιόθειας. Η μορφή και ο χαρακτήρας που λαμβάνουν η Α.Γ.Σ.Α. και γενικότερα η γεωπονική εκπαίδευση την περίοδο αυτή, αφού οι παρεμβάσεις περιλαμβάνουν και τη Γεωπονοδασολογική Σχολή Θεσσαλονίκης και εκτείνονται σε όλο σχεδόν το φάσμα της γεωργικής έρευνας και εφαρμογής, επηρεάζεται και κατευθύνεται σε μεγάλο βαθμό από την πολιτική της αμερικανικής αποστολής. Με τη μεσολάβηση της αποστολής και την οικονομικοτεχνική ενίσχυση του σχεδίου Μάρσαλ αναπληρώνονται βασικές ελλησπειρικές και ενσωματώνονται νέες πρακτικές και μέθοδοι, κυρίως στον τομέα της έρευνας και στη διαδικασία (επανα)σύνδεσης της επιστήμης με τον πρωτογενή τομέα (γεωργικές εφαρμογές). Η ενίσχυση της κτιριακής και εργαστηριακής της υποδομής, η μεταρρύθμιση που προωθείται στο πρόγραμμα σπουδών με την καθι-

έρωση των ειδικεύσεων και η έμφαση που δίνεται στην οργάνωση της έρευνας, αλλά και στα επιστημονικά εφόδια των Καθηγητών και τη μεταπτυχιακή ειδίκευση του επιστημονικού της δυναμικού, είναι μερικές από τις καινοτομίες που εισάγονται την περίοδο αυτή και κατοχυρώνουν τη θέση της ενισχύοντας το ακαδημαϊκό της προφίλ.

Στο πλαίσιο του μετεμφυλιακού μετασχηματισμού με τον έντονα συγκεντρωτικό και επλεγχόμενο χαρακτήρα που λαμβάνει σταδιακά ο κρατικός μηχανισμός, η Γεωπονική Σχολή και ο γεωπονικός κλάδος αναδιπλώνονται και αναπροσαρμόζουν τις στρατηγικές τους. Η Σχολή θα απεκδυθεί σταδιακά τον επιτελικό ρόλο που κατείχε ως συνδιαχειριστής σχεδόν της πολιτικής στον αγροτικό τομέα και θα περιοριστεί όλο και περισσότερο στα επιστημονικά και ερευνητικά της ενδιαφέροντα. Η εμβέλεια της επιρροής της ανακόπηκε ενδεχομένως και από το έντονα πολιτικό κλίμα της μεταπολεμικής περι-

όδου που άμβλυνε τις δυνατότητες παρέμβασης και αλληλεπίδρασης με τον κοινωνικό περίγυρο. Τα περιθώρια κινήσεων και ανάληψης πρωτοβουλιών είχαν αυτή τη φορά στενέψει. Οι κοινωνικές διεργασίες και οι προκλήσεις που έδιναν τον τόνο στην προηγούμενη περίοδο, είχαν πια ατονήσει και δεν άφηναν μεγάλα περιθώρια παρέμβασης και αλληλεπίδρασης με την κοινωνία της υπαίθρου. Σε αυτό συνέβαλλαν, επίσης, παράγοντες όπως η συρρίκνωση του αγροτικού τομέα και του αγροτικού πληθυσμού, η ανυπαρξία ή καλλιρώση των θεσμών κοινωνικής οργάνωσης στην ύπαιθρο και, ακόμη, ο εξορθολογισμός που συνεπαγόταν η αποδοχή ενός τεχνοκρατικού μοντέλου ανάπτυξης.

Η εσωστρέφεια που παρατηρείται τα χρόνια αυτά σχετίζεται άμεσα με τις γενικότερες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες. Αυτό είχε, επίσης, ως αποτέλεσμα τη δημιουργία στο εσωτερικό της Σχολής δύο αντίπαλων δυνάμεων άνισης

Εργαστήριο Δενδροκομίας (δεκαετία 1930)

Ομάδα φοιτητών (δεκαετία 1950)

ισχύος, που ενδεικτικά θα μπορούσαν να ταξινομηθούν σε δύο κατηγορίες: συντροπικοί και εκσυγχρονιστές. Η εμμονή της παλαιότερης και ισχυρότερης γενιάς Καθηγητών στην κατοχή των μέσων διοίκησης και την κατανομή των αξιωμάτων στο εσωτερικό της Σχολής, αντανακλά ίσως την προϊόντσα αποξένωσή της από τον ζωτικό της χώρο, που ήταν η άσκηση της γεωργικής πολιτικής, και η ειτουργεί ως υποκατάστατο μετά τη σταδιακή αποδέσμευσή της από το Υπουργείο Γεωργίας. Η χαλάρωση των δεσμών αυτών, που της προσέδιδαν την αίγλη και την εξέχουσα θέση που κατείχε προπολεμικά, περιορίζει την εμβέλεια της παρέμβασής της στον αγροτικό τομέα. Με τον τρόπο αυτό αποστασιοποιείται και αφοσιώνεται περισσότερο στην εκπαιδευτική της αποστολή διατηρώντας ένα συμβουλευτικό ρόλο πάνω σε θέματα που άπτονται της αρμοδιότητάς της. Πολλές φορές ακόμη και γι' αυτά δεν

λαμβάνεται υπόψη η γνώμη της ενώ περιορίζονται σημαντικά και οι θέσεις που κατέχουν παραδοσιακά οι Καθηγητές της ως μέλη Συμβουλίων, Επιτροπών και Οργανισμών του Υπουργείου.

Η Σχολή ακολουθεί μια περισσότερο εσωτερική ζωή και εξέπλιξη και επιχειρεί να ισχυροποιήσει τους ενδογενείς μηχανισμούς αναπαραγωγής και να κατοχυρώσει τη θέση της στον χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης. Οι εξεπλιξεις, εξάλλου, στον επιστημονικό τομέα, ή καλύτερα οι επιπτώσεις αυτών, και η ραγδαία ανάπτυξη και αυτονόμηση επιμέρους κλάδων, μετέβαλαν μεταπολεμικά το εύρος της γεωπονικής επιστήμης και την εμβέλεια του επιστημονικού της πλόγου, επιβάλλοντας τη συμμετοχή ενός ευρύτερου κύκλου ειδικών. Η έμφαση δίνεται πλέον στην έρευνα, αλλά και στην εφαρμογή, στην ενσωμάτωση τεχνολογικών καινοτομιών, στην εκμηχάνιση και στον εξορθολογισμό της παραγωγής, και δευτε-

ρευόντως στη στήριξη της οικογενειακής γεωργίας, αφού τα ζητήματα που άπτονται ευρύτερων στρωμάτων πληθυσμού παρουσιάζονται περισσότερο επειγόντα και οξυμένα. Το ενδιαφέρον μετατοπίζεται προς την κατεύθυνση της κάλυψης των αναγκών ενός διαφορώς αυξανόμενου αστικού πληθυσμού και της μεγέθυνσης και εντατικοποίησης της παραγωγής μέσω της εκτεταμένης εκμηχάνισης και του πειραματισμού. Με τον τρόπο αυτό θα λέγαμε ότι η Σχολή «αστικοποιείται» και προσαρμόζεται στα νέα δεδομένα.

Η ανταπόκριση της Σχολής στα νέα αυτά δεδομένα πιστοποιείται με τη σταδιακή καθιέρωση ενός εξεπλιγμένου επιστημονικού και ερευνητικού προτύπου και την ανατροπή και ανασύνθεση των υφισταμένων δομών και όρων αναπαραγωγής. Το σημαντικότερο στοιχείο της περιόδου, που θα έχει καθοριστική σημασία για την εξέπλιξη της, είναι η συνειδητοποίηση και

τικού πληθυσμού με τις ποικίλες επιπτώσεις που προαναφέραμε, συντελείται ο μεταμόρφωσης της Σχολής σε ένα κατ' εξοχήν, ή κατά προτεραιότητα, επιστημονικό και ερευνητικό θεσμό, όπου βέβαια η γεωργία και η γεωργική πολιτική εξακολουθούν να διαδραματίζουν σημαντικό, αλλά όχι πρωτεύοντα ρόλο.

Επομένως, η ενσωμάτωση της Σχολής στο ευρύτερο εκπαιδευτικό σύστημα και το Υπουργείο Παιδείας το 1959 (ν.δ. 3973/1959), αποτελεί μια πράξη που έρχεται απλά να επικυρώσει ή να επισφραγίσει τις αλλαγές που είχαν συντελεσθεί την προηγούμενη περίοδο εντάσσοντάς την τυπικά και αμετάκλητα στο χώρο της Ανώτατης Παιδείας. Η αποδέσμευση της Σχολής από το Υπουργείο Γεωργίας και η υπαγωγή της στο Υπουργείο Παιδείας απέβλεπε στην κατοχύρωση της θέσης της στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης και την ενσωμάτωση των Καθηγητών της στην καθηγητική και πνευματική ελίτ

του Υπουργείου Παιδείας. Οι Καθηγητές μεταβάλλονται σε μια εδραιωμένη επιστημονική και ακαδημαϊκή οντότητα, ενώ οι απόφοιτοι της Σχολής τρέπονται και σε άλλες, περισσότερο εμπορικές και επικερδείς ιδιωτικές ασχολίες.

Συνοψίζοντας, με την ενσωμάτωση της Σχολής στο ακαδημαϊκό κατεστημένο και την αυτονόμηση της γεωπονικής επιστήμης, κλίνεινέ ένας κύκλος που συμπίπτει χρονικά και συνδέεται με την αποχώρηση όλων σκεδόν των Καθηγητών της γενιάς που ανδρώθηκε κατά τον μεσοπόλεμο και οι οποίοι ήσαν φορείς μιας αρκετά διαφορετικής, περισσότερο ηθικο-βιωματικής, αντίληψης για τον ρόλο και την αποστολή των γεωπόνων. Το ίδιο γεγονός, ανατρέπει ουσιαστικά την προηγούμενη διάρθρωση της Σχολής, χαλαρώνει λίγο ή πολύ τους άρροκτους δεσμούς με τη γεωργία και τον γεωργικό πληθυσμό απελευθερώνοντάς την από το βάρος της συνυπευθυνότητας. Έκτοτε ήταν «καταδικασμένη» να λειτουργεί ως ένας εκπαιδευτικός θεσμός μεταξύ των άλλων.

¹ Γ. Θεοτοκάς, Ελεύθερο Πνεύμα, (επιμέλεια Κ.Θ. Δημαράς), Εστία, Αθήνα, 2002, σ. 34-35.

² Στο ίδιο, σ. 35. Στον αντίστοιχο του A. Miller στον Κολοσσό του Αμαρουσίου, όπου εικονογραφεί προσφύτες το πνεύμα και την κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα τις παραμονές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, αναφέρει ότι «η Ελλάδα δεν χρειάζεται αρχαιολόγους - χρειάζεται γεωπόνους», (Ο κολοσσός του Αμαρουσίου, πρώτη έκδοση 1941, ελληνική έκδοση, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2004, σ. 61).

³ E. Hobsbawm, Για την Ιστορία, Θεμέλιο, Αθήνα, 1998, σ.17.

[Το κείμενο αποτελεί επεξεργασμένη μορφή ανακοίνωσης στο συνέδριο με θέμα «Πανεπιστήμιο και Μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα: Ιστορικές Προσεγγίσεις» που διοργάνωσε το Ιστορικό Αρχείο του Πανεπιστημίου Αθηνών στις 7 & 8 Ιουνίου 2007.

Περισσότερα στοιχεία και αναλυτική βιβλιογραφία στο Δημήτρης Παναγιωτόπουλος, Γεωργική Εκπαίδευση και Ανάπτυξη. Η Ανώτατη Γεωπονική Σχολή Αθηνών στην ελληνική κοινωνία 1920-1960, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2004].

Το «εκδρομικό» λεωφορείο της Σχολής (δεκαετία 1960)

Η κρίσιμη καμπή στην αρχή της δεκαετίας του 1960

Ο καθηγητής Κ. Κριμπάς και τα μέλη του εργαστηρίου Γενετικής στη δεκαετία του 1960.

Η μακρά ζωή του Γεωπονικού Πανεπιστημίου διακρίνεται σε χρονικές περιόδους. Η πρώτη, από την ίδρυσή του το 1920 ως Ανωτέρα και κατόπιν Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή, τελειώνει με την κατάργησή της από τη δικτατορική κυβέρνηση του Ιωάννου Μεταξά το 1937. Έχω ήδη δημοσιεύσει την αφήγηση της κατάργησής της και της επανίδρυσή της τον Οκτώβριο του 1943, εν μέσω γερμανικής κατοχής, στο πρώτο τεύχος του Τριπόλεμου. Όμως από την επανίδρυσή της μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1960 θα μπορούσε να λεχθεί ότι τα εκ-

παιδευτικά και ερευνητικά χαρακτηριστικά παρέμειναν τα ίδια. Η μόνη σημαντική αλλαγή είναι η οικοδόμηση του κεντρικού κτιρίου (του μεγαλύτερου του μεσαίου τμήματός του) που σηματοδοτεί αφενός μεν τη στερέωση της Σχολής στην Αθήνα αφετέρου δε εγκαινιάζει την περαιτέρω οικοδομική ανάπτυξή της. Από το 1960 ως τον νέο Νόμο πλαισίου του 1982 διατίθεται μια περίοδος άκρως ενδιαφέρουσα την οποίαν έζησα και την οποίαν θα προσπαθήσω σύντομα να αφηγηθώ. Με τον νόμο αυτόν η Σχολή αλλάζει και ονομασία, μεταλλάσσεται πλεκτικά σε Γε-

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β. ΚΡΙΜΠΑΣ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΣ
ΕΠΙΤΙΜΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Γ.Π.Α.

Από εκδήλωση στην αίθουσα τελετών, δεκαετία 1960

το 1940 ως το 1944 και μετά, δηλαδή με την επακολούθεισα εμφύλια δι- αμάχη μέχρι του πάχιστον το 1950, για δέκα ολόκαιρα χρόνια οι συνθήκες δεν ήταν καλές. Υπήρξε μια αύξου- σσα απομόνωση των Ελλήνων Πανε- πιστημιακών από τις ζωοδότρες πηγές έμπνευσης, ανταλλαγής ιδεών, σχεδί- ων και απόψεων με ξένους συναδέλ- φους τους ακόμα και απλής πληρο- φόρωσης για νέες ιδέες και επιτεύγμα- τα. Με την οικονομική δυσπραγία και τις καταστροφές που είχαν επελθεί δεν περίμενε κανείς να εξακολουθήσει μια έστω και υποτυπώδης έρευ- να. Αλλά συνέβη και κάτι περισσό- τερο. Εν τω μεταξύ είχε αλλάξει και η επιστήμη, είχαν αλλάξει οι πρωτα- γωνιστές στην επιστημονική έρευνα στο εξωτερικό: στα χρόνια του γερμα- νικού ναζισμού και κατά τον πόλεμο που ακολούθησε, σταδιακά το κέ- ντρο βάρους της επιστημονικής έρευ- νας μετακινήθηκε, αρχικά στη φυσική και αργότερα κυρίως στις βιολογικές επιστήμες. Το πράγμα βέβαια είχε μια προϊστορία, η αλλαγή σιγά σιγά είχε αρχίσει να διαγράφεται πολύ πιο πριν.

Η Γενετική αναπτύχθηκε στις ΗΠΑ με τη σχολή του Μόργκαν από το 1910 ως τα μέσα της δεκαετίας του 1930, η βιοχημεία ανεπτύχθη στην Αγγλία και στις ΗΠΑ που υποδέχθηκαν τους επι- στήμονες οι οποίοι αναγκάστηκαν να φύγουν από τη ναζιστική Γερμανία και τη φασιστική Ιταλία, οργανικοί και βι- ολογικοί χημικοί καθώς και κρυσταλ- λογράφοι.

Οι μετανάστες επιστήμονες από τη Γερμανία και τις γειτονικές Κεντροευ- ρωπαϊκές της χώρες μετέβησαν σε αγ- γλόφωνες χώρες. Τότε η φυσιολογία μεταλλάσσεται σε (βιο)χημική φυσιολογία. Η μελέτη του νευρικού συ- στήματος, της θεωρίας των παιγνί- ών, της κυβερνητικής και πλείστων όσων νέων κλάδων πρωτεμφανίζο- νται εκείνη την περίοδο και εν πολ- λοίσι οφείλονται σε μετανάστες από τη Γερμανία, την Ουγγαρία, την Αυστρία, την Ιταλία και άλλης χώρες της Κε- ντροευρώπης. Το ρεύμα είχε ενισχυ- θεί και από τους Ισπανούς επιστήμο- νες, φυγάδες του δικτατορικού καθε- στώτος του Φράνκο. Τα αγγλικά επι- βλήθηκαν ως η νέα lingua franca της

επιστήμης, πράγμα που δυσχέρα- νε ακόμη περισσότερο την επαφή με τη νέα επιστήμη των Ελλήνων καθη- γητών κεντροευρωπαϊκής ήδη μόρ- φωσης. Μια οδυνηρή τομή χαράχθη- κε στην σταδιοδρομία τους, βρέθηκαν απομονωμένοι και ενδεχομένως πριν της ώρας τους ξεπερασμένοι.

Σε αυτήν την απομόνωση συνέτει- νε τα μάλια και η αρντική στάση των ίδιων των κεντροευρωπαίων στην επι- στημονική πρόοδο ακόμη και πριν από την πολεμική σύγκρουση. Στη Γαλλία το πανεπιστημιακό κατεστημέ- νο απέρριπτε τη γενετική και τη θεω- ρία των χρωμοσωμάτων υπό την επί- δραση του παντοδύναμου ERabaud, στη Γερμανία ο Richard Goldschmidt διατύπωνε, ακόμα και στις ΗΠΑ όπου φιλοξενήθηκε, αντίθετες απόψεις προς τη σχολή του Μόργκαν. Τη συνθετι- κή θεωρία της εξέλιξης αποδέχθηκαν μόνο οι ΗΠΑ και η Αγγλία ενώ η Γαλ- λία έφερε προς ένα νεολαμαρκισμό.

Όλα αυτά άλλαξαν αργότερα αλλά- νε περιόδαση της αντίδρασης αυτής στο ελληνικό καθηγητικό κατεστημένο ήταν δυσμενής. Ένας φωτισμένος άν-

Μάρτιος 1962. Από αριστερά Α. Σίδερης, Σ. Σαραντόπουλος, Χ. Βασιλειάδης και Γ. Παρμούκας

Θρωπος, όπως ήταν ο Γιάννης Σαρεγιάννης, είχε πεί (μιλώντας για τον Κ. Νιαβή, τότε υπουργόφιο καθηγητή Φυσιολογίας και Μορφολογίας Φυτών), «επιτέλους η φυσιολογία δεν είναι μόνο βιοχημεία! Ως προς εμένα, που για άλλους λόγους με συμπαθούσε περισσότερο και με εψήφισε (λόγω ίσως και του ενδιαφέροντός μου για τον Καβάφη) εν αντιθέσει με τη στάση του προς τον Νιαβή, κατ' επανάληψη προσπάθησε να βρεί ένα τρόπο συνδιαλλαγής και πνευματικής επαφής: μου δάνεισε επιστημονικό αγγλικό βιβλίο στο οποίο ανεφέροντο οι τρεις διαφορετικές λειτουργίες του γονιδίου τις οποίες διέκρινε ο Benzer που τις ονομάτισε με διαφορετικά ονόματα

(muton, recon, cistron) και διατύπωνε την άποψη ότι ενδεχομένως αμφισβητείτο αυτή η ίδια η ύπαρξη του γονιδίου! Όλα αυτά είναι αποδύτως κατανοτά, συμβαίνουν ή μπορούν να συμβούν όταν οι επιστήμονες δεν βρίσκονται στη μετωπική γραμμή της έρευνας ενώ μια σημαντική αλλαγή λαμβάνει χώραν. Βρίσκονται μακριά της και δεν μπορούν να την παρακολουθήσουν. Βέβαια πολλοί, εξ εντίκτου ή αντιλαμβανόμενοι προς τα πού πάει το πράγμα, είχαν φροντίσει με υποτροφίες (πρωτεύοντας από την αμερικανική πλευρά, δευτερεύοντας από την αγγλική) να στείλουν τους μέλιτοντες διαδόχους τους στο αγγλόφωνο εξωτερικό για σπουδές ή μετεκ-

παίδευση. Μερικοί που προσπάθησαν διαβάζοντας να προσαρμοσθούν στα νέα επιτεύγματα απλώς προσέθεσαν στα κείμενα των σημειώσεών τους για τους φοιτητές όσα νόμισαν πως έπρεπε να προστεθούν ώστε να επικαιροποιηθούν τα κείμενα των σημειώσεών τους χωρίς να αντιληφθούν ότι οι νέες γνώσεις ανέτρεπαν τις παλιές. Κρατούσαν λοιπόν τις παλιές αναληπτοίωτες και πρόσθεταν τις νέες γνώσεις έτσι που το συμπίθημα να παρουσιάζεται αλλοιορόσαλπο: αυτή ήταν η περίπτωση των σημειώσεων της Γενικής Ζωοτεχνίας σε όσα διελάμβανε για τη Γενετική. Βρέθηκα σε δυσκολία πώς να χειρισθώ αυτό το zήτημα γιατί εξελέγην να διδάξω την Γενετική αλλά

Από αριστερά Γ. Δαδιώτης, Κ. Μελανίδης, άγνωστος, Ν. Ρουσσόπουλος

όχι να κηρύξω εμφύλιο πόλεμο!

Ο πρώτος με αγγλοσαξονική παιδεία που εξελέγη καθηγητής στην Γεωπονική Σχολή ήταν ο Κωνσταντίνος Νιαβής. Γεννήθηκε το 1920, γόνος πολύ εύπορης οικογένειας γαιοκτημόνων της Αιτωλοακαρνανίας (σε χωριό πλησίον του Αγρινίου) είχε τελειώσει τις σπουδές γεωπόνου στην ΑΓΣΑ (πτυχίο το 1946) και είχε επίσης σπουδάσει χημεία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (πτυχίο το 1950). Είχε σφοδρά δοκιμασθεί στα χρόνια του εμφύλιου, κατά τα οποία ο δυο (και μόνοι) αδελφοί του είχαν σκοτωθεί από κομμουνιστές. Παρ' όλα αυτά δεν κρατούσε κακία ή μίσος, ήταν θεοσεβούμενος αλλά και καλός άνθρωπος, πράγμα

σπάνιο στους πολύ θεοσεβούμενους, και εξωστρεφής. Μετά τη στρατιωτική του θητεία είχε πάει μαζί με την σύζυγό του (μακρινή του εξαδέλφη, επίσης από πολύ εύπορη οικογένεια γαιοκτημόνων) να σπουδάσει βιοχημεία στο Cambridge της Αγγλίας, όπου έμεινε από το 1953-1957. Τέλειωσε το Master και άρχισε ερευνητική εργασία για τη διδακτορική του διατριβή. Το θέμα ήταν ο ενδιάμεσος μεταβιολισμός (των τρικαρβοξυλικών οξέων) κατά την αναπνοή σε φυτά φράουλας. Έπρεπε να απομονώνει και να εκτιμά ποσοτικά διάφορες ενδιάμεσες οργανικές ενώσεις, προϊόντα του ενδιάμεσου μεταβιολισμού. Με τις συνήθεις τότε μεθόδους, αρκετά χρο-

νοβόρες, οι ενώσεις που απομονώνοντο είχαν ήδη κατά την απομόνωσή τους υποστεί μεταβολισμό και οι εξακολουθητικές μετρήσεις δεν έδιδαν επαναλαμβανόμενα αποτελέσματα. Ο επόπτης καθηγητής του δεν του παρέσχε καμιά βοήθεια, τον άφησε να τα βγάλει πέρα μόνος του ή να τα παρατήσει. Φαντάζομαι ότι αυτή ήταν η στρατηγική του, της εκμεταλλεύσεως δηλαδή των υποψηφίων διδακτόρων του, τους έβαζε να λύσουν δυσχερή προβλήματα μεθόδου, που τον απασχολούσαν και επωφελείτο από την εργασία των μαθητών του. Αν τα έλυναν καλώς, αιλοιώς αναγκάζοντο να τα παρατήσουν. Ο Νιαβής αγχωμένος από το αδιέξοδο στο οποίο βρισκό-

Εκδήλωση στην μνήμη του Θ. Φραγκόπουλου, τέλη δεκαετίας 1970

ταν και μια κρίσιν ρευματοειδούς αρθρίτιδος που εμφανίστηκε, έφθασε στο μη παρέκει. Όμως βρήκε τη λύση καταψύχοντας τους φυτικούς ιστούς, ώστε να σταματήσει ο μεταβολισμός, και κάνοντας γρήγορη εκκύλιση με απλούληπτη. Μόλις φάνηκε πως βρήκε τη λύση εμφανίστηκε και ο επόπτης καθηγητής του, που άρχισε με επιμέλεια να παρακολουθεί τα πειράματα και να παίρνει σημειώσεις των αποτελεσμάτων. Τούτο εξόργισε τον Νιαβήν γιατί θεώρησε ότι ο επόπτης του δεν είχε κανένα δικαίωμα στη μέθοδο που ο ίδιος επινόησε. Όταν του απενεμήθη ο τίτλος του διδάκτορος (1956) αρνήθηκε να δημοσιεύσει σε περιοδικό τη διατριβή του για να μην μπεί ως συν-συγγραφεύς το όνομα του επόπτη του. Δημοσιεύθηκε (και από ότι έλλεγε αναγκάστηκε σε αυτό) σε περιοδικό μόνο ένα σύντομο άρθρο με

τα δυο ονόματα, το δικό του και του επόπτη. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα με τις σπουδές και τα πτυχία του, τις γενικές του γνώσεις και τη γηλωσσομάθειά του (αγγλικά, γερμανικά, γαλλικά) ήταν απολύτως ενδεδειγμένος για καθηγητής της Μορφολογίας και Φυσιολογίας Φυτών (ήτοι Γενικής Βοτανικής) στην ΑΓΣΑ το 1959.

Το τέλος του επόμενου χρόνου (1960) εξελέγην καθηγητής της νεοσύστατης έδρας Γενετικής. Κατά δώδεκα χρόνια νεώτερος του Νιαβήν (γεννήθηκα το 1932) είχα εξ ολοκλήρου σπουδές στο εξωτερικό: βιολογία (δοκιμαστής φυτολογίας και συγκριτική ανατομία καθώς και βοτανική) καθώς και δυο έτη χημείας στο Πανεπιστήμιο της Λωζάννης, γενετική στη Σορβόννη, και είχα μεταδιδακτορικά εργασθεί ερευνητικά σε γενετική πληθυσμών στο Εργαστήριο του Theodosius Dobzhansky

στο Πανεπιστήμιο Columbia της Νέας Υόρκης. Το διδακτορικό μου το είχα από το Πανεπιστήμιο Αθηνών για χρωμοσωμική κυτταρολογία των Ετεροπτέρων, εργασία που είχα ολοκληρώσει στη Λωζάνη όπου οι καθηγητές μου ήταν δεινοί χρωμοσωμικοί κυτταρολόγοι (οι Robert Matthey και Henri-Alcide Guenin). Μελετούσα τον καρυότυπο δύο ειδών ρινόκορων με πολλαπλά φυλετικά χρωμοσώματα και επιβεβαίωνα μιαν υπόθεσην του καθηγητού μου αναφερόμενη στην κατανομή του αριθμού των χρωμοσωμάτων χειριζόμενος το βιβλιογραφικό υλικό για τα Ετερόπτερα που συνέπλεξα. Το σημαντικότερο ήταν η συμμετοχή μου σε μια ομάδα νέων και σημαντικών ερευνητών, μαθητών του Dobzhansky, ενός φημισμένου επιστήμονος ως ενός εκ των πρωτεργατών της εξελικτικής σύνθεσης,

Εκδήλωση στην μνήμη του Θ. Φραγκόπουλου, διακρίνονται (από αριστερά) Γ. Ζεβελάκης, Δ. Πανούτσος, Ν. Ρουσσόπουλος, Κ. Κριμπάς και Γ. Καλαντζόπουλος

της νεώτερης εκδοχής τότε της εξελικτικής θεωρίας που συνένωνε τη γενετική του Μόργκαν (με τον οποίον είχε επί δεκαετία εργασθεί ο Ντομπζάνσκι) με τον δαρβινισμό. Ο προσανατολισμός μου προς την εξελικτική δημιούργηση αργότερα κάποια τριβή μεταξύ εμού και του Νιαβή, που δεν ενέκρινε την κατ' αυτόν αντιθροσκευτική χροιά που είχε το θέμα της εξελιξης (παρότι ο Dobzhansky ήταν βαθειά θροσκευόμενος). Επίσης από την οδυνηρή εμπειρία του στο Cambridge δεν ήταν μαθημένος να περατώνει με σύστημα και να παρουσιάζει σε γραπτή μορφή τα αποτελέσματα των ερευνών του, κάτι στο οποίο διαφέραμε γιατί εγώ ακολουθούσα την παράδοση του δικού μου δασκάλου να γράφω μελέτες και να τις δημοσιεύω σε περιοδικά με συνεργάτες τους μαθητές και βοηθούς μου. Πολύ περισ-

σότερα όμως μας ένωναν παρά μας χώριζαν: μέσα σε ένα περιβάλλον, που αφενός μεν μας ήθελε, αφετέρου όμως μας υπέβλεπε διότι διαφέραμε, αισθανόμαστε απομονωμένοι. Κυρίως όμως μας ενδιέφερε η περαιτέρω στελέχωση του ίδρυματος με επιστήμονες της δικής μας νοοτροπίας και κατάρτισης, πράγμα που συχνά μας έθετε αντιμέτωπους με τους υπολοίπους.

Μια σημαντική πτυχή στις δυσκολίες τότε της ερευνητικής προσπάθειας αφορά στο θέμα της χρηματοδότησής της. Η προερχόμενη από κρατικά μέσα, κυρίως από τον προϋπολογισμό της Σχολής, ήταν πάντοτε πενιχρή και ισόποση μεταξύ όλων ενώ ορισμένοι ήσαν πιο ίσοι: τη μερίδα του λέοντος διαμοιράζοντο κλάδοι αμέσων γεωργικών εφαρμογών (χρηματοδότηση καλλιεργειών φυτών και εκτροφών ζώων) και καθηγητές με ιδιαίτερη ισχύ

πλόγω της μακράς παραμονής τους στο ίδρυμα και της ισχυρής προσωπικότητάς τους. Το τότε Βασιλικό και μετέπειτα Εθνικό ίδρυμα Ερευνών χορηγούσε μικρές ερευνητικές ενισχύσεις, πολύτιμες μέσα στην πενιχρότητα των διατίθεμενων μέσων. Ουσιαστικά τις αποφάσισε ο ίδιος ο Λεωνίδας Ζέρβας και διετίθεντο για αγορά αναλωσίμων και για βραχυχρόνια κάλυψη μισθού ενός παρασκευαστή. Ούτε πότε για αγορά βαρέος εξοπλισμού. Σταθήκαμε όμως τυχεροί γιατί ο ίδιος ο Dobzhansky με διάβημά του στο Rockefeller Foundation θέλησε να με ενισχύσει: το ίδρυμα έστειλε έναν αντιπρόεδρό του, Mayer ονόματι, να με επισκεφθεί. Αποτέλεσμα της *in situ* επίσκεψης ήταν όχι μόνο να μου εγκρίνει ένα σημαντικό ποσό για τα χρόνια εκείνα αλλά και να ενισχύσει εξίσου το Εργαστήριο του φίλου μου Κώστα Νιαβή όπως του ει-

Στην Ακρόπολη, 1952. Διακρίνονται (από αριστερά) Β. Κουγέας, Prof. Ruggieri, Ήβη Κουγέα, Κ. Κατσίμπας

του βασικού ερωτήματος της γενετικής πληθυσμών: κατά πόσον επιπλεκτικές διαδικασίες ήσαν σχεδόν πανταχού παρούσες ή εάν η ποικιλομορφία κατά κύριο λόγο ήταν επιπλεκτικά ουδέτερη, δηλαδή εάν ήγετο και εφέρετο από τυχαίες διαδικασίες. Το θέμα αυτό δεν έχει ακόμη απαντηθεί πλήρως, παρ' ότι πέρασαν έκτοτε πενήντα περίπου χρόνια. Η πρώτη προσπάθειά μου κατευθύνθηκε στη μελέτη ανθρώπινων πληθυσμών, που φαινόταν περισσότερο πρόσφοροι για να δώσει απάντηση στο βασικό ερώτημα της σημασίας της επιπλογής επί του ισταμένου πολυμορφισμού. Έκτοτε μου έμεινε το ενδιαφέρον για τη γενετική των ανθρώπινων πληθυσμών και συνέχισα λιγοστές δημοσιεύσεις για τους ελληνικούς πληθυσμούς και την ιστορία τους. Όμως απογοιτεύθηκα οικτρά: ήταν φοβερά δύσκολο να συλληγεί αίμα απαραίτητο για τις βιοχημικές-γενετικές αναλύσεις. Έτσι μετά

από λίγες απόπειρες, που κατέληξαν σε μερικές δημοσιεύσεις (που ανεφέροντο στην γενετική ιδιαιτερότητα των Σφακιανών, στη γεωγραφική κατανομή των ομάδων αίματος στον Ελλαδικό χώρο, στις αιμοσφαιρινοπάθειες και την έλειψη ενζύμου της 6 φωσφοροαφυδρογανάσης, ποιλήσεις από αυτές με ξένους ή με Έλληνες συνεργάτες) εστράφην προς τη δροσόφιλα και δευτερογενώς προς τον δάκο. Στη δροσόφιλα η μελέτη των δομών των γιγαντιαίων χρωμοσωμάτων (ως προ τις αναστροφές τους, συχνά μερικά αλληλοεπικαθυπόμενες), των ηλεκτροφορητικά ανιχνευόμενων πολυμορφισμών ήταν τα πεδία ερεύνης μας. Μάλιστα ασχοληθήκαμε με τις ηλεκτροφορήσεις αρκετά νωρίς, από τους πρώτους διεθνώς: οι δυο βασικές μελέτες στον τομέα αυτόν στις ΗΠΑ από ένα φίλο μου (τον R.C. Lewontin μαζί με τον συνεργάτη του John Hubby) δημοσιεύθηκαν το 1966 ενώ τα πρώ-

τα διδακτορικά στην ομάδα μου, που χρησιμοποιούσαν αυτήν την προσέλλαση άρχισαν την ίδια εποχή και δημοσιεύθηκαν το 1969. Τα διδακτορικά αυτά αναφέροντο στον δάκο που για λόγους χρηματοδότησης απετέλεσε τον δεύτερο βραχίονα της γενετικής μας ερεύνης. Από τις μελέτες του δάκου προέκυψαν ενδιαφέροντα αποτελέσματα. Διαπιστώθηκε τότε για πρώτη φορά ένας σημαντικώτατος ηλεκτροφορητικός ποιλυμορφισμός με εικοσάδα περίπου αλληλομόρφων σε δυο εστερασικά γονίδια. Το περισσότερο ενδιαφέρον ήταν η επινόηση μιας απλής σχετικά μεθόδου για την εκτίμηση αυτού που ονομάζεται «δραστικό μέγεθος» του πληθυσμού (η χρονική μέθοδος) που απετέλεσε επί δεκαετίες τη μόνη μεθόδο που χρησιμοποιήθηκε για τούτο (μέχρι την έλευση των μοριακών δεδομένων και της μεθόδου της coalescence). Επί της μεθόδου μας, της οποίας το ενδιαφέ-

Διακρίνονται (από αριστερά) Β. Βεϊνόγηλου, Β. Κουγέας, Γ. Καλοπισίτης

να αντιλαμβάνεται ότι δεν συνδέοντο νονματικά. Βρέθηκα σε εξαιρετικά δύσκολη θέση γιατί τον συμπαθούσα και είχα, τη αιτίσει του, σε προηγούμενο χρόνο αποσπάσει από τον πατέρα μου επιστολή (πριν μπεί σε χειρουργείο για μείζονα επέμβαση) που τον υπεστήριζε. Το χειρότερο είναι ότι με μια τρίπλα, όπως αυτές που γίνονται στα Ιδρύματα, είχε υποχρεωθεί ο Νιαβής να αποτελέσει μέλος της εισηγητικής επιτροπής αντικαθιστώντας άλλον, τον Νικόλαο Ρουσσόπουλο, που είχε ξεφορτωθεί αυτή του την υποχρέωση. Ο Νιαβής και ενστικτωδώς ευρίσκετο στο άλλο άκρο, είχε για τους υποψηφίους αντίθετη άποψη: δίνοντας προτεραιότητα στο νόημα και στο ερευνητικό τμήμα στο οποίον ο πρώτος υστερούσε, μισώντας την κενή ρητορεία, όπως εκείνος την έβλεπε, αλλά και ίσως νοιώθοντας τον ρόλο που επέπρωτο να παίξει ο πρώτος υποψηφιός εκλεγόμενος στη γενικότερη διοίκηση του Ιδρύμα-

τος, διαδεχόμενος στο μέλλον τα μέλη της παλιάς φρουράς, πλόγω της ισχυρής του προσωπικότητας, απέκτησε ένα είδος αλληργίας προς αυτόν. Κυρίως έβλεπε ότι όλη η προσπάθεια εκσυγχρονισμού της Σχολής θα ματαιωνόταν με την εκλογή του. Οι συνεχείς εκλογές που απέβαιναν άκαρπες, η ατμόσφαιρα επιθετικότητας, οι προσωπικοί σε μένα εκβιασμοί από μέλη της οικογενείας μου (από αδελφούς του πατέρα μου) μου έκαναν τον βίο αβίωτο. Το κυριότερο είναι ότι οι συνθήκες ήταν οξυμένες, επιπλέον διεξήγετο σε καιρούς χαληπούς (στην περίοδο της χούντας η εύκολη λύση που προσφέρονταν ήταν να απολύσεις τον αντίπαλο παριστάνοντας ότι διέκειτο εχθρικά στο καθεστώς και έτσι να επιλύσεις το πρόβλημά σου, και μάθαμε ότι συχνά κινδυνεύσαμε).

Η Σχολή χωρίσθηκε σε δυο στρατόπεδα (το μεγαλύτερο ήταν εναντίον μας, είχαμε συρρικνωθεί σε μια

συμπαγή ομάδα τεσσάρων ατόμων, Νιαβής, Κριμπάς, Βεϊνόγηλου και Χρυσοχόερης) και όλες οι επόμενες εκλογές άλλων εδρών επιτρέαζοντο σημαντικά: οι δυο παρατάξεις διερωτώντο και εκτιμούσαν, πώς θα συμπεριφερθεί ο υποψήφιος μετά την εκλογή του στη διαμάχη μεταξύ Νταβίδη και Λελάκη. Έγιναν απαράδεκτες μεθοδέουσεις από όλες τις πλευρές. Πρόκειται για μια θλιβερή ιστορία για την οποίαν δεν έχω ακόμη καταλήξει σε πιο βαθμό τα προσωπικά πάθη έπαιξαν τον κυρίαρχο ρόλο ή οι νηφάλιες επιστημονικές εκτιμήσεις. Βέβαια στο βάθος του χρόνου και οι δυο υποψήφιοι εξελέγησαν, πρώτα ο πρώτος ακολούθως ο δεύτερος, αν θυμούμαι καλά χάρις στον νέο νόμο του 1982. Αυτή κατά την γνώμη μου υπήρξε και η άλλη, η σκοτεινή πλευρά της ιστορίας που δυστυχώς δεν είναι η μοναδική στα ΑΕΙ μας. Είναι συχνότερη από ότι φανταζόμαστε.

Η πρώτη Δεκαπενταετία μετά τη μεταπολίτευση

Θεόφιλος Φραγκόπουλος

Mazí με τις δραματικές πολιτικές αλλαγές που έφερε ο Ιούλιος του 1974 ξεκίνησε και η ραγδαία αλλαγή σκηνικού στον πανεπιστημιακό χώρο. Η δικτατορία των απριλιανών είχε επιβάλλει μια στυγνή καταπίεση στα πανεπιστήμια. Απέλισσε Καθηγούτες που δεν ήταν της αρεσκείας της, επέβαλλε Κυβερνητικούς Επιτρόπους σε κάθε ΑΕΙ, άσκησε ασφυκτικό έλεγχο στους διορισμούς πανεπιστημιακών με τα συμβούλια νομιμοφροσύνης και διόρισε αχυρανθρώπους της στα διοικητικά συμβούλια των φοιτητικών συλλόγων. Το Σπουδαστικό τμήμα της Ασφάλειας με τους περιώνυμους καταδότες (αστυνομικούς και

άλλους) είχε μόνιμη εγκατάσταση σε όλα τα ΑΕΙ. Κατά καιρούς ο Γ. Παπαδόπουλος προσπαθούσε να προσεγγίσει τη νεολαία με ομιλίες που εξήραν το έργο της «εθνοσωτηρίου» ή με παροχές, όπως η διανομή δωρεάν πανεπιστημιακών συγγραμμάτων το 1969 και η αύξηση του αριθμού των μεταφερομένων μαθημάτων. Άλλες φορές τρομοκρατούσε τους Καθηγούτες με εκφοβισμούς και ανοιχτές απειλές (όπως η ομιλία του στη Βουλή το καλοκαίρι του 1973). Μέσα σε αυτό το ασφυκτικό κλίμα τρομοκρατίας ο φοιτητικός ξεσποκώμος της Νομικής Σχολής την άνοιξη του 1973 ήκνησε σαν προάγγελος ελευθερίας. Ήταν

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΤΜ. ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΦΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ Γ.Π.Α.

Δευτεροετές φοιτητές Εργαστηρίου Φυτοπαθολογίας, 1976.

της ΕΦΕΕ, στο όνομα μικροπαραταξιακών ισορροπιών ή κομματικών σκοπιμοτήτων.

Σε αντίθεση με τις παραπάνω παθογένειες, ο ρόλος των φοιτητών στην εκλογή οργάνων διοίκησης και στα συσλλογικά όργανα ισχυροποιήθηκε εντυπωσιακά με τον ν. 1268/1982 σε επίπεδα πρωτοφανή για τα διεθνή πανεπιστημιακά χρονικά. Η εξέλιξη αυτή ενδυνάμωσε τις φοιτητικές παρατάξεις κομματικοποιώντας όμως ουσιαστικά και τις ηγεσίες των ΑΕΙ.

Το κίνημα του Ε.Δ.Π.

Οι πρώτες δειλίες προσπάθειες συνδικαλισμού του κατώτερου διδακτικού προσωπικού (Βοηθών και Επιμελητών) στην Α.Γ.Σ.Α. ξεκίνησαν το 1966 με την ίδρυση συλλόγου. Πρώτος πρόεδρος ήταν ο Παναγιώτης Στάθης, Επιμελητής της Φυτοπαθολογίας. Η δικτατορία που ακολούθησε ήταν φυσικό να περιθωριοποιήσει τον Σύλλογο. Με την επιβολή του στρατιωτικού νόμου ο Καθηγητής της Φυσικής Γεώργιος Βουδούρης και ο Επιμελητής της Γεωργικής Χημείας Αλέξανδρος Πουλοβασίης διέφυγαν στο εξωτερικό, ο πρώτος στη Γαλλία και ο δεύτε-

ρος στο Cambridge. Μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας εξελέγησαν και οι δύο Καθηγητές και Πρυτάνεις, ο πρώτος στο Ε.Μ.Π. και ο δεύτερος στην Α.Γ.Σ.Α. Ο Μάρτιος του 1969 σημαδεύθηκε από ένα κορυφαίο γεγονός αντίστασης: την αυτοκτονία του Θεόφιλου Φραγκόπουλου, Επιμελητή της Γεωργικής Χημείας, μέσα στο γραφείο του, στο ισόγειο του σημερινού κτηρίου Τριανταφυλλίδην. Το γραπτό μήνυμα που άφησε πίσω του «καλύτερα να πεθαίνεις όρθιος παρά να ζεις γονατιστός» ήταν μια ανεπανάληπτη πράξη διαμαρτυρίας και αντίστασης σε πανεπιστημιακό χώρο απέναντι στην ωμή καταπίεση και την τρομοκρατία που είχε επιβάλλει η επταετία στα πανεπιστήμια.

Με την αλήαγή του 1974 ξεκίνησαν σε όλα τα πανεπιστήμια οι διεργασίες ίδρυσης συνδικαλιστικών φορέων των Βοηθών και Επιμελητών, των συλλόγων Ε.Δ.Π. (Επιστημονικού Διδακτικού Προσωπικού). Στους συλλόγους αυτούς εντάχθηκαν και οι σύλλογοι των Εντεταλμένων Υφηγητών που ήταν ήδη ενεργοποιημένοι νωρίτερα. Οι σύλλογοι του Ε.Δ.Π. προέβαλλαν

πιεστικά την αναγκαιότητα αναθεώρησης του θεσμικού πλαισίου για τα πανεπιστήμια καθώς και κλαδικά θέματα, το κυριώτερο από τα οποία ήταν η δυνατότητα μονιμοποίησή τους, αφού οι πάντες ήταν διορισμένοι με θητεία και τα περιστατικά μη ανανέωσης της θητείων δεν ήταν λίγα. Στον χώρο της Α.Γ.Σ.Α. επέδειξαν ιδιαίτερη δραστηριότητα ο Γιώργος Καλαντζόπουλος (για πολλά χρόνια πρόεδρος του Συμβόγου), ο Δημήτρης Πανούτσος, ο Δημήτρης Δήμου, ο Λεωνίδας Λουλούδης, ο Νίκος Μαρτίνος, ο Κώστας Μπαλής, ο Μανόλης Σταυρακάκης και άλλοι. Η δραστηριότητα του Ε.Δ.Π. κορυφώθηκε με την ονομαστή απεργία των «100 ημερών» (Φεβρουάριος-Μάϊος 1978) η οποία κηρύχθηκε μετά τη δημοσιοποίηση σχεδίου νόμου που όχι μόνο δεν αντιμετώπιζε τα υφιστάμενα προβλήματα, αλλά δημιουργούσε και άλλα. Τα δύο βασικά αιτήματα της απεργίας ήταν «μονιμοποίηση» και «ενιαίος φορέας διδασκόντων». Η απεργία, η οποία ουσιαστικά νέκρωσε τα πανεπιστήμια, λύθηκε με την ψήφιση του Ν.815/1978, ο οποίος έδινε μερική λύση στο πρό-

των διαφόρων βαθμίδων και φορέων, αντί να συμμετέχουν οι πάντες όπως συνέβαινε αρχικά. Η εξέπλιξη αυτή βελτίωσε σημαντικά τη λειτουργικότητα του συστήματος.

Το 1983 επανήλθε στο προσκήνιο το ζήτημα του Αττικού Πανεπιστημίου. Το θέμα αυτό είχε για πρώτη φορά ανακύψει το 1964 και ήταν ιδέα του Ανδρέα Παπανδρέου. Συγκεκριμένα, ήταν πρόταση για συνένωση όλων των λεγόμενων τότε «εξωπανεπιστημιακών Σχολών» του Νομού Αττικής (Γεωπονική, ΑΣΟΕΕ, Πάντειος, Ανωτάτη Βιομηχανική) σε ένα ίδρυμα. Η ιδέα αυτή είχε υιοθετηθεί αρχικά από τον τότε Πρύτανη Χρυσό Ευελπίδη, αλλά συνάντησε την έντονη αντίδραση της Πλανετηρίνιας Ομοσπονδίας των Γεωπόνων (Π.Ο.Σ.Γ.) και του προέδρου της Γιάννη Καραμάνου, η οποία δικαιολογημένα θεωρούσε ότι η Α.Γ.Σ.Α., ως καθαρά τεχνική Σχολή, δεν είχε καμία θέση ανάμεσα σε οικονομικές, πολιτικές και επιχειρηματικές σχολές. Την εποχή εκείνη η τεχνική ιδιότητα των γεωπόνων είθετο σε αμφισβήτηση από το Τεχνικό Επιμελητήριο (το Γεωτεχνικό Επιμελητήριο δεν είχε ακόμη ιδρυθεί) και, προφανώς, μια ενσωμάτωση της Σχολής στο Αττικό Πανεπιστήμιο θα έδινε μοναδικό επιχείρημα αμφισβήτησης στους πολέμιους του γεωπονικού κλάδου. Με την άποψη της Π.Ο.Σ.Γ. συντάχθηκε και ο σύλλογος των φοιτητών και το θέμα δεν προχώρησε τότε. Η επαναφορά του θέματος από την Κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ το 1983 δημιούργησε αυτή την φορά αντιδράσεις από σύσσωμη την πανεπιστημιακή κοινότητα της Σχολής, η οποία ομόφωνα απέρριψε κάθε ιδέα ένταξης στο Αττικό Πανεπιστήμιο. Παρά τις ενημερωτικές επισκέψεις και τις ομιλίες στη Σχολή του τότε Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας Δημήτρη Ρόκκου και του Υπουργού Γεωργίας Κώστα Σημίτη, όλοι οι φορείς της Σχολής παρέμειναν αμετάπειστοι και, έχοντας τη συμπαράσταση του ΓΕΩΤΕΕ και της Π.Ο.Σ.Γ., ματαίωσαν το σχέδιο συνένωσης των Σχολών.

Στην αφετηρία της αξιολόγησης του Γ.Π.Α.

Ένας πρώτος απολογισμός.

Τον Δεκέμβριο του 2009 ολοκληρώθηκε, από τη Μονάδα Διασφάλισης της Ποιότητας (ΜΟΔΙΠ¹), η πρώτη Απογραφική Έκθεση Αξιολόγησης του Πανεπιστημίου μας. Η ΜΟΔΙΠ αφού έλαβε υπόψη τις Απογραφικές Έκθεσεις των Τμημάτων του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, προχώρησε σε μια συνολική καταγραφή των δεδομένων, προκειμένου να αναδειχθούν σε επίπεδο Ιδρύματος, πλέον, τόσο τα θετικά στοιχεία

όσο και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα Τμήματα του Πανεπιστημίου. Η συλλογή των στοιχείων πραγματοποιήθηκε από την Ομάδα Εσωτερικής Αξιολόγησης (ΟΜΕΑ) του κάθε Τμήματος και η επεξεργασία τους από το, ειδικά θεσμοθετημένο προς τούτο, Τμήμα Οργάνωσης και Τεκμηρίωσης, το οποίο στελέχωθηκε με μόνιμο και επί συμβάσει επιστημονικό και τεχνικό προσωπικό².

Στόχος της Έκθεσης Αξιολόγησης

**ΜΟΣΧΟΣ ΠΟΛΥΣΙΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΓΕΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ Γ.Π.Α.
ΑΝΤΙΠΡΥΤΑΝΗΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΩΝ
ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ**

¹ Ως Μέλη της ΜΟΔΙΠ ορίσθηκαν οι συνάδελφοι: Επαμεινώνδας Παπιλωματάς Αναπληρωτής Καθηγητής Τμήματος ΕΦΠ, Στυλιανός Δεληγεώργης Καθηγητής Τμήματος ΕΖΠΥ, Κωνσταντίνος Φασσέας Καθηγητής Τμήματος Γ.Β., Αθανάσιος Καμπάς Επίκουρος Καθηγητής Τμήματος ΑΟΑ, Ελευθέριος Δροσινός Αναπληρωτής Καθηγητής Τμήματος ΕΤΤ, Γεώργιος Μαυρογιαννόπουλος Καθηγητής Τμήματος ΑΦΠ&ΓΜ, Κωνσταντίνος Γιαλούρης Επίκουρος Καθηγητής Γενικού Τμήματος. Προς όλους αυτούς οφείλω ευχαριστίες για την αγαστή συνεργασία μας

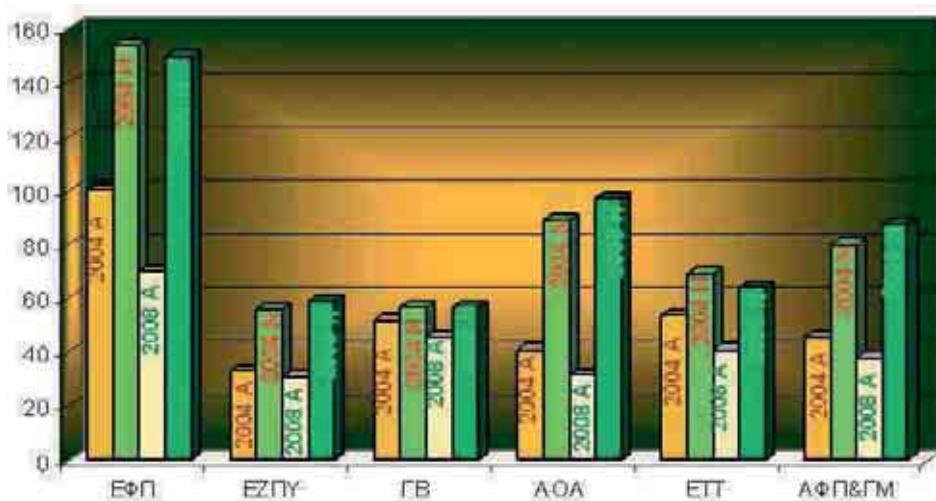
² Το επιστημονικό και τεχνικό προσωπικό που εργάστηκε για την πρώτη απογραφική έκθεση της ΜΟΔΙΠ είναι: 1. Μ. Φραγκίσκου, 2. Λιλέξη, 3. Δ. Κρεμμύδας, 4. Γ. Λιάσκος, 5. Β. Χάραρη. Και προς όλους αυτούς εκφράζω τις θερμές μου ευχαριστίες για τη γόνιμη και πρόθυμη συνεργασία μας.

γραφική έκθεση, αφορά τον χρόνο που απαιτείται από έναν φοιτητή για τη λήψη του πτυχίου. Παρατηρείται, ειδικότερα τα τελευταία χρόνια, τα οποία, ας σημειωθεί, συνοδεύτηκαν από παρατεταμένες αποχές από τα μαθήματα λόγω των φοιτητικών κινητοποιήσεων εναντίον της εκπαιδευτική με-

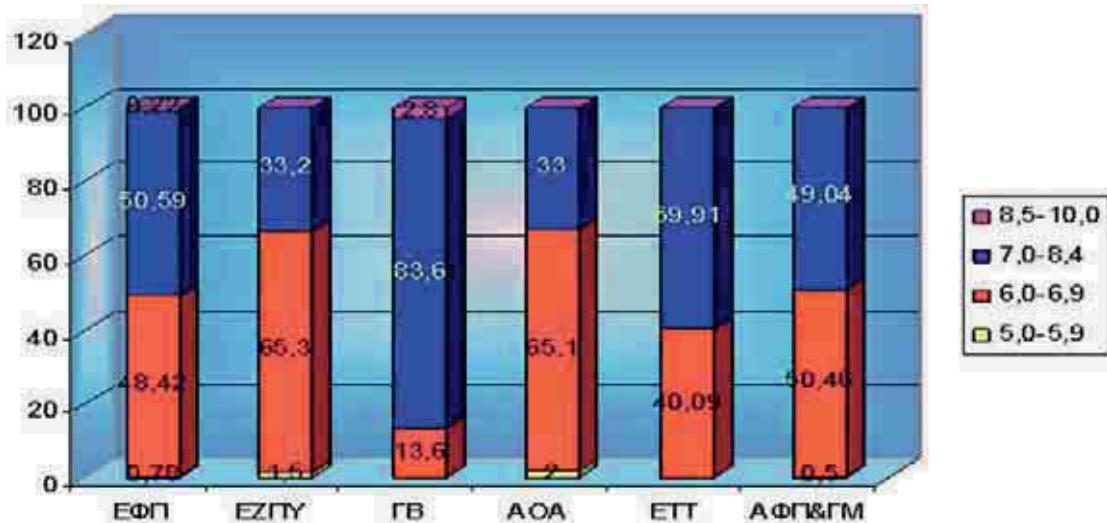
ταρρύθμισης Γιαννάκου, σημαντική αύξηση του μέσου χρόνου που απαιτείται για τη λήψη πτυχίου. Ανερχόταν σε 7,6 έτη το ακαδημαϊκό έτος 2003-2004 αυξήθηκε σε 8,0 έτη, το ακαδημαϊκό έτος 2007-2008.

Εικ. 4. Αριθμός και σχέση αποφοίτων/νεοεισαχθέντων κατά τα ακαδημαϊκά έτη 2004 και 2008 ανά Τμήμα

Τέλος, ο μέσος όρος του βαθμού πτυχίου⁴ των αποφοίτων του Γ.Π.Α. στη διάρκεια αναφοράς της απογραφικής έκθεσης, δεν παρουσιάζει αξιόλογες μεταβολές. Κυμαίνεται λίγο

πάνω από το επτά (7,0), βαθμός ο οποίος απονέμεται με τη διάκριση «Λίαν Καλώς». Παρόλαυτά, μεταξύ των Τμημάτων παρατηρούνται σημαντικές διακυμάνσεις (Εικ. 5).

Εικ. 5. Μέσος βαθμός πτυχίου ανά Τμήμα

Έτσι, ο βαθμός πτυχίου στο Τμήμα ΓΒ κυμαίνεται επισίως από 7,34 έως 7,56 και ακολουθεί το Τμήμα ΕΤΤ, με μέσο όρο βαθμού πτυχίου από 7,03 ως 7,31. Τα Τμήματα ΕΦΠ και ΑΦΠ και ΓΜ, εμφανίζουν περίπου ίδιους μέσους όρους βαθμού απονομής πτυχίου, ήτοι 7,03. Τέλος, τα Τμήματα ΕΖΠΥ και ΑΟΑ απονέμουν πτυχίο με μ.ο. βαθμού 6,88 και 6,82 αντίστοιχα. Έτσι, η σειρά μ.ο. βαθμού πτυχίου στα

Τμήματα φαίνεται να ακολουθεί τη σειρά του βαθμού πρόσβασης σ' αυτά από τις εισαγωγικές εξετάσεις με εξαίρεση του Τμήματος ΑΟΑ. Πράγματι, το Τμήμα ΑΟΑ δέχεται μεγάλο αριθμό μετεγγραφών από «αντίστοιχο» Τμήμα του Πανεπιστημίου Θράκης, στο οποίο ο εισαγωγικός βαθμός είναι πολύ χαμηλότερος του Τμήματος υποδοχής με προφανείς συνέπειες, τελικά, στη μέση επίδοση των φοιτητών του.

⁴ Ο βαθμός πτυχίου προκύπτει κατά τα 4/5 από τη βαθμολογία του φοιτητή στα μαθήματα και κατά 1/5 από τη βαθμολογία της πτυχιακής μελέτης

Ειδικός λογαριασμός κονδυλίων έρευνας

Ένας ευέλικτος θεσμός διαφανούς διαχείρισης και προγραμματικής αξιοποίησης των ερευνητικών πόρων του Γ. Π. Α.

Το ελληνικό πανεπιστήμιο, δημόσιο και «ερευνητικό».

Ο όρος «ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα», στην ελληνική του εκδοχή του, συγκαλύπτει τις πελώριες διαφορές μεταξύ τους, οι οποίες δεν είναι άμοιρες συνεπειών στην αντιμετώπισή τους από τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες. Αυτό σημαίνει ότι, εκτός και αν συντρέχουν ειδικού βάρους κομματικές διασυνδέσεις ή συναφείς πελατειακές σχέσεις, άλλη είναι η μεταχείριση των μεγάλων ιδρυμάτων και άλλη των μικρότερων. Στην ανισότητα αυτή δεν έχει διθεί η δέουσα προ-

σοχή με συνέπεια, επειδή μέχρι σήμερα δεν υπήρχε ένα αντικειμενικό σύστημα κριτηρίων κατανομής των κρατικών επιχορηγήσεων αλλά ούτε και ένα ολοκληρωμένο σύστημα αξιολόγησης και ανακατανομής των διαθέσιμων πόρων, η απόκλιση μεταξύ ιδρυμάτων διαφορετικών ταχυτήτων να διευρύνεται συνεχώς.

Και τούτο επιτείνεται καθώς τα ισχυρά ιδρύματα, όπως είναι ευνόντο, είναι περισσότερο ικανά να προσελκύουν υψηλού επιπέδου διδάσκοντες και -εξίσου, αν όχι περισσότερο σημαντικό- διδασκόμενους, να έχουν

¹ Ο Λεωνίδας Λουλούδης χρημάτισε Πρόεδρος της Επιτροπής Ερευνών από τον Σεπτέμβριο του 2003 έως τον Αύγουστο του 2010.

λος για το πανεπιστήμιο είναι διπλό, μακροπρόθεσμο και μεσοπρόθεσμο.

Μακροπρόθεσμα, σε μια χώρα με εξαιρετικά χαμηλή κρατική δαπάνη για την έρευνα¹², τα προγράμματα που τα μέλη ΔΕΠ των πανεπιστημάτων φέρνουν προς εκπόνηση στα ιδρύματά τους αποτελούν τον βασικό πνεύμονα παραγωγής πρωτότυπου ερευνητικού έργου. Η μετάγγιση αυτών των νέων γνώσεων στην εκπαίδευση είναι η εκ των ων ουκ άνευ προϋπόθεση εκπλήρωσης του ρόλου ενός πανεπιστημιακού ιδρύματος. Από την άλλη, σε εποχές εκτεταμένης ανεργίας των νέων, τα ερευνητικά προγράμματα συμβάλλουν ουσιαστικά στην ενδυνάμωση του ακαδημαϊκού προφίλ και, συνέπως, την επαγγελματική ανέλιξη των αποφοίτων πτυχιούχων μας. Οι τελευταίοι, αρχικά ως συμβασιούχοι επιστημονικού συνεργάτες έργου, στη συνέχεια, είτε ακολουθούν ακαδημαϊκή καριέρα στην Ελλάδα και το εξωτερικό ή διακρίνονται σαν στελέχη των παραγωγικών κλάδων της ειδικότητάς τους.

Μεσοπρόθεσμα, από την παρακράτηση υπέρ των πανεπιστημάτων ποσοστού του προϋπολογισμού αυτών των προγραμμάτων για λειτουργικά έξοδα που βαρύνουν το πανεπιστήμιο, προκύπτουν αξιόλογα αποθεματικά με τα οποία καθίπτονται δαπάνες (αμοιβές προσωπικού συντήρησης, φύλαξης εγκαταστάσεων κ.λ.π.) που αδυνατούν, προ το παρόν και από ότι φαίνεται για αρκετό χρόνο ακόμη, να ικανοποιήσουν οι συνεχώς ελλιπειμπατικές και δύσκαμπτες διαχειριστικές κρατικές επιχορηγήσεις.

Κ' όμως, αυτό το σοβαρό αναπυΞιακό εργαλείο, το οποίο, ήδη σήμερα, αλλά και δυνητικά πολύ περισσότερο αύριο, συνιστούν οι ΕΛΚΕ έχει, την τελευταία πενταετία, δεχθεί τα πυρά δύο, καταρχήν θεωρουμένων ως αντιπάλων, μεταξύ τους, «στρατοπέδων». Αναφέρομαι αφενός σε μερίδα του φοιτητικού κινήματος και μελών του διδακτικού προσωπικού και αφετέρου στην λογική αξιωματούχων των

οικονομικών επιτελείων του κράτους.

Η μερίδα του φοιτητικού κινήματος και τα μέλη του διδακτικού προσωπικού που την συμπαρίσταται, προδήλως υποκινούμενοι από τις κομματικές τους παραφυάδες, βήσουν τους ΕΛΚΕ ως το προπύργιο του «επιχειρηματικού πανεπιστημίου», μέσω των οποίων επιτυγχάνεται, κατά τη γνώμη τους διείσδυση των ιδιωτικών συμφερόντων, διαβρώνοντας τον προορισμό του δημόσιου πανεπιστημίου. Το τελευταίο οφείλει, όπως ισχυρίζονται, να αποτελεί νησίδα «λαϊκής κυριαρχίας» όπως, βέβαια οι ίδιοι την αντιλαμβάνονται. Επειδή ο στόχος αυτός, με το ισχύον σύνταγμα είναι ανέφικτος, φοιτητές εξ αυτών, ως οι αυτόκλητοι υπερασπιστές των λαϊκών συμφερόντων, προστατευόμενοι από τον θεσμό του ασύλου, προβαίνουν σε συχνότατες καταλήψεις, ακόμη και με εξευτελιστικές αυτοδικίες όπως κτισμάτα θυρών, εξυβριστικά συνθήματα, καταστροφές εξοπλισμού και υποδομών των πανεπιστημιακών χώρων. Ένας συχνός στόχος αυτής της απρόκλητης άσκησης βίας είναι τα γραφεία των ΕΛΚΕ. Μεταξύ αυτών δεν εξαιρέται και ο ΕΛΚΕ του ΓΠΑ, ο οποίος, ειρήνησθεν παρόδω, την τελευταία τετραετία μεταστεγάστηκε σε νεόδμητα γραφεία στον γ' όροφο του κτιρίου Εντομολογίας και Ζωολογίας τα οποία πληρούν όλες τις προϋποθέσεις ενός σύγχρονου εργασιακού χώρου.

Έναντι αυτής της ακραίας απλοϊκής αλλά εξαιρετικά ζημιογόνου επιθετικότητας των συγκεκριμένων μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας, η πολιτική αντιπαλότητας του υπουργείου Οικονομικών προς τους ΕΛΚΕ έχει πιο σύνθετες αιτίες και μακροπρόθεσμες στοχεύσεις. Το zήτημα προέκυψε, πριν από λίγα χρόνια, μετά από καταλογισμούς ευθυνών, από τους ελεγκτικούς μηχανισμούς του υπουργείου Οικονομικών, εναντίον μελών της Επιτροπής Έρευνας του Πανεπιστημίου Κρήτης, κατά γενική ομολογία, όπως προαναφέρθηκε, μεταξύ των πρώτων «ερευ-

νητικών πανεπιστημίων της χώρας».

Πανεπιστημιακοί υψηλού διεθνούς κύρους καταγγέλθηκαν για μεγάλης έκτασης διασπάθιση δημόσιου χρήματος. Δεν μπορεί να γίνει εδώ αναφορά στο πλήρες ιστορικό αυτής της πρωτοφανούς υπόθεσης. Σημασία έχει ότι στο επίκεντρο της διαφοράς μεταξύ υπουργείου και πανεπιστημίων βρέθηκε η πεποίθηση των δεύτερων ότι οι ελεγκτικοί μηχανισμοί του πρώτου δεν έχουν δικαίωμα να αποφασίζουν για τη σκοπιμότητα αλλά μόνο για τη νομιμότητα της διάθεσης των αποθεματικών των ΕΛΚΕ¹³. Με αυτή την πεποίθηση διαφώνησαν οι επιθεωρητές του υπουργείου. Το Ανώτατο Δικαστήριο του Ελεγκτικού Συνεδρίου, στο οποίο παραπέμφθηκαν τα μέλη της Επιτροπής Έρευνών του Πανεπιστημίου Κρήτης κατέληξε ότι, κατά τη νομολογία του, οι ΕΛΚΕ αποτελούν δημόσιες χρηματικές διαχειρίσεις και περιλαμβάνονται στην έννοια του κρατικού προϋπολογισμού, γίνεται, όμως, δεκτό ότι ο καταστατικός έλεγχος στη διαχείρισή τους θα είναι σύμφωνος με τις κανονιστικές κοινές υπουργικές αποφάσεις. Έχουν, επομένως, οι ΕΛΚΕ λογιστική και διαχειριστική αυτονομία εντός των κανόνων του δημοσίου. Όμως, κατά τον Πρόεδρο του ΕΣ, οι ΕΛΚΕ δεν έχουν τη δυνατότητα, σύμφωνα με την υφιστάμενη KYA να χρηματοδοτούν ανάγκες των πανεπιστημίων πλην των περιπτώσεων που αναφέρονται ρητά στους σκοπούς των Ειδικών Λογαριασμών και στις αρμοδιότητες της Επιτροπής Έρευνών, όπως αναφέρονται στην ανωτέρω υπουργική απόφασην. Συνέπως, τα προβλήματα που έχουν ανακύψει με ανάλογους καταλογισμούς οφείλονται στο περιεχόμενο και τη διατύπωση των άρθρων της KYA 679/96, σύμφωνα με τα οποία έχει δημιουργηθεί η νομολογία του ΕΣ¹⁴.

Εμμέσως, δηλαδή, πλην σαφώς, από αυτή τη γνωμάτευση προκύπτουν οι ευθύνες των κυβερνήσεων, από το 1996 και εντεύθεν, ως προς την αδυναμία ή την απροθυμία τους να κατα-

¹² Γενικότερα μιλώντας, σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία, ο έλεγχος του Ελεγκτικού Συνεδρίου στις δαπάνες του Κράτους, των ΟΤΑ και των άλλων ΝΠΔΔ, μεταξύ των οποίων είναι και τα πανεπιστήμια, αφορά καταρχήν τη νομιμότητά τους. Δηλαδή τη διακρίβωση της ύπαρχης ανάλογης πίστωσης και τήρησης των διατάξεων του Κώδικα Δημόσιου Λογιστικού, του Λογιστικού των ΟΤΑ και των άλλων ΝΠΔΔ, καθώς και κάθε άλλου νόμου, διατάγματος ή κανονιστικής απόφασης, σχετικής με τις δαπάνες αυτές

νοήσουν τη σημασία της νομικά διάτροπης KYA, στη συνέχεια να την αναθεωρήσουν και να προσδώσουν στους ΕΛΚΕ τον αναπτυξιακό ρόλο ο οποίος τους αναλογεί, ενδυναμώνοντας τη συνταγματικά κατοχυρωμένη αυτοδιοίκησή τους. Αντίθετα, επέλεξαν τη διατήρηση του διαιπιστωμένου, πλέον, από την πλέον έγκυρη ελεγκτική εξουσία, νομοθετικού κενού που διέπει την λειτουργία των ΕΛΚΕ. Ενδεικτική αυτής της ποιλιτικής επιλογής ήταν η αρνητική στάση του Υπουργείου Οικονομικών, όταν προτάθηκε, πριν τρία χρόνια, επί υπουργίας του κ. Ε. Στυλιανίδη, υπό τις φορτικές πιέσεις της Συνόδου των Πρυτάνεων (ΣτΠ), ένα σχέδιο προσθήκης στο περιεχόμενο της KYA, ώστε να μπορούν οι ΕΛΚΕ να επιτελέσουν τους εκπαιδευτικούς, ερευνητικούς και αναπτυξιακούς στόχους των πανεπιστημίων¹⁵. Στο μεταξύ, καταλογίσθηκαν, πρωτόδικα, στους «υπόλογους» καθηγούτες του Πανεπιστημίου Κρήτης βαρύτατες χρηματικές ποινές, ενώ η υπόθεση εκκρεμεί μετά από έφεση που άσκησαν οι καταδικασθέντες.

Τι σημαίνουν όλα αυτά, άραγε, σε μια περίοδο οξύτατης δημοσιονομικής κρίσης, η οποία καθιστά, κατά το αρμόδιο υπουργείο, αδιανότη την αύξηση των κρατικών επιχορηγήσεων προς τα πα-

νεπιστήμια; Το συμπέρασμα είναι αυτονότο. Ακόμη και εκεί όπου υπάρχουν διαθέσιμοι σημαντικοί οικονομικοί πόροι, όπως είναι η περίπτωση των «ερευνητικών πανεπιστημίων», προερχόμενοι, μάλιστα, από παραγωγικές ερευνητικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες εκτός των τακτικών επιχορηγήσεων, η επιπλογή των κυβερνήσεων είναι να θυσιάζεται η αξιοποίησή τους. Για ποιο λόγο; Δεν μπορώ να φαντασθώ τίποτε περισσότερο από την εμμονή να διαφυλαχθεί, πάσον θυσία, η ασφυκτική κρατική παρέμβαση και ο ποιλιτικοοικονομικός έλεγχος της, συνταγματικά κατοχυρωμένης αλλά στην πράξη ανεπιθύμητης, αυτοδιοίκησης του δημόσιου πανεπιστήμιου.

Το θέμα απασχόλησε, εκ νέου και διεξοδικά, τη ΣτΠ, τον Μάρτιο του 2009, η οποία αποφάσισε να απευθυνθεί και πάλι προς την κυβέρνηση γνωμόνια στην πολυνομοσχέδιο του οποίο κατέθεσε η κ. Άννα Διαμαντοπούλου, νυν υπουργός Παιδείας, Θρησκευμάτων και Δια Βίου Μάθησης και ψήφισε η Βουλή τον φετινό Μάιο, περιέχονται άρθρα¹⁷ τα οποία, η ΣτΠ ενισχυμένη με τις έγκριτες γνωμοδοτήσεις ανώτατων στελεχών του ΕΣ τα οποία την συνέδραμαν στις προτάσεις της, έχει βάσιμους λόγους να εκτιμά¹⁸ ότι

εγγυώνται την άρση των έξωθεν περιορισμών στη διαχείριση των αποθεματικών του ΕΛΚΕ. Πάντοτε, εννοείται, μέσα στα συνταγματικά και κανονιστικά πλαίσια της αυτοδιοίκησης του δημόσιου πανεπιστήμιου.

Επέμεινα σε αυτό το σημείο επειδή πρόκειται, κατά τη γνώμη και άλλων συναδέλφων προέδρων των Επιτροπών Ερευνών, για ιδιαίτερα σημαντική εξέλιξη η οποία αναμένεται, αν κατανοθεί ορθά και αξιοποιηθεί συνετά από τα αρμόδια θεσμικά όργανα, να εδραιώσει περαιτέρω την αυτοδιοίκηση των πανεπιστημίων και, ως εκ τούτου, να ενδυναμώσει περαιτέρω τον ρόλο των ΕΛΚΕ ως ενδογενών πόλων ανάπτυξης και καινοτομίας. Πράγματι, αν αυτή τη συγκεκριμένη δυνατότητα, μεταξύ άλλων ανάλογης εμβέλειας, ενστερνισθεί και το σύνολο της ακαδημαϊκής κοινότητας, υπερβαίνοντας τις γνωστές αλλά ανούσιες μικροπολιτικές στοχεύσεις και τις εξωπραγματικές κινδυνοποιήσεις, το ελληνικό δημόσιο πανεπιστήμιο θα μπορέσει να προσαρμοσθεί στο επίπεδο των συμερινών απαιτήσεων του Ενιαίου Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης. Αυτός, άλλωστε, δεν πρέπει να είναι ο μοναδικός κοινός μας στόχος;

¹⁴ Παρέμβαση κ. Γ.Σ. Κούρτη, Προέδρου Ελεγκτικού Συνεδρίου καταχωρημένη στα Πρακτικά της 43ης Συνόδου των Προέδρων και Γραμματέων, των Επιτροπών Ερευνών των Ελληνικών Πανεπιστημίων στα Χανιά 12.6.2008.

¹⁵ Βλ. σχετ. παρέμβαση κ. Α. Κυριαζή, τότε Ειδικού Γραμματέα Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης του ΥΠΕΠΘ καταχωρημένη στα Πρακτικά της 43ης Συνόδου...ό.π.

¹⁶ Η αιτούμενη ρύθμιση περιλαμβάνει (α) την κύρωση δια νόμου αναδρομικά της KYA 679/96 (β) την τροποποίηση του σκοπού και άλλων διατάξεων, όπως προέβλεπε το Σχέδιο που είχε συνταχθεί από του ΥΠΕΠΘ, συμπεριλαμβανομένων και των άλλων ενδιάμεσων τροποποιήσεων κάνοντας μνεία για έμμεσες δαιπάνες και (γ) την ειδική μνεία στο Π.Δ. 432/81 κατά εξουσιοδότησην του οποίου εκδόθηκε η KYA 679/96 προκειμένου να μην αγνοείται και να επικαιροποιηθεί καθότι η λειτουργία των ΕΛΚΕ βρίσκεται κατά μεγάλο μέρος σε νομοθετικό κενό. Βλ. Ψηφίσμα 1 της 60ης Συνόδου Πρυτάνεων στα Καρπενήσι 6-7 Μαρτίου 2009.

¹⁷ Η κύρια τροπολογία η οποία προτάθηκε από τη ΔΤΠ και ψηφίσθηκε από τη Βουλή έχει ως εξής: «...Σκοπός του Ειδικού Λογαριασμού Κονδυλίων Έρευνας (εφεξής ΕΛΚΕ) είναι η διάθεση και διαχείριση κονδυλίων που προέρχονται από οποιαδήποτε πηγή και προορίζονται για την κάθισψη δαπανών, οποιουδήποτε είδους, που είναι απαραίτητες για τις ανάγκες ερευνητικών, εκπαιδευτικών, επιμορφωτικών, αναπτυξιακών καθώς και έργων συνεχιζόμενης κατάρτισης και έργων για την παροχή επιστημονικών, τεχνολογικών και καλλιτεχνικών υπηρεσιών, την εκπόνηση ειδικών μελετών, την εκτέλεση δοκιμών, μετρήσεων, εργαστηριακών εξετάσεων και αναλύσεων, την παροχή γνωμοδοτήσεων, τη σύνταξη προδιαγραφών για λογαριασμό τρίτων, τη διαμόρφωση και εκτέλεση επιστημονικών, ερευνητικών, πολιτιστικών και αναπτυξιακών προγραμμάτων ως και άλλων σχετικών υπηρεσιών με πιστώσεις από τη αποθεματική των Ε.Λ.Κ.Ε. προς όρεθλο του ιδρύματος, ύστερα από εισήγηση της Επιτροπής Διαχείρισης του Ε.Λ.Κ.Ε. και απόφαση της Συγκλήτου του Πανεπιστημίου ή του Συμβουλίου του Τ.Ε.Ι.». Νόμος υπ' αριθμ. 3848, Αρθρο 36, παρ. 1α, ΕτΚ, αρ. φύλ.71, 19 Μαΐου 2010. Σημαντική είναι και η συμπεριλαμβάνοντας στον ίδιο νόμο και άρθρο, της παρ. 1γ, κατά την οποία εξιδικεύεται η ευθύνη των υπολόγων της διαχείρισης ερευνητικών προγραμμάτων ως εξής: «Υπεύθυνο για την εκτέλεση του φυσικού αντικειμένου των προγραμμάτων που πραγματοποιούνται μέσω των Ε.Λ.Κ.Ε είναι οι εκάστοτε επιστημονικού υπεύθυνοι».

¹⁸ Βλ. Ψηφίσματα της 63ης Συνόδου των Πρυτάνεων στη νήσο Κω, 27 Απριλίου-1 Μαΐου 2010.

Ευχαριστίες

Οι σκέψεις και εμπειρίες οι οποίες κατατίθενται στο παρόν κείμενο, για τις οποίες αυτονότα φέρω την ευθύνη, οφείλουν πολλή στους συναδέλφους μου οι οποίες στελέχωσαν, κατά καιρούς, την Επιτροπή Έρευνας. Ειδική μνεία οφείλω στη γόνιμη και πολύτιμη για μένα, σχεδόν καθημερινή, συνεργασία μου με τα στελέχη του ΕΛΚΕ, την Αντιπρόεδρο Αν. Καθηγήτρια κ. Ελευθερία Πανοπούλου και την Προϊσταμένη Γραμματέας κ. Ελένη Ψαχούλη. Χάρις στο δικό τους υψηλό αίσθημα καθηκοντος, το οποίο διοχέτευσαν και στους υφιστάμενους συνεργάτες τους στον ΕΛΚΕ, ένα απαιτητικό και υπεύθυνο έργο συντελέστηκε αθόρυβα αλλά δημιουργικά όλα αυτά τα χρόνια της ευτυχούς συνεργασίας μας. Τέλος, ευχαριστώ τον πληροφορικό κ. Κυριάκο Ισαρη, υπέύθυνο μηχανογράνων του ΕΛΚΕ και τον υποψήφιο διδάκτορα κ. Ορέστη Καΐρη, γραμματέα της συντακτικής Επιτροπής του «Τριπόλεμου», για τη συνδρομή τους αντιστοίχως στην επεξεργασία των διαγραμματικών απεικονίσεων και την επιμέλεια της παρουσίασης τους.

Ισοδυναμία και θεσμική κατοχύρωση του πτυχίου των αποφοίτων του Γ.Π. Α. με το Ευρωπαϊκό Master of Science

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΕΡΒΑΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΤΜ. ΖΩΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ Γ.Π.Α.
ΠΡΥΤΑΝΗΣ

Ογδόντα οκτώ χρόνια μετά την ίδρυσην του Ελληνικού Κράτους, με τον Νόμο 1844/14ns Ιανουαρίου 1920, επί Κυβερνήσεως Εθνευθερίου Βενιζέλου, ιδρύθηκε η Ανωτέρα Γεωπονική Σχολή, η οποία με τον Νόμο 6263/1934 έγινε ισότιμη με το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (Ε.Κ.Π.Α.) και το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (Ε.Μ.Π.). Από το 1945 άρχισε μία περίοδος μεγάλης ανάπτυξης της Ανωτάτης, πλέον, Γεωπονικής Σχολής Αθηνών (Α.Γ.Σ.Α) με την ενίσχυσην του ανθρώπινου δυναμικού της με την εκλογή, σε καθηγο-

τικές έδρες, επιστημόνων μεγάλου διαμετρήματος. Το 1947 η φοίτηση γίνεται πενταετής, με εισαγωγή μαθημάτων ειδίκευσης στο 5ο έτος σπουδών. Έτσι, αρχικά λειτούργησαν τέσσερις ειδικότητες και από το ακαδημαϊκό έτος 1952-53 πέντε.

Η μετεξέλιξη της Α.Γ.Σ.Α. το 1989 σε Γεωργικό αρχικά και σε Γεωπονικό Πανεπιστήμιο (Γ.Π.Α.) αμέσως μετά, απετέλεσε ένα επιβεβλημένο από τις περιστάσεις γεγονός. Έκτοτε, το Γ.Π.Α λειτουργεί με επτά Τμήματα, εκ των οποίων τα έξι λειτουργούν στη βάση των γνωστικών αντικειμένων του Γε-

ωπόνου με το έβδομο, το Γενικό, να εξυπηρετεί τα έξι Τμήματα σε βασικά γνωστικά αντικείμενα όπως Μαθηματικά, Φυσική, Χημεία, Πληροφορική κ.λ.π. Παρά τις κατά καιρούς προσπάθειες για αλλαγή της δομής του Γ.Π.Α., το ίδρυμα διατήρησε το παραδοσιακό ενιαίο γνωστικό αντικείμενο των Γεωπονικών σπουδών, χωρίς ουσιαστική διάκριση μεταξύ των Τμημάτων ή δημιουργία νέων Τμημάτων, όπως για παράδειγμα Περιβάλλοντος, Βιοπληροφορικής κ.α. Αυτή η εμφονή του Γ.Π.Α να παραμείνει καθηλωμένο στην αρχική και παλιά δομή του, έδωσε την ευκαιρία να δημιουργηθούν και να λειτουργήσουν Τμήματα σε άλλα Α.Ε.Ι. όπως Γεωτεχνικού Μηχανικού, Διαχείριση Υδατικών Πόρων, Περιβαλλοντικής Μηχανικής και Γεωπεριβάλλοντος στο Ε.Μ.Π., που είναι σαφώς ανταγωνιστικά γνωστικών αντικειμένων του Γ.Π.Α. Το ίδιο ισχύει και για το Μεταπτυχιακό Τμήμα του Ε.Μ.Π., που λειτουργεί στο Μέτσοβο με τίτλο «Διαχείριση και Ανάπτυξη Ορεινών Περιοχών».

Παρά το γεγονός ότι στον Εσωτερικό Κανονισμό του Γ.Π.Α. (Φ.Ε.Κ 165/16.3.90) αναφέρεται ότι «το πτυχίο του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών θεωρείται ισοδύναμο

των πτυχίων M.Sc. in Agricultural Engineering and M.Sc. in Agricultural Sciences» εν τούτοις στην πράξη δεν έτυχε της επίσημης αναγνώρισης από το Υπουργείο Παιδείας. Γι' αυτό τα τελευταία χρόνια το Γ.Π.Α. με τις Γεωπονικές Σχολές και τα Γεωπονικά Τμήματα της Χώρας, σε συνεργασία με τα Πολυτεχνεία και τις Πολυτεχνικές Σχολές, διεκδικούν άμεσα από το Υπουργείο Παιδείας την αναγνώριση ακαδημαϊκής ισοδυναμίας των πενταετών σπουδών των Γεωπόνων και των Μηχανικών ως επιπλέου Master.

Πριν τρία περίπου χρόνια το Ε.Μ.Π., σε συνεργασία με το Τ.Ε.Ε., συνέταξε ειδική μελέτη με την οποία τεκμηριώνεται η ισοδυναμία του διπλώματος των Μηχανικών με το Ευρωπαϊκό Master που χορηγείται στους Μηχανικούς, απόφοιτους Ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων και Πολυτεχνείων. Ανάλογη μελέτη συνέταξε ομάδα μελών Δ.Ε.Π. του Γ.Π.Α. (οι κ.κ. Κ. Παπαγεωργίου, Ε. Τσακαλίδου, Δ. Μπριασούλης, Π. Πλαναγάκης, Α. Κομινάκης, Δ. Τσιτσιγάνης και Γ. Λιακόπουλος) με σκοπό την αντιστοίχιση του Προγράμματος σπουδών των έξι Τμημάτων του Γ.Π.Α. με αυτό των προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών αντίστοιχων Τμημάτων Πανεπιστημί-

ων, διεθνούς κύρους, της αλλοδαπής.

Το ερώτημα στο οποίο εκλήθη να απαντήσει η εν λόγω μελέτη ήταν, αν οι σπουδές στα έξι Τμήματα του Γ.Π.Α. δικαιολογούν τη θεώρηση του πτυχίου που χορηγείται στους αποφοίτους του, ως ισοδύναμου με το Ευρωπαϊκό Δίπλωμα «Πενταετούς Ενιαίου 2ου Κύκλου Σπουδών» (Five-years Integrated 2nd Cycle Degree). Η διερεύνηση που επιχειρήθηκε δεν βασίστηκε μόνο στην πενταετή ενιαία και αδιάσπαστη διάρκεια των σπουδών, αλλά κυρίως στο περιεχόμενο των διδασκομένων μαθημάτων, σε σύγκριση με αναγνωρισμένα Πανεπιστήμια του Εξωτερικού (πίνακας 1).

Είναι όμως γεγονός, ότι εδώ και δεκαετίες διεθνώς αναγνωρισμένα Πανεπιστήμια του Εξωτερικού δέχονται αποφοίτους του Γ.Π.Α., απευθείας ως υποψήφιους διδάκτορες (3ου Κύκλου Σπουδών), με βάση το περιεχόμενο των σπουδών και την επίδοση των ενδιαφερομένων, αν και σε ορισμένες περιπτώσεις απαιτείται από τους υποψήφιους διδάκτορες η παρακολούθηση περιορισμένου αριθμού μαθημάτων, σχετιζόμενων με την ειδικότερη κατεύθυνση της Διδακτορικής Διατριβής.

Για να είναι πειστική οποιαδήποτε

ΘΕΣΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ Γ.Π.Α. ΜΕ ΑΥΤΑ

Τμήμα του Γ.Π.Α.

Ξένα Πανεπιστήμια με τα οποία γίνεται η σύγκριση σε παρένθεση η θέση στην παγκόσμια κατάταξη)*

<u>Επιστήμης Φυσικής Παραγωγής</u>	Reading (281)	Imperial College (27)	Mc Gill (60)
<u>Επιστήμης Ζωικής Παραγωγής και Υδατοκαθλιεργειών</u>	Swedish University S.L.U.** (681)	J.I.U. Giessen (366)	Mc Gill (60)
<u>Γεωπονικής Βιοτεχνολογίας</u>	Mc Gill (60)		
<u>Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης</u>	Mc Gill (60)	London (ext. System) (2101)	
<u>Επιστήμης Τεχνολογίας Τροφίμων</u>	Cornell (12)	Reading (281)	
<u>Αξιοποίησης Φυσικών Πόρων & Γεωργικής Μηχανικής</u>	U.C. Dublin (357)		

*Σύμφωνα με το Times Higher Educational Supplement (2007), www.ucd.ie/news/0711_nov/14110_thes.html το Imperial College καταταγόταν τη θέση 5, το Πανεπιστήμιο Mc Gill τη θέση 12, το Πανεπιστήμιο Cornell τη θέση 20, το U.C.D. τη θέση 177 και το Πανεπιστήμιο Reading τη θέση 180.

**Για το Swedish University και το University of London (external system) χρησιμοποιείται η ταξινόμηση του Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC) www.webometrics.info/rank

διερεύνηση της ισοδυναμίας του επιπέδου των παρεχόμενων σπουδών με το Ευρωπαϊκό Δίπλωμα «Ενιαίου Ζου Κύκλου Σπουδών», κατέστη αναγκαία η εις βάθος μείζεται του περιεχομένου σπουδών κάθε Τμήματος χωριστά, σε σύγκριση με το αντίστοιχο παρόμοιων ή συναφών Τμημάτων αξιόλογων Πανεπιστημίων του Ευρωπαϊκού και γενικότερα του Διεθνούς χώρου. Η θέση των Πανεπιστημίων αυτών στη διεθνή ταξινόμηση, όπως παρουσιάζεται στο Academis Ranking of World Universities, εμφανίζεται με τον αντίστοιχο αριθμό στον Πίνακα 1:

Τα κριτήρια σύγκρισης της ισοδυναμίας μεταξύ του κάθε Τμήματος του Γ.Π.Α. με το ή τα αντίστοιχα ξένα Πανεπιστήμια ήταν:

- α. ο αριθμός των υποχρεωτικών μαθημάτων.
- β. το σύνολο των ωρών θεωρητικής διδασκαλίας και εργαστηριακής εκπαίδευσης.
- γ. ο αριθμός των διδακτικών μονάδων ή γενικότερα του φόρτου εργασίας (με τις επιφυλάξεις που διατυπώνονται λόγω της ποικιλίας των ορισμών που χρησιμοποιούνται), και
- δ. το περιεχόμενο των διδασκομένων μαθημάτων.

Αν και κάποιος θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι η επιχειρούμενη σύγκριση δεν μπορεί να χαρακτηρισθεί ως ρεαλιστική, με το επιχείρημα ότι οι υποδομές και ο εξοπλισμός των ξένων Πανεπιστημίων υπερτερούν σαφώς των αντίστοιχων του Γ.Π.Α., εν τούτοις, η υπεροχή αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί ως πολύ σημαντική, δεδομένου ότι το δημοσιευόμενο έργο, προϊόν της ερευνητικής δραστηριότητας των μελών της Πανεπιστημιακής Κοινότητας του Γ.Π.Α., σε επιστημονικά περιοδικά διεθνούς κύρους, είναι σημαντικό τόσο σε αριθμό όσο και σε ποιότητα.

Τα αδύνατα σημεία της εν λόγω σύγκρισης εστιάζονται στα εξής:

- α. οι φοιτητές στους οποίους αναφέρονται οι εκτιμήσεις, συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία, σε

αντίθεση με τους φοιτητές των Ελληνικών Πανεπιστημίων γενικότερα, β. οι ώρες που απαιτούνται για ατομική μελέτη μπορεί να διαφέρουν πάρα πολύ από μάθημα σε μάθημα. Για τον λόγο αυτό, χρονιμοποιείται μια μέση εκτίμηση των εν πλάνω ωρών, γ. το επίπεδο δυσκολίας και εμβάθυνσης σε κάθε μάθημα που συγκρίνεται, αφήνει πολλή περιθώρια παρερμηνείας, καθόσον στην καλύτερη περίπτωση, η αξιολόγηση του επιπέδου εικάζεται από τους τίτλους των περιεχομένων. δ. το επίπεδο, η ικανότητα και το ενδιαφέρον των διδασκόντων και η ακολουθούμενη μέθοδος μεταβίβασης γνώσεων και ανάπτυξης της κριτικής σκέψης, δεν είναι δυνατόν να κριθούν και να υπαχθούν στο πλαίσιο της παρούσας αξιολόγησης, ε. η υποδομή, το ακαδημαϊκό περιβάλλον και το επίπεδο των απαιτήσεων του Πανεπιστημιακού Ιδρύματος, παρ' ότι σημαντικά, δεν είναι δυνατόν να συνεκτιμοθούν, και στ. η δεκτικότητα, ο βαθμός επάρκει-

ας της γνωστικής υποδομής και το ενδιαφέρον του φοιτητή για εμπέδωση των συγκεκριμένων γνωστικών αντικειμένων, δεν είναι δυνατόν να ληφθούν υπόψη.

Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, ο φόρτος εργασίας του φοιτητή υπολογίζεται σε Πιστωτικές Μονάδες (E.C.T.S.: European Credit Transfer System), ο οποίος για ένα ολόκληρο ακαδημαϊκό έτος τυπικής μάθησης πλήρους φοίτησης ισοδυναμεί με 1500-1800 ώρες και 60 πιστωτικές μονάδες (1 E.C.T.S.=25-30 ώρες εργασίας). Η Διδακτική Μονάδα (Δ.Μ) αντιστοιχεί σε μία διδακτική ώρα (Θεωρία, Εργαστήριο ή Φροντιστήριο) ανά εβδομάδα και εξάμηνο, διάρκειας 13 εβδομάδων. Με μέση εβδομαδιαία συμμετοχή των φοιτητών στην εκπαιδευτική διαδικασία 30 ωρών, αντιστοιχούν 30 Δ.Μ σε κάθε εξάμηνο.

Στο πλαίσιο της εν πλάνω μελέτης πρέπει, επίσης, να γίνουν και οι εξής επισημάνσεις:

α. Απόλυτη ομοιότητα στο περιεχόμενο των σπουδών δεν υφίσταται, όταν

γίνεται σύγκριση μεταξύ Τμημάτων Πανεπιστημίων διαφορετικών χωρών ή ακόμα και μεταξύ αντίστοιχων Τμημάτων διαφορετικών Πανεπιστημίων της ίδιας χώρας.

β. Οι παράγοντες που συντελούν στη διαμόρφωση ενός «υψηλού» επιπέδου σπουδών είναι πολλοί, όπως:

- αξιολόγηση με βάση το Ευρωπαϊκό πλαίσιο E.Q.F (European Qualification Framework)
  - πιστοποίηση από αναγνωρισμένο φορέα.
  - διαπίστευση των προγραμμάτων σπουδών από Ευρωπαϊκούς Οργανισμούς (π.χ. F.E.A.N.I. ή E.U.R.A.C.E.)
- γ. Το καθιερωμένο σύστημα παρουσίας των καθηγητών στο αμφιθέατρο, προϋποθέτει την ταυτόχρονη παρουσία φοιτηών.

δ. Η δυνατότητα επανεξέτασης μαθημάτων όσες φορές επιθυμεί ο φοιτητής, χωρίς κανέναν περιορισμό και καμμιά επίπτωση, είναι εις βάρος του φοιτητή και επεκτείνει σημαντικά τη μέση διάρκεια των σπουδών του.

ε. Ο τρόπος επιλογής των Τμημάτων

από τους υποψήφιους φοιτητές, παρά το αδιάβλητο των εξετάσεων, γίνεται με άλλα κριτήρια, οπότε κατά τη διάρκεια των σπουδών παρατηρείται έλληψη ενδιαφέροντος, η οποία οδηγεί ένα ποσοστό φοιτητών στην εγκατάληψη αυτών.

Παρά τις αδυναμίες όμως γενικότερα του συστήματος, το Γ.Π.Α. διαθέτει ικανοποιητικές υποδομές και υψηλού επιπέδου επιστημονικό προσωπικό, οπότε οι φοιτητές που ενδιαφέρονται να αποκτήσουν επιστημονική επάρκεια, αποκτούν πολύ καλές γνώσεις και διαπρέπουν στις μεταπτυχιακές τους σπουδές ή/και στο εργασιακό τους περιβάλλον. Το ποσοστό αυτών των φοιτητών όμως είναι σχετικά μικρό, ενώ θα μπορούσε να είναι σημαντικά υψηλότερο.

Αποτελέσματα της Μελέτης

1. Τμήμα Επιστήμης Φυτικής Παραγωγής (Ε.Φ.Π.)

Από τη σύγκριση του προγράμματος σπουδών του Τμήματος Ε.Φ.Π. με τα αντίστοιχα των Πανεπιστημίων

Reading (B.Sc.) και Imperial College (M.Sc.) του Ηνωμένου Βασιλείου (UK) και Mc Gill του Καναδά (B.Sc. και M.Sc.), διαπιστώνεται υπεροχή του προγράμματος σπουδών του Τμήματος Ε.Φ.Π. του Γ.Π.Α. σε αριθμό και περιεχόμενο μαθημάτων.

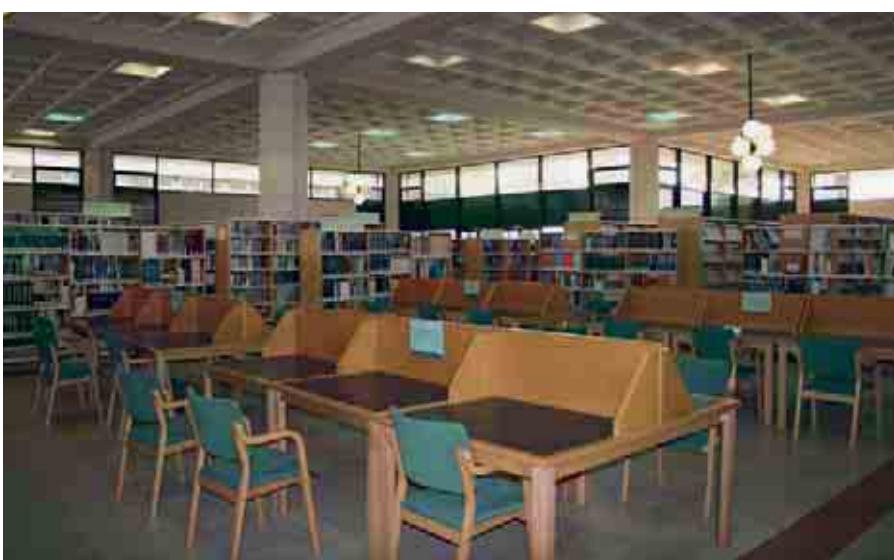
Ανάλογο συμπέρασμα προκύπτει και από τη σύγκριση του εν λόγω Τμήματος με τα αντίστοιχα των Πανεπιστημίων Davis, Cornell και California των ΗΠΑ, και University College of Dublin. Βέβαια, μαθήματα βασικών γνώσεων (Φυσική, Μαθηματικά, Χημεία Η/Υ) δεν συμπεριλαμβάνονται στο πρόγραμμα σπουδών των ξένων Πανεπιστημίων. Ομοίως, δε συμπεριλαμβάνονται τα αντικείμενα: Μορφολογία και Φυσιολογία Φυτών, Λαχανοκομία, Ανθοκομία, Δενδροκομία, Αμπελουργία, κ.λπ. Όμως, το Τμήμα Ε.Φ.Π. του Γ.Π.Α. παρέχει σημαντική εμβάθυνση σε γνωστικά αντικείμενα όπως: Φυτοπαθολογία, Εντομολογία, Βελτίωση Φυτών, Φυτά Μεγάλης Καλλιέργειας, Γεωργικό Πειραματισμό, Αμπελουργία, Λαχανοκο-

μία και Δενδροκομία. Συνεπώς, τεκμηριώνεται η ισοδυναμία του πτυχίου του Τμήματος Ε.Φ.Π. με το Ευρωπαϊκό Master of Science ή Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης (ΜΔΕ) ή γενικότερα με πρώτο τίτλο μεταπτυχιακών σπουδών.

2. Τμήμα Επιστήμης Ζωικής Παραγωγής και Υδατοκαλλιεργειών (Ε.Ζ.Π.Υ.)

Από τη σύγκριση του προγράμματος σπουδών του Τμήματος Ε.Ζ.Π.Υ. με τα αντίστοιχα των Swedish University of Agricultural Sciences (S.L.U), J.L.U Giessen και Mc Gill (B.Sc. και M.Sc συνολικά για τα τρία ως άνω Πανεπιστήμια) προκύπτει, ότι το Προπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών του Τμήματος Ε.Ζ.Π.Υ. μπορεί να θεωρηθεί ισοδύναμο με το M.Sc. των συγκεκριμένων Πανεπιστημίων με τις εξής επισημάνσεις:

a. Στο S.L.U διδάσκονται και μαθήματα που αφορούν zώα συντροφιάς, ενώ στο Τμήμα Ε.Ζ.Π.Υ. άρχισαν να διδάσκονται πρόσφατα και σε πολύ περιορισμένη έκταση.

β. Αναφορικά με το J.L.U Giessen διαπιστώθηκε, ότι και τα δύο Πανεπιστήμια δίνουν έμφαση σε μαθήματα γεωπονικής και οικονομικής υποδομής, ιδιαίτερα στα πρώτα έτη σπουδών, και

γ. Το ποσοστό κάλυψης της ύπλησης υπερβαίνει το 90% σε επίπεδο B.Sc. και M.Sc. συνολικά όσον αφορά στο Mc Gill University.

3. Τμήμα Γεωπονικής Βιοτεχνολογίας (Γ.Β.)

Το Προπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών, τριετούς διάρκειας, του Πανεπιστημίου Mc Gill δίνει τον τίτλο: «Agriculture and Environment Biotechnology» και το διετές M.Sc. (Applied) «Biotechnology» με αναφορά στα μαθήματα επιλογής της ειδικότητας «Plant and Agriculture».

Η σύγκριση των προγραμμάτων σπουδών μεταξύ του Τμήματος Γ.Β. του Γ.Π.Α. και του προπτυχιακού του Mc Gill δείχνει υψηλού βαθμού ομοιογένεια ως προς τα γνωστικά αντικείμενα, με το Γ.Π.Α. να υπερτερεί ως προς τον αριθμό και το εύρος των μαθημάτων γεωπονικής υποδομής.

Στο δεύτερο μέρος, που αφορά στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών του Mc Gill, η σύγκριση καταδεικνύει, επίσης, αρκετά υψηλή αντιστοιχία, με το Mc Gill όμως να υπερτερεί σε ορισμένα εξειδικευμένα μαθήματα στο ευρύτερο γνωστικό αντικείμενο της βιοτεχνολογίας, αλλά όχι στο σύνολο της γεωπονικής κατεύθυνσης.

Επομένως, το προπτυχιακό πενταετές πρόγραμμα του Τμήματος της Γ.Β. είναι ισοδύναμο με το συνολικό Πρόγραμμα Προπτυχιακών και Μεταπτυχιακών (M.Sc.) Σπουδών του Πανεπιστημίου Mc Gill.

4. Τμήμα Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης (Α.Ο.Α.)

Η σύγκριση του Προγράμματος Σπουδών Α.Ο.Α. με το αντίστοιχο πρόγραμμα Agricultural Economics του Πανεπιστημίου Mc Gill, δείχνει εκτεταμένες ομοιότητες, αλλά και κάποιες διαφορές. Οι διαφορές έγκεινται στον ευρύτερο γεωπονικό προσανατολι-

σμό του προγράμματος του Τμήματος Α.Ο.Α. του Γ.Π.Α., που οφείλεται στον κοινό κορμό των πρώτων εξαμήνων. Ο αριθμός των ωρών φόρτου εργασίας για τους φοιτητές του Τμήματος Α.Ο.Α. είναι υπερβολικός, ιδίως όσον αφορά στην απαιτούμενη συμμετοχή των φοιτητών στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Από τη συστηματική ανάλυση των προγραμμάτων σπουδών προκύπτει ότι υπάρχει υψηλός βαθμός αντίστοιχιας στο συνολικό πρόγραμμα σπουδών μεταξύ του Πανεπιστημίου Mc Gill (για την απόκτηση B.Sc. και M.Sc.) και των πενταετών σπουδών του Τμήματος Α.Ο.Α. του Γ.Π.Α. Επομένως, υπάρχει ισοδυναμία του χορηγούμενου από το Γ.Π.Α. πτυχίο Γεωπόνου Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης με το M.Sc. in Agricultural Economics του Πανεπιστημίου Mc Gill του Καναδά.

Από τη σύγκριση του Τμήματος Α.Ο.Α. του Γ.Π.Α. με το M.Sc. του Πανεπιστημίου του Λονδίνου προκύπτει, επίσης, ότι ο απόφοιτος του Τμήματος Α.Ο.Α. του Γ.Π.Α. αποκτά ολόκληρο το γνωστικό περιεχόμενο που απαιτείται από το Πανεπιστήμιο του Λον-

δίου (University of London) για τη χορήγηση του M.Sc. in Agricultural Economics. Από τα υπάρχοντα στοιχεία (πλήν ωρών διδασκαλίας και Credits) προκύπτει, επίσης, η ισοδυναμία του πτυχίου του Τμήματος Α.Ο.Α. του Γ.Π.Α. με το M.Sc. του Πανεπιστημίου του Λονδίνου.

5. Τμήμα Επιστήμης και Τεχνολογίας Τροφίμων (Ε.Τ.Τ.)

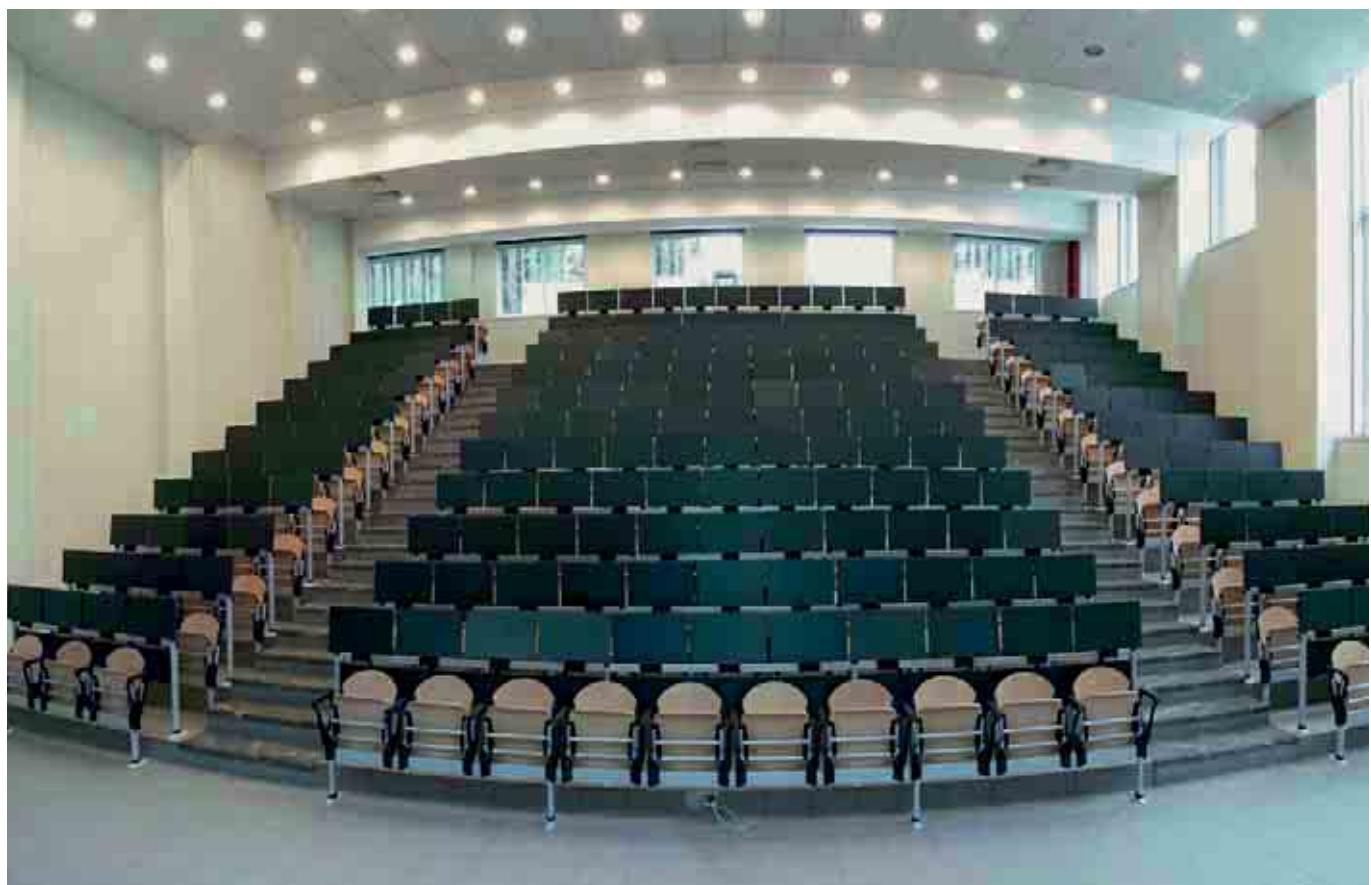
Η σύγκριση του προγράμματος σπουδών του Τμήματος Ε.Τ.Τ. του Γ.Π.Α. έγινε με τα αντίστοιχα που δίνονται από τα προγράμματα B.Sc. και M.Sc. των Πανεπιστημίων Cornell των ΗΠΑ και Reading του Ηνωμένου Βασιλείου, από την οποία προέκυψε ότι τα μαθήματα κατεύθυνσης του Τμήματος Ε.Τ.Τ. είναι σε μεγάλο βαθμό συγκρίσιμα, από πλευράς αριθμού και περιεχομένου, με τα αντίστοιχα των δύο ανωτέρω ξένων Πανεπιστημίων. Αν ληφθούν υπόψη και τα μαθήματα γεωπονικής κατεύθυνσης, τότε υπάρχει σαφής υπεροχή του προγράμματος του Τμήματος Ε.Τ.Τ. Ανάλογο συμπέρασμα προκύπτει από τη σύγκριση με τα Πανεπιστή-

μια Davis των ΗΠΑ, Alberta του Καναδά, T.U.M της Γερμανίας και I.U.T της Nancy-Bradois της Γαλλίας.

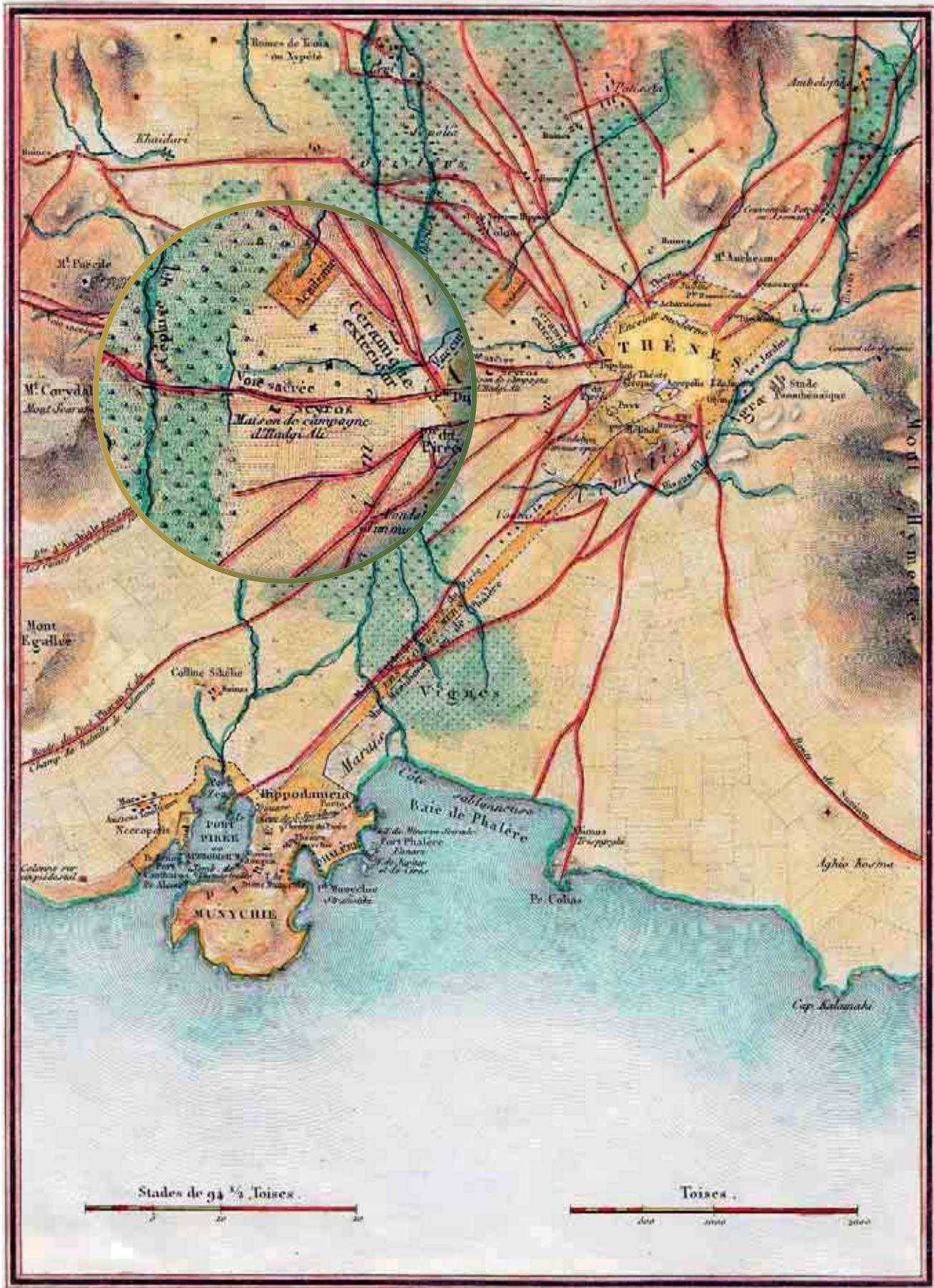
Επομένως, το πτυχίο που χορηγεί το Τμήμα Ε.Τ.Τ. του Γ.Π.Α. μπορεί να θεωρηθεί ισοδύναμο με M.Sc. ή M.D.E. ή γενικότερα με πρώτο τίτλο μεταπτυχιακών σπουδών. Αν δε ληφθούν υπόψη και τα μαθήματα γεωπονικής κατεύθυνσης, τότε υπάρχει σαφής υπεροχή του προγράμματος του Τμήματος Ε.Τ.Τ. του Γ.Π.Α.

Επισημαίνεται, επίσης, ότι από τα προγράμματα των Πανεπιστημίων του Εξωτερικού, όσον αφορά στα τρόφιμα, απουσιάζουν τα μαθήματα γεωπονικής κατεύθυνσης, που στο Τμήμα Ε.Τ.Τ. του Γ.Π.Α. αποτελούν το ένα τρίτο των μαθημάτων.

Πέραν αυτού, στο Πρόγραμμα του Τμήματος Ε.Τ.Τ., πολλά από τα μαθήματα κατεύθυνσης τροφίμων δίνονται ως επιλογής, οπότε οι φοιτητές δεν μπορούν να τα επιλέξουν όλα. Ετσι, τα μαθήματα κατεύθυνσης τροφίμων αποτελούν, τελικά, μόνο το ένα τρίτο του συνόλου των μαθημάτων.

ENVIRONS D'ATHÈNES.

Dessiné et Gravé par Ambroise Tardieu, d'après Flügel, Leake, Montcalvier, Olivier, Suard etc.

Σπάνια γκραβούρα του 1820, όπου αποτυπώνεται το κτήμα Χασεκή

90 χρόνια Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τριπτόλεμος

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ | Ιερά Οδός 75, Τ.Κ. 11855, Αθήνα